
TÜSİAD EKONOMİK ARAŞTIRMALARI

1988

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
TURKISH INDUSTRIALISTS' AND BUSINESSMEN'S ASSOCIATION

338.9
TUS
1988
C.2

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
TURKISH INDUSTRIALISTS' AND BUSINESSMEN'S ASSOCIATION

TÜSİAD EKONOMİK ARAŞTIRMALARI

1988

9 ŞUBAT 1989

(Yayın No: TÜSİAD-T/89.2.123)

Cumhuriyet Cad. Ferah Apt. 233/9-10 80230 Harbiye, İstanbul
Telex: 22318 tsad tr Tel: 140 12 05 Fax: 147 00 82

TÜSİAD LIBRARY

Bu raporun tamamı veya bir bölümü referans:
zikredilmek kaydıyla yayınlanabilir.

TÜSİAD EKONOMİK ARAŞTIRMALARI 1988

BÖLÜM I	
AVRUPA PARA BİRİMİ SEMİNERİ	
SEMİNER KONUŞMALARI VE TARTIŞMALAR	
SEMİNERİN AÇILIŞ KONUŞMALARI	1
SABAH OTURUMU	
ECU'NÜN ROLÜ VE ÖNEMİ	13
ÖĞLEDEN SONRA OTURUMU	
ECU'NÜN İŞ HAYATINDA KULLANIMI VE GELECEĞİ	43
SEMİNERE KATILAN KONUŞMACILARIN ÖZGEÇMİŞLERİ	69
BÖLÜM II	
DİĞER ARAŞTIRMA YAZILARI	
TÜRKİYE'NİN 25 YILLIK PLANLAMA ÇABALARI VE ÇÖZÜM BEKLEYEN TEMEL SORUNLAR (Doç.Dr. İlhan Özer)	81
TÜRKİYE'DE ENFLASYON VE ETKİLERİ (Doç.Dr. Ayhan Tufan)	91
AVRUPA TOPLULUĞU - TÜRKİYE HAYVANCILIĞI VE HAYVANCILIK POLİTİKASI (Prof.Dr.Turan Güneş-Prof.Dr.Ayhan Eliçin-Prof.Dr.Reşit Sönmez-Doç.Dr.Latif Çağlayan)	109
TÜRK EKONOMİSİNİN 1989'DA ÇÖZÜLMİYİ BEKLEYEN İÇ VE DIŞ MESELELERİ (Doç.Dr. Vildan Serin)	141
EURO-PAZARLAR	
EURO-KREDİ VE EURO-TAHVİL NEDİR,NE DEĞİLDİR? (Erdoğan Kutlu)	147

Ö N S Ö Z

TÜSİAD Araştırmaları'nın amacı, ülkemizin çeşitli ekonomik konuları üzerinde mümkün olduğunca objektif ve bilimsel bir tartışma platformu sağlamaktır.

Yayının 1988 sayısında, TÜSİAD'ın AT Komisyonu ile birlikte 24 Mayıs 1988 tarihinde İstanbul Sheraton Oteli'nde düzenlediği "Avrupa Para Birimi - ECU" konulu seminerde sunulan tebliğler, konuşmacılara yöneltilen sorular ile cevaplar ve diğer araştırmalar yer almıştır.

TÜSİAD Araştırmaları'nda yayınlanan bu yazılar tamamıyla konuşmacıların ve yazarların kişisel görüşlerini yansıtmakta olup kesinlikle TÜSİAD görüşü olarak kabul edilemez ve yorumlanamaz.

9 ŞUBAT 1989

BÖLÜM I

AVRUPA PARA BİRİMİ SEMİNERİ

SEMİNER KONUŞMALARI VE TARTIŞMALAR

SEMİNERİN AÇILIŞ KONUŞMALARI

ÖMER DİNÇKÖK:*

"Hoş geldiniz", diyerek selamlamak istiyorum sizleri. İlk programda, ilk çalışmalarımızda bugünkü seminerin açılış konuşmasını ve daha sonra da oturum başkanlığını yapmak üzere Sayın Rüstü Saracoğlu'nu ve Sayın Yavuz Canevi'yi davet etmiştik ve bizim davetimizi kabul etmişlerdi. Ancak, bugün devlet kademesinde ekonomik konularda verilecek brifing sebebiyle daha sonra mazeretlerini bildirdiler. Biz de programda bir değişiklik yaptık, bu açıklamayı yaparak konuşmama başlamak istiyorum.

Batılılaşıma ve çağdaşılaşma devamlılık isteyen ve kademe kademe ulaşılan bir hedeftir. Esasında bu hedefe ulaşıldığı da hiçbir zaman iddia edilemez. Türkiye de batılılaşıma yoluna en gerçekçi olarak Atatürk'ün öncülüğünde girmiştir. 1963'de Ankara Anlaşması'nı imzalayan Türkiye, 14 Nisan 1987'de yaptığı "Tam Üyelik" başvurusu ile bu yoldaki siyasi tercihini kesin ve geri dönölmez bir biçimde ortaya koymuştur.

Avrupa Topluluğu'nun doğuşu 20.yüzyılın ikinci yarısında dünya çapında yaşanan en önemli siyasi ve ekonomik olaydır. Başlangıçta "Altılar" olarak başlayan Topluluğun amacı siyasi entegrasyon idi. Eğer topluluk altı üye ile devam edebilseydi siyasi bütünlük sağlanabilir ve bunun tabii sonucu olarak da ekonomiler birleşirdi. Ancak, genişleme başlamış ve Avrupa Topluluğu bugün oniki ülkenin üye olduğu bir büyüklüğe ulaşmıştır. Artık bu yapısı ile siyasi bütünlüğün amaç olmaktan çıktığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Siyasi bütünlüğü sağlayacak ortak unsurlar azalmıştır.

Öyle anlaşıyor ki Avrupa Topluluğu'nu ekonomik entegrasyonu hedeflemiş bir topluluk olarak görmek durumundayız. Türkiye de böyle bir bütünleşme içinde yer almak arzusundadır.

"Tam Üyelik" için yapılan başvurudan sonra geçen bir yılı aşkın süre içinde konu ile ilgili tüm çevrelerde çeşitli hazırlıklara başlandığını söyleyebiliriz.

---

*TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

Kamu kesimi ve özel kesim bir taraftan kendi içinde gerekli koordinasyon ve stratejiyi belirleme hazırlıkları yaparken öte taraftan kamu ile özel kesim arasında da uyumlu bir işbirliği sağlanması çalışmaları devam etmektedir.

Bu diyalogun ve işbirliğinin daha sistemli hale getirilebilmesi için, kamu ve özel kesim temsilcilerinden oluşan Avrupa Topluluğu Yüksek Danışma Konseyi'nin oluşturulması faydalı bir gelişmedir. Bu şekilde, kamu ve özel sektörün Topluluğa daha uyumlu ve sağlıklı bir biçimde hazırlanması mümkün olacaktır.

Türk özel sektörü, içinde bulunduğumuz "tam üyelik" sürecinde ekonomik politikalarını, gelişme stratejilerini ve yatırım programlarını uzun vadeli perspektif içinde oluşturmak ve kendisini bu yönde hazırlamak durumundadır. Özel sektör kendi içinde bu yönde hazırlanmak durumundadır. Özel sektör kendi içinde bu yönde hazırlıkları yaparken aynı zamanda devletin de orta ve uzun vadeli strateji ve politikalar tespitine katkıda bulunmasını beklemektedir.

Hazırlık çalışmalarının canlılığını yitirmemesi, ilgili bütün kesimlerin Avrupa Topluluğu içindeki gelişmeleri yakından izlemesi ve Türk kamuoyunun da bu konuda bilgilendirilmesi gerektiğine inanıyor ve bu amaca ulaşmak çabası içinde bulunuyoruz.

Topluluğun temelinde yer alan Roma Anlaşması'nın 8. maddesi oniki yıllık bir süre içinde üye ülkelerin tek pazarı tümüyle gerçekleştirmesini öngörüyordu. Ancak, otuz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen henüz bu hedef gerçekleşmemiştir. Daha sonra tek pazar hedefinin gerçekleşme yılı 1992 sonu olarak belirlenmiştir. Yani Türkiye "Tam Üyelik" için başvurduğu Avrupa Topluluğu'na hazırlıklarını ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanda sürdürürken Topluluk da kendi içindeki ekonomik bütünleşmeyi 1992'de tamamlamış olacaktır. Bu durumda Avrupa Topluluğu'na üye ülkeler tam bir ekonomik entegrasyona ulaşacaklar, böylece her türlü mal, hizmet ve sermaye üye ülkeler arasında serbestçe gezebilecektir.

Türk ekonomisini son yıllarda izleyen bütün Batılı çevrelerin ekonominin yapısal bir değişiklik geçirdiğini, ağırlığın tarımdan sanayie kaydığını ve dış ticarete önemli atılımlar yaptığını gördüğünden eminiz.

Ekonomimizin yaşadığı yapısal değişme sürecinin ve yapımıza ilişkin özelliklerin bazı sorunları gündemde tutmasını doğal görüyoruz. Ancak, piyasa ekonomisi modeline ve ekonominin kamu ağırlıklı olmaktan kurtulması hedefine yaklaştığımız

oranda bu sorunların da azalacağı inancındayız.

Avrupa Topluluğu'na tam üyelik çalışmalarında, hiç şüphesiz ki, her kesime görev düşüyor. Biz de TOSİAD olarak bu çalışmaların içine girdik. Araştırma konularımızda Avrupa Topluluğu ile ilgili başlıklara öncelik veriyoruz. Üye ülkelerin meslek kuruluşları ile yoğun ve gelişen bir ilişki içindeyiz. Avrupa Sanayiciler Birliği, UNICE'ye üye olduk. Herşeyden evvel uyumu sağlayabilmek için Avrupa Topluluğu'nu tanımamız lazım. Belki de bu kısa açıklamam Avrupa Para Birimi (ECU) seminerini niçin tertiplediğimizi gösteriyor.

TOSİAD'ın ECU seminerini düzenlemesinin nedeni bu fikre ve uygulamalarına Türk işadamlarının, finans çevrelerinin ve tasarruf sahibinin yatkınlık ve uyum sağlamasıdır. 1992'nin birleşmiş Avrupa'sının para birimini tanımanın ülkemizin "Tam Üyelik" çalışmalarına katkı sağlayacağı inancındayız.

Bu seminerin hazırlanmasına katkıları bulunan Avrupa Topluluğu'na ve Topluluğun Kuzey Akdeniz Bölgesi Başkanı Jean Joseph Schwed'e huzurlarınızda teşekkür ederek sözlerimi bitiriyorum. Teşekkür ederim.

JEAN JOSEPH SCHWED*

Sayın Başkan, Bayanlar, Baylar,

Öncelikle TÜSİAD'ın düzenlediği Avrupa Para Birimi (ECU) Semineri'ni açma onurunu bana verdiğiniz için teşekkür ederim. Avrupa Topluluğu Komisyonu ve TÜSİAD ilk kez birlikte şimdiden çok olumlu yankılar uyandıran bir toplantı düzenlemiştir.

Sayın Başkan, Türkiye ve Avrupa Topluluğu ilişkileri uzun bir geçmişe sahiptir. Ülkeniz 1963'lerde Avrupa Topluluğu'nun gelişiminden ve gelecekteki beklentilerinden etkilenmiş ve Topluluk ile "Ortaklık Anlaşması" yapmıştır. Ankara Anlaşması, bu yıl Eylül'de, Topluluğun üçüncü bir ülke ile yaptığı en eski anlaşma olarak 25'inci yılını kutlayacaktır.

Bu Ortaklık Anlaşması şüphesiz iniş ve çıkışlar göstermiştir. Bununla birlikte, inanıyorum ki, son iki yılda tarafların ilişkilerini düzeltme konusunda ciddi çaba göstermesinin zamanı geldiği kanısı yaygındır. Yine de, bu süreçte, her iki taraf birbirini daha iyi anlamak konusunda çaba sarfetmeli ve tüm yanlış anlamalardan kurtulmalıdır.

Aynı zamanda da Hükümetinizin 14 Nisan 1987'de Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunması bu ilişkinin niteliğini değiştirmiştir. Bu vesile ile hem Türkiye'nin başvurusunun incelenmesi sürecindeki yasal işlemleri, hem de sonucu etkileyebilecek genel görüşleri açıklayabilirsem, Türk gazetelerinde zaman zaman tekrarlanan sabırsızlık belirtileri ve yaygın biçimde yapılan yanlış yorumlar sorununa da bir ölçüde yardımcı olabileceğimi sanıyorum.

Öncelikle, daha önce 1973'de ilk kez Danimarka, İrlanda ve İngiltere'nin, 1981'de Yunanistan'ın, en son da 1986'da İspanya ve Portekiz'in başvurusunda uygulanan formal işlemlerin tamamıyla aynısının Türkiye için de yürürlüğe konduğuna dair sizi temin ederim.

Böylece Roma Anlaşmasının 237'nci maddesine göre Türkiye'nin başvurusunu alan Bakanlar Konseyi iki hafta içinde Komisyon'dan bu konuda görüş talebinde bulunmuştur. Bu görüş, sadece nihai görüşmelerin hangi temele dayanacağını saptamakla kalmayıp, bu görüşmelerin başlayıp başlamaması veya zamanı konusunda da bir öneri içeren işlemin temel taşıdır.

* AT Kuzey Akdeniz Bölgesi Başkanı

Bu nedenle, Komisyon'a ne kadar güç bir görev yüklendiğini görecektir ve bazı çevrelerce bugüne kadar Komisyon'un görüşünü tamamlamış olması gerektiğinin ön sürülmesinin ne kadar gerçekçilikten uzak olduğunu anlayacaksınız. Türkiye'nin "Çeyizi hazır güzel bir gelin" olarak bugün üyelik için hazır olduğunu iddia etmek, sadece gelecekteki ortaklık konusunu yanlış anlamak olarak nitelendirilebilir. Bunu, birbirinin mavi gözlerine tutkun kişilerin aşk oyunu olarak kabul edecek kadar romantik olamayız. Olası bir evlilikte, her iki tarafın birbirlerinin geçmişlerini mümkün olduğu kadar her yönüyle önceden bilmeleri, kişilik, alışkanlık, sermaye, gelir ve beklentilerini anlamaları beraberliğin uyumlu olması ve mutluluğu için şarttır.

Türkiye'nin bugün birçok standarda göre büyük bir ülke olduğunu biliyoruz. Bugün 52 milyon olan nüfus, yüzyılın sonunda muhtemelen 70 milyona ulaşacak ve bugün AT'na üye 12 ülkenin her birinin nüfusundan, hatta en genç üye (Yunanistan, İspanya ve Portekiz) toplam nüfusundan dahi fazla olacaktır. Türkiye'nin katılımı Topluluk üzerinde önemli bir baskı oluşturabileceğinden, başvurunun büyük bir titizlikle incelenmesi sizi şaşırtmamalıdır.

İtiraf etmeliyim ki, Türkiye'yi gerektiği ölçüde tanımadan ve anlamadan bu olay üzerinde çalışmaya başladık. 1980 yılından bu yana alınan ekonomik önlemlerle ülkenizde faaliyetlerin uluslararası ekonomiye bağlı ve serbest piyasa ekonomi düzenine yönelik olarak önemli değişimler geçirdiğini görüyoruz. Bu, şimdiden dış ticaretin çok daha önem kazanması, ihracatın sadece hacim olarak büyümesi değil, bileşiminin de son derece değişmesi (1980'e kadar Topluluğa yapılan, ihracatın üçte birini, şimdi ise yüzde 70'ini sanayi ürünleri oluşturmaktadır) şeklinde kendini göstermektedir.

Ülkenizin hızla değiştiğini biliyoruz. Bununla birlikte, özellikle Topluluk'ta geçerli kurallara ve düzenlemelere, ne ölçüde uyum sağlayabileceğinizi bilmemiz gerekmektedir. Topluluğa katılması halinde gelecekte Türkiye'ye benzer sorumluluklar yüklenecektir. Türkiye'nin katılımı kesinlikle bizi etkileyecekse de, diğer üyelerin de kabul ettiği gibi, kendi uygulamalarını ve işlemlerini Topluluğunkiler ile uyumlu hale getirme sorumluluğu Topluluğa girecek ülkeye aittir. Yeni katılan ülkeye gerekli değişiklikleri yapmak için sadece uygun bir geçiş dönemi tanınmaktadır.

Çok önemli bir soru da sanayinizin rekabet gücüdür. Uluslararası pazarlardaki varlığı nedeni ile Türk sanayiinin bazı kollarının dinamik olduğunun ve imalat sanayi ihracatının 1980'den sonra hızla geliştiğinin farkındayız. Ortada açıklığa kavuşturulması gereken bir sorun sanayilerin bu rekabet gücünü nasıl sağladıklarının belirlenmesidir. Söz konusu sanayiler henüz gerçek bir sınavdan geçmediler. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyeliği ile ortadan kalkacak yüksek gümrük oranları, diğer ihracat engelleri ve devletin sağladığı sübvansiyonlar olmadan Topluluk içinde rekabet şoku ile karşılaşacak bu sanayi sektörleri nasıl bir tepki gösterecektir. Dahası sizin dahi bugün, yabancı rekabete hazırlıklı olmadığını kabul ettiğiniz diğer sektörler ne yapacak?

Ayrıca, endüstrileriniz, üyelik sonrası, toplumsal sorumluluklarının niteliğini iyileştirmek ve yükseltmek zorunda kalacaklardır. Bu durumda mevcut üretim maliyetleri ve genel giderler önemli ölçüde artacaktır. Topluluk mevzuatında kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. Bu, özellikle ücret ve sosyal hakları da etkileyecek şekilde yeni yasal kararlarla sürekli geliştirilmektedir. Bugün, Topluluk içinde topluma sağlanan ve yaşam standardını yükseltmeye yönelik oldukça yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Emeklilik, işsizlik, sağlık sigortası ödemeleri ile sağlık ve güvenlik standartları AT içinde Türkiye'deki uygulamalara göre çok daha iyi durumdadır. Bu tür finansal ödemeleri birdenbire Topluluk seviyesine çıkarabilmeniz oldukça zordur. Sonuç olarak, yaşam ve çevre standartları Topluluk ülkelerinde sürekli yükselmekte ve böylece çevre kirliliğini önlemek ve cezalandırmak için konan müeyyideler önemli oranda uyum maliyetlerini arttırmaktadır.

Geçen Nisan ayından bu yana Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gelişimiyle ilgili oldukça çok sayıda belge ve doküman topladık ve inceledik. Ama hala kafamızda Türkiye hakkında cevaplandırılmamış birçok soru işareti vardır. Bu amaca yönelik olarak gelecek ay içinde Topluluk uzmanlarından oluşan bir heyet Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunacak.

Eğer Türkiye Avrupa Topluluğu'na üye olursa, bunun Topluluk üzerinde çarpıcı etkileri olacaktır. Gerçekten, Topluluk'ta meydana gelen son genişlemelerde olduğu gibi bu defa da Topluluğun kendini buna hazırlaması gerekmektedir.

Topluluk ile Türkiye arasında daha yakın ilişkiler kurulması için gereken iyiniyetin bulunduğu ancak, Topluluğun bugün yeni bir genişlemeyi düşünecek

durumda olmadığı gözönüne alınmalıdır. Sizden çok daha zengin ve güçlü bir Topluluk olarak görünmemize rağmen, bizimle yaşamak üzere kapımıza gelmiş telli duvaklı bir gelini evimize kabul etmeden önce kendimize bir çeki düzen vermemiz gerekiyor. Evimizi derleyip toparlamamız diğer bir deyişle bahar temizliği yapmamız lazım.

13 yıllık bir süre içinde (1973-1986) Topluluk üye sayısı 6'dan 12'ye yükseldi. Biz hala genişlemenin sancılarını çekiyoruz. Sadece, Portekiz ve İspanya'nın değil Yunanistan'ın dahi dahi Topluluğa entegrasyonu henüz hazmedilememiştir. Kuşkusuz çok daha karmaşık ve zor bir iş olan Türkiye'nin girişini düşünmekten şu an için çok uzağız.

Biz şu anda amaçladığımız güçlü bir Topluluk oluşturma çalışmalarının henüz yarısındayız. Önümüzdeki yüzyılda diğer ekonomik süper güçlerle yarışma durumundayız. 1992'nin sonuna kadar "Tek Pazar"ı tamamlama programımızı gerçekleştirmemiz gerekiyor.

Bu program neleri içeriyor? Aslında 1967'de Topluluk üyeleri arasındaki duvarlar tamamen kaldırıldı. Ama maalesef sıkıcı ve pahalı gümrük dışı engeller hala 323 milyonluk bir "Tek Pazar"da ölçek ekonomisine erişmemizi engellemektedir.

Sonuçta Topluluk sanayileri optimum etkinlikte ve verimlilikte çalışmıyor ve tüketiciye ucuz ve kaliteli mal ve hizmet verilemiyor.

1985'ten beri üzerinde görüş birliği sağladığımız bir program var. Bu programa göre üye ülkeler arasındaki sınırlar sonunda ortadan kalkacak, böylece mal, hizmet, sermaye, insanlar hiçbir engelle karşılaşmadan serbestçe dolaşabilecek. Bu büyük amaca ulaşabilmek için 300'den fazla kanunun uygulamaya konarak yaşam standartlarında, teknik işbirliğinde, sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarında, haberleşme ve bilgi alışverişinde, dolaysız vergilerin harmonizasyonunda, eğitimde, mesleki kuruluşlar ile ilgili hakların oluşturulmasında karşılıklı bir anlaşmaya varmamız gerekmektedir. Henüz üye ülkeler arasında varolan farklılıklar istenilen ölçülerde giderilememiştir. Her ülkede ayrı ayrı uygulama alanı bulan yukardaki ve benzeri faaliyetlerde harmonizasyon sağlanamamış olması sağlıklı rekabet ortamı oluşmasını engellerken, maliyetleri gereksiz yere yükseltmiş, gümrük görevlileri hariç diğer insanlar için yeni iş alanları yaratılmasını engellemiştir.

Siz de kabul edersiniz ki, Avrupa Topluluğu "Tek Pazar" yaratma yolundaki tüm sorunlarını çözmeden yeni bir üye kabul etmek için ciddi anlamda görüşmelere başlamayacaktır.

Bu durum bu arada Türkiye'nin zaman saymaktan başka yapacağı birşeyi kalmadığı anlamına gelmez. Aksine bu süre zarfında ekonominizin Topluluk seviyesine çıkarılmasını sağlayacak programları hızlandırarak geciken zamanı lehinize çevirebilirsiniz.

1963 Ankara Anlaşması'nda bu yönde faaliyetlere başlamanız gerektiği belirtilmiş ve bu, Türkiye'nin Topluluğa tam üye olma olasılığının görüşülmesi için bir ön şart olarak kabul edilmiştir.

Anlaşma'nın 28'inci maddesine göre "Bu anlaşma süresince Türkiye'nin Topluluğu kuran anlaşmadan doğan yükümlülükleri tam olarak kabul ettiğinin görülmesi halinde, taraflar Türkiye'nin Topluluğa giriş olasılığını inceleyecektir".

Türkiye'nin bu yükümlülüklerle tam anlamıyla uyduğunu söylemek korkarım ki pek mümkün değil. Antlaşma, her iki tarafın da birbirlerinin ihracatlarına gümrük muafiyeti uygulaması ilkesinin temel olduğu Gümrük Birliği'ni teyid etmektedir. Türkiye'nin gümrük tarifelerinin kaldırılması için iki taraflı müzakere edilen programın çok gerisinde olmasına, dış ticaret tarifelerinin ilk bölümünü henüz Topluluğunkilere göre düzenleyememesine ve tarımsal ürünlerimizin ihracı için bize herhangi bir öncelik tanınmamasına, isteksizce de olsa, belli bir tolerans göstermeye geçmişte kendimizi hazırlamıştık. Zaten yüksek olan gümrük duvarlarını daha da yükseltmekle kalmayıp, aynı zamanda, ısrarla belirttiğimiz gibi, doğrudan doğruya Antlaşmanın hükümlerine de aykırı olan özel fonların zorunlu olarak alınmasına daha önceden itiraz etmiştik. Bununla birlikte, bu uygulamalara geçici sapmalar olarak bakmamız daha fazla mümkün değildir.

Kuşkusuz, sizin açınızdan, Türk işçilerinin ve ailelerinin "serbest dolaşımı" konusunda henüz ortak bir nokta bulunamamasından dolayı varolan şikayetinizi haklı görüyorum. Aynı zamanda, 1981'de Dördüncü Mali Protokol olarak müzakere edilen 600 milyon ECU'luk kredinin verilmesinin sağlanmasındaki başarısızlığımızı ve birçok tekstil ürünü için istenen "gönüllü kısıtlama" (voluntary Self-restraint) antlaşmalarını da eleştiriyorsunuz.

Bunların tümü önemli sorunlar, ancak bunlara çözüm bulunmasına yönelik çabaların asıl çerçevesi Ankara Antlaşması'nda mevcuttur. Bir ay önce Lüksemburg'da gerçekleşmesi gereken "AET/Türkiye Ortaklık Konseyi" toplantısının son anda iptal edilmesi, tüm taraflar için gerçekten üzücü bir durumdur. Bununla birlikte, bu büyük bir felaket de değildir. Bu arada, Ankara Anlaşması çerçevesinde planlanan ve işleme konan önemli faaliyetler de devam edecektir.

Bugün, bu semineri Türkiye'deki iş çevresine ECU ile çalışmanın mali ve ticari açıdan faydalarını açıklamak için düzenledik. Geçtiğimiz yıllarda, ECU finansal faaliyetlerde bir araç olarak kayda değer bir gelişme gösterdi. Bunun nedeni ise, diğer para birimlerine göre daha sağlam olması ve bundan dolayı da daha güvenilir olmasıdır.

Eylül ayında, İstanbul'da birçoğumuzun ilgisini çekmesi beklenen bir olay gerçekleşecek: AET-Türkiye İş Haftası. Bu vesileyle her iki taraftan da 7 sektörde faaliyet gösteren 200 kadar potansiyel iş ortağının biraraya gelmesi hedefleniyor. Bu hazırlıklar yalnızca kağıt üzerinde kalmıyor, bugüne dek gösterilen ilgi en iyimser beklentilerimizi bile aşmış bulunmaktadır.

Bunlar özellikle Topluluk tarafından da onaylanan ve karşılıklı çıkarlara dayanan pratik adımların örnekleridir.

Sayın Başkan, ilginize teşekkür ederim.

SABAH OTURUMU
ECU'NUN ROLÜ VE ÖNEMİ

ÖMER DİNÇKÖK:

Seminerin açılış konuşmalarından sonra sabah oturumunu yönetmek üzere Prof. Dr.Sayın Orhan Oğuz'u davet ediyorum.

PROF.DR.ORHAN OĞUZ:*

Toplantının birinci oturumuna başlıyorum. Önce TOSİAD'a Türkiye'nin fevkalade önem verdiği ve bütün kesimleri tarafından kabul edilen, adeta milli bir politika haline gelen, Avrupa Topluluğu ile entegrasyonu konusunda yapmış olduğu çalışmalarına bir yenisini eklemiş olmasından ötürü, tebriklerimizi, takdirlerimizi sunmak istiyorum.

Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasındaki ilişkiler her geçen gün geçmiş yıllara nazaran biraz daha genişlemekte, biraz daha artmaktadır. Belki bazı uzmanların beklediği düzeye henüz ulaşamamıştır, ama Roma Anlaşması yürürlüğe girdikten sonraki tarihlerle mukayesesini yaptığımız takdirde Türkiye kamuoyunun Avrupa Topluluğu'na karşı davranışı, düşünceleri, çalışmaları bir başka biçimde artmış bulunmaktadır ve Avrupa Topluluğu'nun kuralları, Roma Anlaşması'nın kuralları ortadadır. Türk siyaset adamları siyasi tercihlerini yapmışlar ve bugünkü hükümet de geçen Nisan ayında tercihini ortaya koyarak "Tam Üyelik" yolunda kararını vermiş ve ciddi bir girişimde bulunmuştur. Şimdi sayın uzmanların ve ilgililerin her fırsatta her zaman beyan ettikleri gibi Topluluk'la Türkiye'nin bütünleşmesinde her iki tarafın da amacı fazla mutazarrır olmadan, harmoniyi sağlayabilecek biçimde, mümkün olduğu kadar az zararla bu birliğin teessus etmesine çalışmak olacaktır. Elbetteki bugün Avrupa Topluluğu ile Türkiye arasında çeşitli güçlükler vardır. Nitekim Avrupa Topluluğu bugün oniki devlet ise, Avrupa Topluluğu'nu meydana getiren oniki devlet "Tam Üyelik" sıfatını idrak etmişse, oniki devletin her birinin ekonomik düzeyi, ekonomik problemleri yoktur, kalmamıştır diyemeyeceğimize göre her biri arasında çeşitli problemler var olduğuna, seviye farkları var olduğuna, buna rağmen Avrupa Bütünlüğü, Avrupa Entegrasyonu fikrinden vazgeçilmediğine ve bunu biran önce mahrekine oturtmak için gayret edildiğine göre Türkiye de böylesine ciddi bir girişimde zamanında inisiyatifini kullanarak ve çalışmalarını zamanında yerine getirerek ve mümkün olduğu kadar az zararla bütünleşme istikametindeki gayretlerine devam etmesi zorunludur kanaatinde olduğumuzu belirtmek istiyorum. Bu kanaatimizi, TOSİAD gibi gayet ciddi bir kuruluşumuz, özel sektörümüzün temsilcilerinin

*Marmara Üniversitesi Rektörü

oluşturduğu bir kuruluşumuz paylaştığı için mutluyuz ve bu istikamette çalışmalara, üniversitelerimizde, işadamları çevrelerinde, kamu kesiminde ve muhtelif çevrelerde ciddi olarak devam edildiğini görmek bize ümit veriyor. Bilhassa Avrupa Topluluğu'nda en önemli konu yıllar geçtikçe artık para biriminin de konuşulmaya başlamış olmasıdır. Böylesine ciddi bir konu bizim platformlarımızda gündeme aşağı yukarı yeni getirilmiştir. Avrupa Topluluğu ülkelerinin temsilcileri ile birlikte tartışma imkanına yeni yeni kavuşmuş oluyoruz. Bu konuyu başarılı bir şekilde bugün tartışacağımıza ve Türk tarafını teşkil eden arkadaşlarımızın değerli katkılarıyla bu konuya ışık tutacağımıza inanıyoruz. Bu vesilelerle tekrar tertip heyetini kutluyor ve ilk konuşmacı Sayın Andre Louw'a sözü bırakmak istiyorum.

Sayın Dr.Andre Louw; Belçikalı, hukuk doktorası bulunan değerli bir uzmandır. Belçika'nın Louvain Üniversitesi'nden mezun olmuş, masterini iktisadi bilimler alanında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapmış ve daha sonra 1960-64 yılları arasında Belçika Milli Bankası'nda çalışmıştır. 1965 yılından beri Avrupa Topluluğu Komisyonu'nda görev almaktadır. Söz, Sayın Andre Louw'un.

ANDRE LOUW*

ECU, istikbal vaadeden para birimi, Avrupa Para Birimi, kısaca ECU.

Konuşmamda esas olarak, ECU'nün, Avrupa Para Sistemi'ndeki rolü, Toplulukta daha ileri bir parasal entegrasyonun gerçekleşmesi ve daha dengeli uluslararası parasal ortama katkısı üzerinde duracağım.

Kısaca APS olarak ifade ettiğimiz Avrupa Para Sistemi'nin amaçları ve başarıları hakkında birkaç söz söyleyerek başlamakta izin veriniz. Motifleri, kurucularının amaçları esas olarak ekonomikti. 1978'lerde Topluluğun parasal konularla uğraşan otoriteleri, birbirlerine ve dünyaya yüksek derecede açık ülkelerde ve GSMH'nin yüzde 50'sinden fazlası dış ilişkiler sonucunda oluşan bazı Avrupa ülkelerinde, dalgalanan döviz kurlarının büyüme için handikap, enflasyonu da hızlandıran bir etkiye sahip olduğunu düşündüler. Bugün de hala aynı şekilde düşünmektedirler. Sonuç olarak, Avrupa Para Sistemi sisteme katılan ülkeler arasında döviz kurlarının istikrara kavuşturulmasını ve iç piyasalarda tatmin edici bir fiyat istikrarının sağlanmasını amaçlamaktadır. Şimdilik, iki alanda da sistem çok başarılı olmuştur.

Döviz kurları konusunda çok fazla durmayacağım. Bunun nedeni, sistemin işleyişinin katılan ülkeler arasında çok tatmin edici sonuçlar vermesi ve doların bilinmesi gereken bir gerçek olarak, bugünkü durumudur.

İç piyasalarda fiyat istikrarını gözönüne aldığımızda, sistemin başladığı 1979-80'de ortalama enflasyon hızı yüzde 12 idi ve Mark ile Liret arasında yüzde 14'ten fazla bir enflasyon hızı farkı vardı. Günümüzde, sistemin katkıları sayesinde, Avrupa Para Sistemi'ne katılan ülkelerin ortalama enflasyon hızı yüzde 2.5-3'e düşmüştür. Ve en yüksek enflasyon hızı ile en düşüğü arasındaki fark yüzde 4'ten azdır.

Başarının temelinde iki esas faktör bulunmaktadır. Birincisi birbirine benzeyen genel iktisadi politikalar izlenmesidir. Sistemin başlama dönemindeki veri enflasyon hızında, bir "consensus" söz konusuydu. Sisteme katılan ülkeler

* AT Komisyonu, Bölüm Başkanı

fiyat istikrarı konusunda en iyi performansı gösteren ülkeyi, Almanya'yı, örnek alacaklardı. Sonuçta, Almanya'nın performansı diğer ülkelerin ekonomik ve para politikaları için ölçü oldu. Bu birinci karakteristik noktadır. İkinci karakteristik nokta, sistemin, ülkelerin parasal ve ekonomik politikaları üzerinde kısıtlayıcı etkilerinin olabileceğinin kabul edilmesidir. Gerçekte bu kısıtlama iki zorunluluktan oluşmaktadır: Birinci kısıtlama diğer ülkelerin oranlarına karşı, bir paranın üzerinde anlaşılmaya varılmış limitleri aşmayacak şekilde dalgalanabileceğinin taahhüt edilmesidir. Bildiğiniz gibi, sabit bir oran sistemi içinde değiliz. Katılan ülkeler kendi durumlarını belirlediler ve kendi paraları arasındaki oranlar konusunda uzlaşmaya vardılar. Ancak belirlenmiş temellere hak kazandırıldığı sürece ayarlamalar yapılabilir ve de zaman zaman sistemde oran ayarlamaları yapılmıştır. Şimdiye kadar, sadece birkaçının genel düzenlemede yerinin değişmediği onbir ayarlama yapıldı. Fakat ne zaman böyle birşey olsa, ki bu bir kısıtlamalar setidir, devalüasyon yapan ülke ekonomisini çok daha istikrarlı bir gelişmeye uyumlu hale getirebilecek olan para, iktisat ve bütçe politikalarını genelde uygulamak zorunda kalmaktadır.

Şimdi, sistemde pekçok fonksiyonu bulunan ECU konusunda açıklamalar yapmak istiyorum.

Birinci fonksiyonu oranlar için bir payda olmasıdır. Avrupa Para Sistemi'nde, sisteme katılan her para için, ECU cinsinden bir oran söz konusudur. Bu oranlardan hareketle, herhangi biri bu ikili oranlardan elde edilebilir ve çoklu oranlar çerçevesinde herhangi bir müdahale gerektiren ve düşük bir oran olan yüzde 2.25 limitinde belirlenebilir. İtalyan lireti geçici bir istisnadır ve bugünkü limiti halen yüzde 6 civarında bulunmaktadır.

İkinci olarak, ECU aynı zamanda, yürürlükteki sistemden gelen borç ve alacak ilişkisi için de bir paydadır. Daha önce sözünü ettiğim gibi, piyasada değişim tansiyonu bir parayı limitlerine getirdiğinde, diğer oranların korunması için, müdahale doğal bir reaksiyon olarak zorunluluk kazanmaktadır. Bu müdahale şimdi Topluluk parasında yapılmaktadır. Tabi ki bu, zor durumdaki ülkenin hangi ülke karşısında zor durumda oluşuna bağlıdır. Bir örnek vermek gerekirse, diyelim ki, Belçikalı konsolostan özür dileyerek söylüyorum, eğer Belçika Frangı Alman Markı karşısında zayıfsa ve Mark Brüksel'de Belçika Frangına karşı limitini aşmaya başlamışsa, bu durumda Belçika Merkez Bankası, oranları korumak için Mark satmak zorundadır.

Gerçekte, limitte bu, otomatik olarak sistemin çalışma zorunluluğudur ve bu sistemin karakteristik özelliğidir. Çünkü piyasa bu limitleri bilmektedir ve bu işin ticaretiyle uğraşanlar Alman Markı'nın Belçika Frangı karşısında limite ulaştığını gördüklerinde, Markı piyasadan daha pahalı bir şekilde almaktan vazgeçecekler ve onu Belçika Merkez Bankasından satın alacaklardır. Böylece Belçika Merkez Bankası, eğer taahhüdünü yerine getirmek istiyorsa, otomatik olarak limiti oranında Mark satmaya zorlanacaktır. Piyasa, ihtiyaçlarını karşılayacak Mark miktarının ne olduğunu bilmektedir. Dolayısıyla limitte Merkez Bankası piyasanın istediği kadar yabancı parayı piyasaya vermeye zorunlu olacaktır. Bu şimdi bir kredi kolaylığını ima etmektedir ve limitte borçlunun bankası bu durumda Belçika Merkez Bankası'na borç verecektir ve bu oranları koruyan bir Mark miktarı olacaktır. Fakat bu Belçika Merkez Bankasınca yapılmış bir borçlanma operasyonudur ve vadesi çok kısadır ve hemen geri ödenmesi gerekir. Böylece piyasada satılan Mark miktarı Belçika Merkez Bankası'nın ECU cinsinden borçlu bankaya doğru bir taahhüdü olmuştur. Burada ECU'nün Avrupa Para Sistemi'nde hesap ve rezerv aracı olarak elde tutulması olarak tanımlanabilecek üçüncü fonksiyonuna geliyoruz.

Üye ülkelerin Merkez Bankaları ellerindeki altının ve Doların yüzde 20'sini Parasal İşbirliği İçin Avrupa Fonu'na yatırdılar ve karşılığında ECU aldılar. Bu ECU'ler rezerv para olarak gözükmektedir ve diğer Merkez Bankalarının rezervleriyle birlikte konulmuştur. Eğer bir merkez bankasının hesap planına bakarsanız, rezervlerde ECU'leri de görürsünüz. Bugün toplam ECU rezervleri oldukça geniş bir miktar tutan 53 milyara ulaşmıştır. Bu rezervler, şimdi bir merkez bankası tarafından sistemin işleyişinin dışında meydana gelmiş borçlanmaları ve sistem içinde limitleri aşmamak için parasını desteklerken oluşan yükümlülüklerini yerine getirmek için kullanılmaktadır. Böylece, gerçekte ECU, Uluslararası Para Fonu'nun çıkardığı Özel Çekme Hakkı' (SDR)nın fonksiyonlarıyla karşılaştırılabilecek şekilde bölgesel bir rezerv değer olmuştur. Ve ECU Avrupa Para Sistemine katılan ülkeler arasında, bir ödeme aracı olarak kullanılmaktadır.

ECU sadece Avrupa Para Sistemi'nde değil; aynı zamanda Topluluk'ta ve Topluluk kurumlarında da kullanılmaktadır. Örneğin uluslar-üstü karakterinden dolayı, Avrupa Geliştirme fonu gibi değişik Topluluk kurumlarında, Avrupa Yatırım Bankası'nda kullanılmaktadır. Bu kurumlar değişik faaliyet alanlarında uluslar-üstü bir para biriminin uygulanması arayışı içinde olmuşlardır.

Topluluk kurumları ve Komisyon ECU'yü daha çok bir hesap birimi olarak kullanmaktadır. Bu nedenle Topluluğun bütçesi ECU olarak açıklanmaktadır.

Bu aşamada Komisyon mümkün olabildiğince, ECU'yü yalnızca bir hesap birimi olarak kullanılmasını değil, bütçe harcamalarında gerçek bir ödeme aracına dönüştürmeye de çalışmaktadır. Bu, hesap birimi kullanımından söz ediyorum, 1958' lere kadar uzanır. ECU'den önce çok çeşitli tipte hesap birimi kullandık. Çok defa çok farklı hesap birimleri aynı zamanda kullanıldı. Eskilere uzanan bu hikayede, Topluluk'ta herhangi bir ulusal paranın imtiyazlı hale gelmemesi için bunu yapmak zorunda kaldık. Bu geçerken bahsetmek istediğim bir konudur, çünkü Avrupa Para Sistemi'nin ve ECU'nün geleceği açısından bu önemlidir. Fakat Topluluk kurumları ECU'yü mali bir araç olarak da kullanmaktadırlar. Örneğin, 1987'de toplamı 1.2 milyarı bulan ECU cinsinden tahvili piyasaya sürdüler. ECU'nün mali kullanıcısı olarak Avrupa Yatırım Bankası gözle görülür bir rol oynamaktadır. 1981'den beri Yatırım Bankası ECU'yü çeşitli müşterilerine borç olarak vermekte, 19 para üzerinden işlem yapan Avrupa Yatırım Bankası borç portföyünün yüzde 9'undan fazlasını ECU oluşturmaktadır. Borç alan ülke gözönüne alınmaksızın, ECU tüm borç kategorilerinde kullanılmaktadır. Tüm para hareketleri, borç alınması, borcu alanın ödemesi faizlerin geri ödenmesi ve verilen ana borcun tahsili, yani tüm işlem ECU üzerinden yapılmaktadır. Dolayısıyla ECU sadece bir hesap birimi olarak değil, doğal bir ödeme aracı olarak kullanılmaktadır.

Avrupa Yatırım Bankası'nca ECU olarak verilen borçlar kamu tarafından finanse edilmektedir. ECU'nün özel sektörde kullanımı ise Avrupa piyasalarında gerçekleşmektedir. Bu gelişmeleri anlatırken ECU'nün özel kullanımı konusuna girmiş bulunuyorum. Gerçekte bu ECU konusunda dikkate değer bir noktadır. 1981'den beri birkaç yıldır piyasa güçleri Topluluk'ta üye ülkelerin kullanabileceği özel bir ECU dolaşımı yaratırlarken, dünyada da Avrupalılar veya yabancılar tarafından aynen Dolar veya Yen gibi, mali ve ticari ilişkilerinde, ortodoks bir para olarak kullanılması ortamını oluşturdular. Toplulukta ve dışarıdaki spot ve ileriye dönük piyasalarda, esas değişim piyasası ticari bankalarda gelişti. Seçeceğiniz para paritesine göre ECU tahvil piyasasında, uluslararası alanlarda beşinci ve altıncı sırada bulunmaktadır. Ve böylece ECU, uluslararası ticari işlemlerde ödeme yapılan, faturalarda gösterilen ve fiyat bildiren bir para olarak kullanılmaya başlandı. Bunun sizin için önemli olduğunu zannediyorum.

En son olarak ECU Bankalar Birliği'nin kurulduğundan sözemiştim ve başkasını Mr.Rambure burada bulunmaktadır. ECU ödemelerini transfer etmek için ECU "clearing" sistemi Bale'de Uluslararası Yerleşim Bankası yardımıyla oluşturulmuş bulunmaktadır.

Konuşmanın bu aşamasında, hiç şüphesiz gerçekte iki ECU dolaşımı ve farklı iki ECU dolaşımı olduğunun farkındasınız. Avrupa Merkez Bankaları arasında ve onlar tarafından ödeme aracı ve rezerv olarak tutulan resmi bir ECU dolaşımı ve bir de değer bildirici, ödeme aracı olarak ve fiyatların açıklandığı paranın karakteristik işlevsel özelliklerine sahip, ticari bankalarca yaratılmış özel ECU dolaşımı vardır. Belirtilmesi gerekir ki, üye ülkeler ECU'ye yabancı para statüsü vermişlerdir. ECU konusunda şaşırtıcı olan, ECU'nün şimdilerde ulusal para oluşudur. Fakat o esasında bir uluslararası paradır. Uluslararası alanda, diğer paralardan çok daha önemli olarak, o sadece Alman Markının arkasından gelmektedir. Hiç şüphesiz ECU'nün resmi olarak tanınması, özel piyasalardaki gelişmesi için önkoşul olmuştur. Fakat bu ECU'nün uluslararası para olurken, özel piyasalarda elde ettiği başarıyı açıklamıyor.

Bu başarının temelinde birçok faktör bulunmaktadır. Birincisi, zannediyorum, onun tanımıdır. ECU belli sayıda üye ülkenin paralarından oluşan bir sepettir. Tüm Topluluk ülke paraları dediğim zaman, bununla tüm Topluluk üyesi ülke paralarının ECU içinde temsil edilme ve tüm devletlerin paralarını ECU içinde temsil ettirme hakkına sahip oluşlarından söz ediyorum. Şimdilik ECU'de on para birimi vardır, çünkü Peseta ve Escudo sepete dahil değildir.

Sepet meseleyi karıştıırıyor gibi görünmektedir. Fakat gerçekte masanın sağında yapacağım işlemle bir sepet oluşturabilirim: Alman Markından 72 fenning, 140 İtalyan Lireti, 1 Fransız Francı ve 31 santim. İşte ECU sepetinde her Topluluk parasının belli miktarı bulunmuş olmaktadır. Ve böyle bir sepetin değeri çok basittir. Örneğin Markın değerini alalım: Yürürlükteki döviz kuru cinsinden her paranın Alman Markına olan değerini 72 Fenninge eklerseniz Mark olarak değeri bulmuş olursunuz. Böylece gerçekte zormuş gibi görünse de, değildir; ve hatta diyebilirim ki onu kullananlar, daha az karmaşığına gelsek de, sepeti kullanmayacaklardır. Fakat sadece bir anahtar vermek açısından, Brüksel'i terkettiğim günkü döviz kurları hesaba alarak ECU'nün TL olarak değerini verirsek, 1 ECU'nün 1585 TL olduğu görülecektir. Belki değeri bugün biraz daha değişmiş olabilir.

Sepetin enteresan bir yönü, sepette yeralan paraların değişim ve faiz oranları ortalaması olmasıdır. ECU bir ortalama değildir. Sonuç olarak, ECU cinsinden herhangi bir paranın diğer paralar cinsinden veya diğer paralar karşısında değişim oranları daha istikrarlı olmaktadır. Mekanik olarak bunun nedeni, ECU'nün bir sepet olması ve bunun, ECU'ye katılan ülkeler açısından kullanımının ECU'yü enteresan hale getirmesidir. ECU'nün istikrarı Avrupa Para Sistemi'nin başarıyla işlemesi sayesinde sağlanmıştır. Bu başarıya yolaçan gelişmeler, üye ülkeler arasında oranlar sayı ve hacim olarak sınırlanmış, 1983-1985 arasında sürekli bir istikrarın doruğuna ulaşılmış, sonra tekrar sıkça düzenleme yapılmış olması karşın 1987 Ocak ayında yapılan son oran düzenlemeleriyle yeniden istikrar dönemine girmiştir. Şimdilik yakın bir gelecekte bir kesintinin ve bozulmanın olması söz konusu değildir.

Hiç kuşkusuz, ECU, Avrupalı olmayan Topluluk dışı kullanıcılar için istikrarın aynı karakteristiklerine sahip değildir. Dolar cinsinden ECU dalgalanan bir paradır, başka bir şekilde söylersem ECU cinsinden Dolar, yüzen bir paradır. Bu böyle olsa bile ECU'nün Amerikalılar tarafından kullanımı onun yerini belirler ve ECU'nun Toplulukta yaşamayanlar tarafından kullanımı, ECU'nün Topluluk-taki tüm paraların bir tür vekili olması açısından enteresandır. Onun kullanımı kolaylaştıkça, onu oluşturan paralardan daha büyük bir piyasaya sahip olacak ve Topluluk paralarının tek bir parayla işlem görmesine imkan verecektir. Böylece ECU'yü kullanmak, onu oluşturan paraları kullanmaya oranla, maliyet tasarrufu sağlayacaktır.

Şimdi bu beni, ECU'yü oluşturan doğal sepet konusunda birşey daha söylemeye getiriyor, özellikle de bir sepetten oluşan bir paranın pratik kullanılabilirliği konusunda kuşkuları olanlar için. ECU'yü oluşturan kompozisyonu bilmenizi veya bir görüş sahibi olmanızı isterdim. Fakat bankacı olmayan kullanıcılar için, işadamlarını kastediyorum, ECU'nün kullanımıyla ilgilenip ilgilenmediğinizi değerlendirmek açısından tanıımı bilmek önemlidir. Bir işadamı olarak siz ECU cinsinden fiyat sorduğunuz uluslararası bankadan ECU cinsinden fiyat alırsınız, ECU cinsinden kredi alırsınız, fakat sepetten kredi alamazsınız. Sepet bir sorundur ve bankanız bu konuyla ilgilenmelidir, siz değil. ECU'yle o sanki tek bir paraymış gibi ilgilenirsiniz. Aklıma gelmişken, sepet sadece bankalar tarafından kullanılır, çünkü o bir sepet şeklinde tanımlanmıştır ve banka size ECU cinsinden kredi verebilir veya sizden ECU cinsinden mevduat alır; zira banka kendi yükümlülük ve haklarındaki dengesizliklerini ECU cinsinden halledecektir.

Hiç şüphesiz ECU'nün doğal bir sepet olması dışındaki faktörler onun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Avrupa Para Sistemi'nin ilk yıllarında, Topluluk kurumları Topluluk içindeki birçok bankada ECU cinsinden hesap açarak böyle bir sepetin yönetimi konusunu bankalara tanıtmış oldular. Ve daha önce de bahsettiğim gibi, 1981'lerden itibaren Avrupa Yatırım Bankası ve Topluluk büyük miktarda ECU'yü yaratıp daha sonra diğer ülkelerin kullanımına aktardılar. Sonuçta İtalya, Danimarka ve İrlanda gibi birçok ülke de ECU piyasasından borçlandılar ve Merkez Bankaları hesaplarında büyük oranlarda ECU tuttular. Böylece Merkez Bankası düzeyinde, bazı Merkez Bankaları resmi ECU hesaplarına sahip oldular ve bunun yanı sıra özel ECU kullanımını hesaplarında gösterdiler. Bunun nedeni, kendi paralarının diğer paralar karşısındaki durumunu korumak açısından, müdahale amaçları idi.

Özel ECU'nün başarısını açıklamak için son bir faktörden bahsetmeme izin vermenizi rica ediyorum. Zannediyorum bu, ortak bir Avrupa parası ve Avrupa Merkez Bankası ve Parasal Birliği incelemeye yönelik bugünkü insiyatiflerden çok daha gerçeğe dönük psikolojik bir faktördür. ECU başlangıcından beri Topluluğun uzun dönemli parasal birlik hedefine yönelik bir araç olarak görülmüştür. Kamuoyunun gözünde veya Topluluk kamuoyunda, daha önce hiç sahip olunmamış ve diğer paraların biraraya gelmesiyle oluşmuş çekiciliğe ve boyuta sahiptir.

Ve bu beni ECU'nün Topluluğun entegrasyon sürecine katkısına getiriyor. Bu açıdan, gerçekte Roma Antlaşması'nın bir revizyonu olan 1986 Tek Senet'inde yer almış iki hedefi hatırlamakta yarar var. Roma Antlaşması üzerine inşa edilmiş olan bu senet daha sonra bahsedeceğim iki hedef açısından bizi ilgilendirmektedir. Birincisi, 1992 yılında gerçekten bir iç pazar kurulmasına karar verilmesidir. Bu pazar aynen bir ülke pazarında olduğu gibi, malların, hizmetlerin ve sermayenin bir ülkeden diğerine serbestçe hareket edebileceği bir pazar olacaktır.

Ve ikincisi, senet ekonomik ve parasal işbirliğinin Topluluğun hedefi olduğunu teyid etmektedir. Şimdi bu yeni antlaşma çerçevesinde biri, ECU'nün, birbirini izleyen, iki aşamalı rolünü, yani iki başarılı aşamayı hayalinde canlandırabilir.

Birinci aşamada, ECU 1992 yılında kurulacak iç pazarı birleştiren bir faktör olacaktır. Bu sonuç, ECU'nün fiyat bildiren, faturalanabilen, Topluluk içindeki işlemlerde bir ödeme aracı ve Avrupa sermaye piyasalarında mali işlem-

ler için bir payda olabileceği anlamına gelir. Ticari işlemlere engel herşeyin ortadan kalkması, malların serbest dolaşımı, ülkeler arasında serbest ticaret ancak tek bir paranın işlemlerde kullanılmasıyla gerçekleşebilir ve o zaman da Tek Pazar mümkün hale gelir. Aynı parayı kullanarak, aynı paraya başvurarak Tek Pazara sahip olursunuz. Hiç şüphesiz, Topluluk içinde ihracatçılar mallarını ECU cinsinden fiyatlandırırırlarsa, fiyat listelerini ECU cinsinden yaparlarsa, ödemelerini ECU olarak yaparlarsa, bugün açıkça ortak para birimi adayı olan ECU, o zaman iç pazarı birleştiren bir faktör olacaktır. Eğer sonuçta bir risk ortaya çıkarsa bunu ithalatçı ve ihracatçı arasında paylaştıracaktır ve hiç şüphesiz bu alanda Topluluk paralarının herbiri yerine tek bir para biriminin kullanımının sağlayacağı önemli kazançlar maliyet tasarrufuna yolaçabilecektir.

İkinci avantajı mali alandadır. Topluluk 1992'de bütün engeller kaldırılarak serbestçe hareket edecek olan sermayenin liberasyonunda sıkışmış durumdadır. Bunun gerçekleşmesi halinde, birbiriyle birlikte varolabilen ulusal sermaye piyasaları ortaya çıkacaktır. Fakat hepsinin belli bir değişim riski, belli bir faiz oranı, hacim ve derinliğiyle belli problemleri olacaktır. Eğer ECU buradan başlar ve sermaye işlemlerinde bu çerçeve içinde tercih sebebi haline gelirse, katılanlara koşulların eşit olduğu, herhangi bir ulusal pazardan hacimce çok daha büyük, birleşik bir Topluluk sermaye piyasası ortaya çıkacaktır. Uluslararası bir para birimi olarak, Topluluğun uluslararası parası olarak, ECU'nün genel kullanımından doğan iki avantaj söz konusudur.

ECU'nün ikinci gelişme aşaması, Avrupa'nın tek parası olması konusudur. Bu, tek bir Avrupa Merkez Bankası'nın varolan ulusal Merkez Bankalarının yerine geçmesi ve ECU'nün, ticari bankalarca piyasaya çıkarılmasından ziyade, bu banka tarafından çıkarılması anlamına gelir. Böylece, ulusal paralar giderek kullanılır olmaktan çıkacak ve yerlerini sadece ECU almış olacaktır. Tabii ki bu çok ihtiraslı bir hedef ve çok zor birşeydir. Çünkü bana göre, bunu hayal etmek imkansız görünmektedir. Zira, bu durumda, ulusal merkez bankalarının yerini tek bir merkez bankası alacak; sadece tek bir Avrupa parası ECU olacak ve gerçekte Topluluk için, tek bir parasal değişim ve faiz politikası olacaktır. Dolayısıyla oran değişimleri ortadan kalkacak, çünkü artık ortada bir oran olmayacak ve sadece tek bir para olacaktır. Bu ancak, aynı zamanda bir ekonomik entegrasyon olursa, ülkeler ortak bir para politikası izlerse, ülkeler ortak bir ekonomik politika üzerinde anlaşırırlarsa ve bu ortak politika her zaman ve aynı zamanda yürürlükte kalır ve ülkeler Topluluk otoritesine bağlı kalırlarsa başarı-

labilir. Parasal entegrasyon ekonomik entegrasyon gerektirir, fakat, genel yetkilerin uluslarüstü bir organa devri, politik bir meseledir. Bütçe politikalarının gözönüne alındığı ekonomik düzeyde, özellikle, parasal entegrasyon ekonomik entegrasyonu gerektirirken bu aynı zamanda belli bir dereceye kadar politik entegrasyonu gerektirir. Bu bir hedeftir ve bu kabul edilmiş bir hedeftir ancak henüz çok uzaktır. Fakat iç pazar çerçevesi içinde, üye devletlerin yetkili organları, Avrupa Merkez Bankası, ortak bir para konusu üzerinde tartışma açılması konusunda anlaşmaya vardılar. Bu tartışma muhtemelen, bu ihtiraslı hedefin önkoşullarını, detaylarını tartışmak üzere gelecek Avrupa zirvesinde, Haziran sonunda ele alınacaktır.

Topluluk dışı potansiyel gelişme konusu üzerinde kısaca durmama izin verin. ECU'nün kullanılmasının ilginç olacağı, bahsedilmesi bir anlam ifade eden bazı alanları belirlemeye çalışacağım. Örneğin Türkiye'yi gözönüne alalım. Daha şimdiden ECU, özellikle mali alanda uluslararası çerçevede belirgin bir gelişme kaydetmiştir. Yabancılar ECU tahvil piyasasında çok aktiftir. Amerikalılar ECU cinsinden tahvil çıkarmışlar ve Japonlar yakın geçmişte geniş çapta ECU tahvilleri alıcısı olmuşlardır. ECU döviz piyasası Topluluk sınırlarını aşmış; İsviçre Amerikan ve Japon bankaları ECU Bankalar Birliği'nin üyesi olmuşlar; birçok banka hatta, Çin Bankası rezervlerinde ECU tutmaya başlamıştır.

Uluslararası olarak ECU'nün yaygın kullanımı bir yandan Avrupa Para Sistemi'nin tutarlılığını geliştirirken, diğer yanda, daha istikrarlı bir uluslararası sistemin yararına olacaktır. Eğer, ECU'nün kullanımı bugüne kadar yapılanların ötesine geçmeyi sağlayacaksa, eğer ECU yabancılar için Avrupa parası olmuşsa, onun doğal sepet karakteri nedeniyle, Topluluk içinde Dolar dışındaki hareketlere karşı bir tampon görevi görecektir. Bu aşamada, Dolar dışında bir hareket olduğunda, bu sistem içinde gerilim yaratan DM'a yönelmektedir. Eğer bu hareket Topluluğa yönelirse, etkisi, Topluluğun tüm paralarının döviz kurları üzerine yayılmaktadır. Benim görüşüme göre bu eninde sonunda, Dolara karşı bir bütün olarak sistemin pozisyonunu sağlamlaştırmak üzere Avrupa Merkez Bankalarının ECU'ye müdahale etmeye başlamalarını gerektirecektir. Bugünkü haliyle sistem, Dolara karşı Markla pozisyon alabilmektedir. Ancak gerçekte Topluluk Dolar politikası yoktur. Eğer Topluluk Merkez Bankaları Doları ECU'ye karşı alıp satarak bir müdahale parası olarak hep birlikte ECU'yü kullanmış olsalardı bu gerçekleşirdi. Ve böylece Doların hakim rolünden uzaklaşılabilir ve aynı daha dengeli bir uluslararası sisteme katılmak mümkün hale gelebilirdi. Sonuçta

tek bir paranın kullanıldığı bir tek uluslararası rezervin tutulduğu sistemden uzaklaşarak, çoklu sisteme geçilebilirdi.

Türkiye'nin uluslararası işlemlerinde ECU'nün kullanımını gözönüne aldığımız sürece, birazdan bahsedeceğim alanlarda onun mümkün avantajları üzerine bilgi vermek bir değer taşıyacaktı. Birincisi hiç şüphesiz, ticari alandır. Demek istiyorum ki, Topluluk Türkiye'nin hem esas müşterisi, hem de en çok mal aldığı yerdir. Çünkü ithalatınızın yüzde 40'ını Topluluk'tan, ihracatınızın yüzde 50'sini de Topluluğa yapıyorsunuz. Bu tabii ki, ECU'nün ticari kullanımı için bir vesiledir. Mali alanda, uluslararası sermaye piyasasında önemli bir borç alıcı ülkedir ve borçlar da Avrupa Yatırım bankasından alınır. Fakat zannediyorum bir istisna dışında, bana bu sabah bahsedildi, ECU Türkiye'de bu amaç için hiç kullanılmadı. Bir diğer olasılık, diğer Merkez Bankalarının yaptığı gibi, Merkez Bankası düzeyinde ECU'nün bir rezerv para olarak kullanılmasıdır. Gerçekte birçok Merkez Bankası tarafından yapıldığı üzere eğer bir döviz çeşitlendirme hareketi varsa ve bu DM'ye doğru oluyorsa ve yine ECU bu amaç için kullanılabilirse, Avrupa Para Sistemi'nde daha yüksek bir istikrarın sürdürülmesi olanaklı hale gelecektir. Böylece bu benim Avrupa Para Sistemi diyeceğim bir operasyon olacaktır.

Zamanım bitti, ancak sonuca bağlayayım. Doların sorgulandığı bir dünyada, alternatiflerin arandığı bir zamanda, Avrupa Topluluğu bir ekonomik blok imajını verirken, ilgi daha çok parasal yönden kaynaklanacaktır; bu da ECU'dur. Fakat piyasaya yeni giren bir müşteri olarak ECU halen benim bilgi alışverişi dediğim konuda problem yaşamaktadır. Ve piyasanın büyük bir bölümü onu halen ihmal etmektedir. Böylece, bu bilgi alışverişi açığını belli ölçülerde gidermeye yarayacak bu ECU konferansını düzenledikleri için TUSİAD'a ve Sayın Ömer Dinçkök'e çok müteşekkirim.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. ORHAN OĞUZ

Dr. Andre Louw'a çok teşekkür ederiz. Gerçekten oldukça karmaşık olan bir sistemi gayet güzel şekilde açıkladılar. Avrupa Topluluğu'nun tek Merkez Bankasına ve tek paraya doğru emin adımlarla ilerlediği görülüyor. Şimdi ikinci konuşmacı Sayın Dominique Rambure'e sözü veriyoruz. Konuşmacı tebliğini sunduktan sonra bir ara vereceğiz o arada sualleri toplayacağız. Bu suretle zamandan biraz tasarruf edeceğiz. Çünkü zamanı tasarruf etme mecburiyeti hasıl oldu. Sayın konuşmacı Rambure Fransız, Paris Üniversitesi'nden lisans derecesi, aynı zamanda iktisat doktorası olan bir zat. City Bank, First National Bank, Credit Lyonnais'de çeşitli görevlerde bulunmuş, halen ECU Bankacılık sistemi içindeki birliğin de kendisi başkanlığını yapıyor. Söz sayın konuşmacının.

DOMINIQUE RAMBURE*

Çok teşekkür ederim, çok teşekkür ederim Sayın Başkan.
Bayanlar ve Baylar,

Herşeyden önce İstanbul'a davet edilmiş olduğum için sizlere çok teşekkür etmek isterim Çünkü itiraf etmeliyim ki, buraya ilk kez geliyorum. Bundan mahcubiyet duyuyorum, fakat bu bir gerçektir. Dolayısıyla bu fırsatı elde etmiş olduğum için çok memnunum. Çok kısa bir zaman içinde eşimle birlikte toplantıya katılmaya karar verdim ve aramızda bir işbölümü yaptık. Eşim Türkiye'nin geçmişini tanımak amacıyla müzeleri, camileri, kiliseleri, tapınakları görmek için buraya gelmişken; ben, Türkiye ekonomisini bir parça öğrenmek ve geleceğe bakmak için buradayım.

Benim katkım gözönüne alındığında, yapmak istediğim şey, Andre Louw'un konuşmasında bıraktığı noktadan biraz daha ileriye gitmektir. 1992 pazarı perspektiflerinde ECU pazarını ve ECU'yü yerli yerine oturtmamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, sizin gibi bir işadamıyım ve buradaki beyler gibi Topluluk Komisyonu üyesi değilim. Fakat bir Avrupa vatandaşı olarak zannediyorum ki, parasal birlik bazı değişmelerle tamamlanmazsa, 1992 pazarı çeşitli problemlere sahip olacaktır. Bundan sadece, aslında çok önemli olan Avrupa Para Sistemi içindeki bazı gelişmeleri değil, ECU ve Avrupa Merkez Bankası gibi, tek para alanındaki bazı esasları insiyatifleri kastediyorum. Bu konunun gelecek Avrupa zirvesinde gündeme alınacağını öğrenmiş olmaktan dolayı çok memnunum. Ve bu alanda bazı geliş-

---

* ECU Bankacılık Birliği Başkanı

meler olacağı konusunda arkadaşlarıma güveniyorum. Konuşmamda ECU piyasasının mümkün ticari ve mali gelişmelerini, bugünkü durumunu ve yapısını genel çizgilerini ortaya koymaya çalışacağım. Bunu yaparken, Türkiye'nin Birliğe katılımından başlayarak mali ve sınai çevrelerin Avrupa parası kullanımından nasıl faydalanacaklarına da açıklık kazandıracağımı ümit ediyorum. Konunun detaylarına girmeden ve konuyu ele almadan önce, onu biraz daha açık hale getirmek ve André'nin bahsettiği sepet konusunu bir an unutmamanızı rica ediyorum. Sepet, sadece bir tanımdır ve piyasayı hergün denge içinde tutmak için sepetin içindeki işlemlerin son haline ulaşmasında belli bir rol sahibidir. Siz veya ben gözönüne alındığımızda, sepet unutulduğunda, o piyasa işlemlerine hiçbir şekilde girmemektedir. Ve biz ECU'yle diğer herhangi bir para gibi ilgileniyoruz. Bana, esas olan, ECU inter-bank piyasasıyla başlamama izin verin. Özel ECU'nün kullanımı ve gelişmesi şimdiye kadar esas olarak, piyasa tarafından yönlendirilen bir olgu oldu.

Piyasa operatörleri, uluslararası rolü bulunan herhangi para için büyük bankaların imkanlarına başvurdular. Bu nedenle ECU'yü her şekilde kullanabilirsiniz: İsterseniz mevduat, isterseniz hesap açmak, spot işler ve servetin ECU olarak tutulması... vb. Piyasanın boyutları hakkında bir fikir vermek açısından, 1987 Eylül sonu itibariyle Bank of International Settlement bankasının kayıtlarına göre ECU cinsinden aktiflerin 94.6 milyar ECU ve pasiflerin 72.1 milyar ECU olduğunu belirtmek isterim. 1984 yılı sonunda bunlar sırasıyla 60 milyar ve 50 milyar olmuştu. 1987'nin aynı döneminde, yani Eylül sonunda, banka olmayan kuruluşlardaki alacak miktarı 17.6 milyar idi ve bu bankaların toplam alacaklarının yüzde 18'ine tekabül ediyordu. Banka olmayanların mevduatları, toplam ECU borçlarının yüzde 9'unu, yani 6.3 milyar ECU'yü bulmuştu.

Toplam ECU borçlarının genişlemesi, bir sonuç olarak, görece anlamda diğer belli başlı paralarla karşılaştırıldığında, bankalardaki ECU aktiflerinin kuvvetli bir şekilde artışı izledi. Aynı zamanda, piyasa sürekli biçimde genişledi ve çeşitlendi. Fransız Bankaları ECU banka piyasasında halen pastanın en büyük parçasına sahipken, İngiltere'nin payı, bir başka deyişle Londra'da bulunan bankaların payı 1986 yılı sonu itibariyle aktiflerde yüzde 16.5, pasiflerde yüzde 17.9'dan 1987 Eylül sonunda sırasıyla yüzde 21 ve yüzde 21.7'ye yükseldi. ECU işlemlerinin hızlı gelişimi, uluslararası en büyük finans merkezi, ECU'nün gelişmesi için hayati önemde bir konudur diye düşünüyorum. 1987 Eylül itibariyle, yine Bank of International Settlements bankasından bazı istatistikler vermek istiyorum.

Dünyadaki değişik bankalardan açıklandığına göre her çeşitten mevduat miktarı 1.191 milyar dolara ulaşmıştır ve bunun 680 milyarı Dolar dışı paralardan oluşmaktadır. Bu 680 milyarın yüzde 64.9'unu veya 70 milyarını, istatistiklere göre ECU meydana getirmektedir. Piyasada ECU, Dolar, İsviçre Frangı, Mark ve Yen'den sonra dördüncü sırada bulunmakta, fakat Sterling, Fransız Frangı ve Gulden'den önce gelmektedir. ECU işlemlerinin bu hızlı gelişmesi karşısında ve yer farkı gözetilmeksizin, piyasa güçlerinin en çarpıcı gelişmelerinden biri, ECU ödemelerini dünya çapında halleden tamamen bilgisayarlaştırılmış çoklu ECU ödeme sisteminin yaratılmış olmasıdır. Bu geçtiğimiz yıl gerçekleşti. Bildiğim kadarıyla bunun tarihte başka bir örneği yoktur. Sistem üç temel üzerine oturmuştur. İlki, Avrupalı olmayan bankalar da dahil olmak üzere dünya üzerindeki yüz bankadan oluşan bir grup, ECU Bankalar Birliği'dir. ECU'nün kullanımını kuvvetlendirmek amacıyla oluşturulan bu birlikte, çok sayıda İsviçre, İskandinav, Japon ve Amerikan Bankaları yer almaktadır ve başlamak için, bunu Avrupa Komisyonu'nun inisiyatifi üzerine inşa etmeyi kararlaştırdık. Dünya çapında ECU ödemelerinin yapılmasını sağlayan bu sistemin yaratılması inisiyatifinin baş destekçisinin André olduğunu belirtmeliyim. Sistem birçok kurum üzerine temellendirilmiştir: ECU Bankalar Birliği, Bankalar, SWIFT. Bildiğiniz gibi bu, Bank of International Settlements ve banka sistemi için oluşturulmuş dünya çapında bir telekomünikasyon sistemidir. Kliring yapan (hesapların ödenmesi) banka sayısı, ikili bağlantıya sahip bir sistemdir. Yani karşılıklı olarak kliring yapan bankalara tekabül eden bir sistem. Bunların sayısı yaklaşık olarak 30'dur. Bu bankalardan herbiri SWIFT'e doğrudan bağlanmıştır ve gün boyunca kliring yapmak üzere bir bilgisayara sahip bulunmaktadır. Bu işlemler Bank of International Settlements'daki hesapta günde bir kez yapılır. Günün bitiminde her şey tamamlanmıştır. Size iki ay önce tamamen değişmiş sistemi anlatmış olduğum için çok memnunum. Artık değerle ilgileniyoruz ve yarın değerle çalışmaya alışacağız. Böylece eğer fonların hesabını ödemek isterseniz, size ECU'lü bir çek verirsem, bu işlemi bugün yapabilirsiniz ve bankanız en azından bu krediyi hesabınıza geçme imkanına sahiptir. Gerisi sizinle bankanız arasında kalan bir iştir. Bu şekilde, kliring yapan bankalarda ECU'yü oluşturan paraların kullanımı, günlük işlemlerin sonuçlandırılması açısından sınırlıdır. Bundan sonraki anahtar adım, taşınmakta olan paralara karşı ECU'nün marjinal yaratılmasıyla birlikte pazar işlemlerinde sepet döviz işlemlerinin tamamen kaldırılması olabilir. Örneğin, bildiğiniz gibi, BIAS fonları kliringi için ticari bankalar ve APS içinde Avrupa Merkez Bankaları için bir şube olarak çalışmaktadır. Böylece bu, resmi ECU ile özel ECU'nün bir olduğu ideal bir buluşma noktasıdır. ECU kliring sistemi, siz ülkenizde kalırken herhangibir ödemenin yapılmasına imkan veren Avrupa çapında gerçek bir ödeme sistemi-

dir. Bu ECU'nün ticari kullanımını teşvik etmeye ve piyasanın likiditesini arttırmaya yönelik önemli katkıları olan bir başarıdır.

Şimdi gelelim ECU'nün bir şirket tarafından kullanımına: Bunun ECU borç piyasasından başlamak için sizin açınızdan en önemli konu olduğunu düşünüyorum. ECU Avrupalı borçlular ve Avrupa ile yapılan işlerde Avrupalı olmayan gruplar için, Avrupa borç piyasasında en uygun seçim olarak görülmektedir. Dahası ECU, çoklu borçlanma araçlarının bugünkü değişik türlerine istikrar kazandırmak için ideal bir para durumunda bulunmaktadır.

1987'de, banka borçlanmaları, CD programları, mevduat sertifikaları vb. dahil ECU borçlanma işlemleri, büyük bir genişleme dönemine girdi. Özellikle de, çoklu seçim kolaylıklarında, 1986'da 1.8 milyar ECU olan borçlanma miktarı hızlı bir büyüme göstererek 5 milyar ECU'ye ulaştı. Fakat bildiğiniz gibi, Avrupa iş hayatı ve parası çok aktif ve önceden kestirilemeyen bir yapıya sahiptir. Böyle bir büyüme bazı durumlarda 300 milyarı aşan hacim ve ortalama büyüklüğe çok belirgin bir hızla gelmiştir. Gerçekte bu olumlu gelişmeler 1987 Ekim'indeki mali şoktan ortaya çıkan Avrupa borçlanma sektörünün genel bir toparlanmasının bir bölümü olarak görülmelidir. Açıktır ki, borsa krizinin, dünya çapındaki borsa krizinin sonucu olarak, çok sayıda firma borsa taahhütlerini yerine getirmek için bankalarla geleneksel kredi anlaşması yaptılar.

Geçen yılın işlemlerinin büyük bölümü, Avrupa parasıyla karşılaştırıldığında kendi paralarının çok çekici oranlarında Fransız ve İtalyan borçlular tarafından düzenlendi. Bununla hemfikir değilim ve ECU piyasasının artan çeşitliliğinin bir göstergesi olsun diye size bazı sayılar vereceğim. Ve size hemen, daha önce bahsettiğim üzere, gerçekte borçlanan ülke sayısının sadece birkaç ülkeden ibaret olmadığını göstereceğim. Burada ihracatı destekleme amacıyla Sovyetler Birliği'ne, Sovyet Milli Bankası'na 30 milyon ECU verildiğinden de bahsedilmelidir. Fakat, ECU piyasasında verilen borçlarla, piyasaya gelen borçlular, ülkeler arasında artan bir çeşitlilik olduğunu da vurgulamak gerekiyor.

ECU borcundan başka, geçtiğimiz birkaç yılda son derece hızlanan ECU tahvil piyasası hakkında birşey söylememe izin verin. Bu salona girerken öğrendiğime göre, belli başlı bir Türk firması bu piyasaya tahvil ihracında bulunmuş. Tahvil piyasası, Avrupa paralarının çabuk başarı sağladığı bir sektör olarak düşünülür. ECU tahvilleri, döviz kuru dalgalanmalarına karşı, tahvili çıkarana da, yüksek faiz sağladığı için yatırımcıya da riskten kaçınma yatırımı olarak görünür. Diğer

bir deyişle, işlemin iki yanında, iki taraf da memnundur. Piyasa sürekli bir coğrafi ve teknik çeşitlenme içindedir. Tipik yatırımcılar, Belçikalı dışçiler olarak da adlandırılan, Benelüks ülkelerinden özel yatırımcılar iken, en fazla borç alanlar, Topluluk kurumları, bankalar ve Topluluk içindeki kamu kuruluşlarıdır. Çünkü onlar bu tür tahvilleri almak için gerekli tasarrufa sahiptirler. Fakat, Tanrıya şükür, çok değişik ülkede birçok dışçı ve tasarruf sahibi vardır. Daha sonra, 1984'ten itibaren kurumsal yatırımcılar piyasaya girerlerken, Amerikan ve Japon bankaları, değiş-tokuş yapılan ECU tahvilleri ile piyasada önemli roller oynamışlardır.

Ülke bazında el değiştiren tahviller üzerine ayrıntılı bir tahlili, bankalar tarafından kaydedilen bazı istatistikleri burada nakletmek istiyorum. Rakamlar göstermektedir ki, tahvil ihracı yapan ülkeler arasında 1987 yılında, İtalya 2 milyar ECU ile birinci sırayı almaktadır. İkinci ülke Japonya, üçüncü ülke Fransa, dördüncü ülke ABD'dir. Eğer 1981 yılından size bazı rakamlar vermek istersem, oranın pek değişmediği, 27 milyar ECU'nün 11 milyarının İtalya'ya -iç pazara da tahvil çıkarmıştır-, 3.4 milyarının Fransa'ya, 2.5 milyarının Japonya'ya, 2.6 milyarının ABD'ne ve 5.2 milyarının Topluluğa ait olduğu görülecektir. Listenin tümünü okumak istemiyorum, fakat bunlar ECU piyasasının zaman içinde genişliğine ve derinliğine çeşitlendiğini göstermek için iyi bir örnektir. Ve bugün ECU borçlanması, ödemeler dengesi problemlerine sahip ülkelerle sınırlı değildir. Ben bir İtalyan bankasında çalışan Fransızım. Muhtemelen sabit oranlı tahviller halen çıkarılan tahvillerin yüzde 90'ını ihtiva etmektedir. Fakat 1985'ten beri değiş-tokuş aracı olarak piyasaya, dalgalanan oranlı senetler, sıfır kuponlu tahviller sürüldü. Çünkü ECU işlemleri Dolar ve Yene karşı bir değiş-tokuş aracı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle şimdi, neden Japonya ve Amerika'nın en fazla ECU cinsinden borçlananların başında geldiğini anlıyoruz.

Başlangıç olarak 30 milyon civarında olan ECU tahvili 1986-87'ye gelindiğinde 100 milyonun üzerine çıkmıştır. Bunun sonucunda Avrupa parasına borçluların ve yatırımcıların güveni artmış ve Lüksemburg'da ikincil piyasanın doğmasının koşulları oluşmuştur.

Yine, sunacağım bazı istatistikler var. Bu istatistikler dünyadaki yabancı para cinsinden kliringi merkezi bir şekilde yapan ve tüm dünyada faaliyet gösteren CEDEL tarafından yayınlanmıştır. Bu rakamların her ikisi de toplamda 1988'in ilk üç ayı içinde Dolar hakkındadır. İkinci piyasada, tutarı 55 milyar Dolara tekabül eden, Markla işlem yapılmaktadır. İşlem gören Dolar tutarı 54 milyardır ve ikinci para ECU'dür. miktarı da 50 milyar Dolardır. Bunun 3 milyarı birincil

piyasada, 47 milyarı da ikincil piyasada işlem görmektedir. 1987'de ECU cinsinden ihraç edilen tahvil sayısı 72'dir, tutarı da 8 milyar ECU'dür. Aşağı yukarı yarısı, Ocak'taki düzenlemeden sonra, 1987'nin ilk üç ayında ihraç edilmiştir. ECU'nün Avrupa borsalarındaki payı 1986'da yüzde 3.25'ten, 1987'de yüzde 4.13'e yükselmiştir. ECU, Dolar dışındaki paralar arasında altıncı sıradadır. Bu yüzde 1985'te daha düşüktü, zira bu yıl Avrupalı paralar yüzde 150 artış göstermiştir.

1988'in ilk çeyreği, sayısı 9'u, tutarı 900 milyon ECU'yü bulan bir ihraçla karakterize olmuştur. Bu, o güne kadar piyasaya girmemiş kurumların piyasaya girmesiyle ortaya çıktı. Bu öyle bir piyasadır ki, yeni herhangi bir müşteriye açıktır. Buna Türkiye de dahildir. Yalnızca son haftalarda ortaya çıkan APS'nin yeniden düzenleneceği dedikodusu bu trendi zayıflatabilir. Ancak Fransız seçimleri artık geride kaldı ve zann ediyorum dedikodular bitti.

ECU tahvil piyasasının bu genel olumu görünüşü içinde esas problem, piyasa likiditesinin yetersiz kalmasıdır. Genel olarak konuşmak gerekirse, likidite ECU piyasasının en sıkıntılı noktasıdır. ECU piyasası halen, tahvil piyasasının başlangıcı olan beş yıl ile inter-bank piyasasının sonu olan bir yıl arasındaki vadeler için yeterince karmaşık değildir. Piyasanın hacmini ve likiditeyi geliştirmek için bazı araçlar bulunmak zorundadır.

Bana göre bu probleme çözüm, hükümetlerin kısa dönemli senetler piyasaya sürmesidir, örneğin devlet tahvilleri gibi. ECU kamu kesiminin piyasadaki ihtiyaçları ile birlikte borçlarını da birbiriyle koordineli olarak düzenleyecek ve özellikleri açısından bu açık piyasa işlemleri yoluyla gerçekleştirecektir. Fakat bunun gerçekleşmesi zaman alacaktır. Çünkü borsadaki fiyatların bir sonucu olarak, çok sayıda yatırımcı, hemen likit olabilecek, primi yüksek kısa dönemli menkul kıymetler aramaktadır.

Bu tür ECU cinsinden menkul kıymetlerin, Avrupalı olsun olmasın hükümetlerin çıkaracağı Hazine bonolarının iç piyasada olduğu kadar Avrupa piyasasında da başarılı olacağını düşünüyorum.

İtalya, Danimarka ve İrlanda gibi bazı ülkeler ECU'yü kamu borçlarını ödemek için bir finansman yolu olarak kullanmışlardır. 1987 Kasım'ında, İtalya tarafından, varolan ECU menkul çeşitleri ECU'ye bağlı Hazine bonolarının çıkarılmasıyla genişledi. İlk ihraç göreceli olarak başarısızlıkla sonuçlandı, çünkü bu ihraç hepimizin hatırlayacağı gibi borsa krizinin olduğu Kara Pazartesi'nin

hemen öncesinde yapılmıştı. Fakat daha sonrakiler başarılı oldu. Parantez içinde söyleyeyim, ECU cinsinden Hazine bonoları ve senetleri, bir Avrupa veya Avrupalı olmayan Merkez Bankası için, elde döviz rezervi tutarlarken ideal birer araç olur. Buna ek olarak Avrupa Merkez Bankası bu tür Hazine bonolarının garantörüdür ve zaten bu geleneksel birşeydir. Eğer bono başarısız olmuşsa, Merkez Bankası piyasada kalan miktarı geri çeker ve piyasanın imkan verdiği ölçüde, yerine bir başkasını koyar.

Opsiyon piyasası ve ECU konusunda kısaca bir-iki kelime daha söylemek istiyorum. ECU piyasasında elde edilebilir mali araçların genişliği, ECU'nün özelliklerini ve opsiyonlarını, spekülatif ve olası mali ve ticari zararlara karşı tedbir almayı da kapsar. Bu piyasaya ilk hareket Amerikalılardan geldi. ECU, Dolar karşısında zayıfladı ve New York, Filadelfiya ve Şikago piyasalarında daha ziyade faiz oranları ve yabancı döviz azalışı ilan edildi.

1987'de Amerika'yla ticareti yapılan ECU senetlerinin toplamı 3.8 milyar ECU'yü buldu. Bu olay tamamen, Amerika'daki piyasalardan biri olan New York Finex'te gerçekleşti. Bununla birlikte ECU (features and options market) 1985 ve 1986'daki seviyesinin altında kaldı ve beklenen düzeye ulaşamadı. Bunun nedeni, düzenli ve istikrarlı bir para olarak ECU'nün spekülasyona elverişli bir para olmayışıdır. Fakat zayıf gelişmenin esas nedeni, Avrupa ve Amerika arasındaki ECU cinsinden faturalanan ticari kotanın halen marjinal bir düzeyde kalmasıdır.

Söylemek istediğim, ileriye dönük piyasaların (future markets) beklenildiği kadar hızlı gelişmesinin sebebi, çok basit olarak, ECU'nün spekülatif karakter taşımasıdır. Eğer, büyük bir risk almak ve dolayısıyla çok fazla kazanmak veya kaybetmek istiyorsanız, bir başka para seçmelisiniz. ECU'nün "features and options" piyasalarında nihai başarısı ancak çok sayıda Avrupalı banka, firma kurum ve yatırımcılar tarafından ticari hayatta kullanılmasına bağlıdır. Bu da ancak bu tür ilişkilerin Avrupa'da gelişmesiyle mümkündür. Dolayısıyla bu tür araçların gelişmesinde önemli bir adımın, Paris'ten başlaması, yani böyle bir piyasanın ECU'yle Doların değişime girdiği durumunda Paris'te başlaması gerekir. Bu 1987 itibarıyla bekleniyordu. Ancak, borsa krizi bunu engelledi. ECU'nün faiz oranlarının tesbit edilmesi çalışması, Londra'da LIFFE'de başlatılmıştır. Paris ve Şikago "ileriye dönük piyasalar"ın birbirine bağlanması olayında Parisli otoritelerin nelerle karşılaştığını, ECU anlaşmasını gözönüne aldığımız sürece, size anlatabilirim.

Şimdi benim ECU'nün ticari kullanılışı diye tanımladığım konuya geçebiliriz. Kanımca bu, çok önemli, çok hayati ve ECU piyasasının en çok gelecek vadedilen alanıdır. Eğer ECU piyasasının gelişmesini özetlemek istersem diyebilirim ki, bu gelişme dört farklı "dalga" yaşadı. Birinci dalga bankalar tarafıydı. İkincisi yatırımcılar. Üçüncüsü tüketiciler ve sonuncusu bireyler. ECU'nün ticari kullanılışı, ECU piyasasının kalitesinde gerçek bir sıçrama olması için, anahtar özelliğe sahiptir. Bu anlamda, ECU'nün geleceği ticari kuruluşların elindedir. Bu kuruluşlara ECU'ye günlük ticari işlemlerinde kullanmaları onu etkin bir para yapabilecektir. ECU cinsinden yapılan para işlemlerinin artışı, kendi kendini ileriye götüren bir süreçtir. Bu süreç ticari ödemelerde ECU cinsinden hesap açılması, bankalarda olmayan cinsten mevduatların yaratılmasıyla, ECU para arzının otonom bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Bir şirketin ECU'yu kullanması, sadece ticari finansmanda değil, artan ölçüde önem kazanmaktadır. Çok sayıda farklı ülkelerde faaliyet gösteren uluslararası firmalar, ECU'yü firmalararası ticari ilişkide bir hesap aracı olarak kullandılar. ECU'nün tarafsız ve istikrarlı olması uluslararası ilişkileri basitleştirmede onu ideal bir para yaptı. En iyi bilinen örnek Fransız Saint-Gobain firmasıdır. Zannediyorum herkes bu firmayı tanır. Bu firma uluslararası cam üreticisi bir firmadır. Ürünleri çok çeşitlidir. Saint-Gobain ECU'yü 1980'den beri kullanmaktadır. İlk olarak bir hesap birimi, sonraları fiyatlandırmada gerçek bir para birimi olarak kullanılmakta ve faturalar üçüncü şirketlere ECU cinsinden gönderilmektedir. Son gelişme, IATA (International Air Transport Association)'ın kararıdır.

Bildiğiniz gibi tüm havayolları şirketleri bu organizasyon içinde yer almıştır ve bu organizasyon sadece tüm uçuşları değil, şirketlerden şirketlere yapılan yolcu aktarımlarını da düzenler. Bu aktarmaların yıllık 14 milyar Dolarlık bir yekün tuttuğunu öğrendim. Artık bu hesap ECU cinsinden işlem görecektir.

1985'in rakamları da genel olarak ilginçtir. Örneğin Fransız firmaları ihracatlarının yüzde 1'ini ECU cinsinden faturalıyor. Bu oran size çok küçük görünebilir, fakat unutmayınız ki yüzde 50'den fazlası Fransız Frangıyla işlem görüyor. İthalatta bu rakam yüzde 60-75'e kadar çıkmaktadır. Bir başka deyişle bu yüzde 1'lik oran, yabancı paralarla işlem gören yüzde 15, 20, 30 veya 50'lik orana dahil bir orandır. Örneğin bunu Yenle karşılaştırınız. Ben geleceğimi Yenden ziyade ECU'de görüyorum. Aynı yıl içinde İtalyan firmaları ECU'yü özellikle Avrupalı ortaklarıyla, Fransa, Almanya ve Belçika'yla kullandılar. Diğer bir örnek, ECU'yü kullanmada isteksiz görünen Almanya'dır. O bile ECU'yü geniş

çapta kullanılmaktadır. 1986 rakamları Sovyetler Birliği ve Amerika'yla olan ilişkilerde de bu türden bir çeşitlenme olduğunu göstermektedir. Çok yakın zamanlarda yapılan bir araştırmaya göre, en çok ihracat yapan 33 Fransız firması, Frank ve müşteri ülke parasından başka, ECU'yü yüzde 29 oranında kullanmaktadır. Çok açık bir gerçek ki, onlar için en iyi seçim kendi paralarını kullanmalarıdır. Fakat tanım icabı ikinci en iyi seçim ECU'dür. Dolayısıyla ECU, iki ortak arasında bu iki ülkenin paraları dışında, en çok kullanılan paradır.

ECU cinsinden faturalamanın avantajları onun çok iyi bilinen özelliklerine ilişkindir. Örneğin onun istikrarlı olma özelliği onu maliyeti en az araç haline getirmekte ve bu hesapların basitleştirilmesinde, Hazine yönetiminde kolaylıklar sağlamaktadır. İşlem maliyeti ve bilgi küçük ve orta boy işletmeler için önemlidir. Belki şaşıracaksınız ama Avrupa ülkelerinde artan sayıda küçük ve orta boy işletme ECU kullanmaya başlamıştır. Nedeni çok basit: Çünkü o basittir! Onlar ya Fransız Frangı kullanıyorlar, ya da ECU'yü. Bu nedenle döviz rezervi düzenleme güçlükleri yoktur. Bu durum Türk firmalarına da uygulanabilir. Değişik Avrupa paralarına açık bir Türk işletmesi ihracat ve ithalat faaliyetlerinde iş yaptığı firmalarla faturalarını ECU cinsinden düzenleyerek döviz riskini azaltabilir. Bu durumda firma tek bir para tutmuş olacaktır ve döviz rezervi yönetiminde güçlük yaşamayacaktır. Ayrıca firmadiğer paralar karşısında rekabet gücünü arttırır ve bu paraların primleri ve indirim nisbetleri üzerinde oynayabilir. Bu açıdan ECU Bankalar Birliği (ECU Banking Association) değişik alanlarda bir araştırma ve geliştirme çalışması içindedir. Bu alanlar ECU'nün hakim olduğu çeşitli pay senetleri düzenlenmesi, ECU cinsinden nakit akışı yönetimi, Avrupa'dan gelen malların ECU cinsinden fiyatlandırılması, piyasası Avrupa olan hammaddelerin fiyatlarının tesbiti, örneğin Londra'da metal, Amsterdam'da petrol, Paris'te şeker ve hububat, havacılık, sanayi.. vb. olarak tanımlanabilir.

ECU piyasası yakın geçmişte gözle görülür bir gelişme yaşamış ve deneyim geçirmiştir. Bu eşzamanlı, kendiliğinden bir temelde gerçekleşmiştir. Fakat özel inisiyatifler kamu inisiyatifinin yerini tutamaz.

Ben piyasa ekonomisine yürekten inananlardan biriyim. Ancak bu özel durumda, devlet ve özel inisiyatifin kombinasyonuna ihtiyacımız var.

Avrupa Para Birliğinin oluşturulması, aynı zamanda özel ECU olarak adlandırılan serbest piyasanın oluşturulmasından geçmektedir. Fakat bu, bir yanda

çok sayıda ticari şirketin, yani sizin kendi işlerinde ECU'yü giderek daha fazla kullanmasını gerektirir. Diğer yanda, kurumsal bir çerçeve içinde ECU piyasası gelişmek için kamu desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bunun için yapılması gereken şey, ECU kamu borçlanma piyasası kurmak, ikincisi Avrupa Merkez Bankası'nın temellerini at-
maktır. Bu yolla ECU Avrupa'nın ticari ve mali parası haline gelecektir. Yine bu yolla aynı zamanda uluslararası para olacak ve Avrupalı olmayan ülkelerin de ortak parası olacaktır. 1992 Avrupa Tek Pazar'ında ECU en doğal ortak para ola-
cak gibi görünüyor.

Çok teşekkür ederim.

PROF.DR.ORHAN OĞUZ:

Sayın Dr.Dominique Rambure'e çok teşekkür ediyoruz, bu enteresan tebliği için. Şimdi efendim, sual sormak, yorum yapmak isteyen arkadaşlarımız var mı? Yoksa, bir iki arkadaşımız varsa ara vermeden devam edeyim bitirelim. Evet, buyurun efendim. Mümkün olduğu kadar kısa ve net rica edeceğim.

PROF.İZZET AYDIN

İlk defa, böyle bir organizasyon için hakikaten TÖSİAD'a teşekkür ederim. Problem oldukça ince ve nazik. Şöyle bir söz vardır, İngilizce'de "Everyone knows money but nobody understands what it is". Herkes paranın ne olduğunu bilir de para problemlerini anlamak çok güç, iktisatçılar için de çok güç. Benim şu şansım da var. Senelerce bir Merkez Bankacı olarak Brüksel Merkez Bankası'nda 1963 senesinde Türkiye'nin konvertibiliteye geçiş sürecini tetkik ettik, Banque de France'da da senelerce gayet iyi temasım oldu. Şimdi birinci nokta. normal olarak, M.Louw, ECU'nun genel bir faydasını yaptı. Ben işin biraz daha teorik, biraz daha analitik noktalarına da değinmek istiyorum. Şimdi ECU, EMS Avrupa Para Sistemi içinde temel bir para, fakat bu beynelmilel bir para olarak hangi niteliklere haiz? Nümeral bir para, unit of account, bir ödeme aracı, bunun zayıf tarafı nedir? Bunlar dört fonksiyon ama beynelmilel bir parayla, dolarla mukayese ederseniz, ECU'nün üç tane zayıf noktası var ki bunların birincisi, medium of exchange, exchange aracı, ikincisi ki tabii arzu ediliyor, international reserve parası, üçüncüsü de maalesef her iki konuşmacı da pek temas etmedi, yatırım, investment currency cephesi. Bir portföy olarak, ECU, APS'ye üye olan ülkelerin portföyüne girdiği vakit etkisi ne olacak? Şimdi en önemli problem ECU yaratılmasının etkisi ne olacak? IMF içinde borçlu ve alacaklı ülkeler var. Borçlu ülkeler ECU yaratılmasını daima teşvik ediyorlar, likidite artsın diye, alacaklı ülkeler ise maalesef ECU'nün fazla yaratılmasını istemiyorlar. Niçin istemiyorlar, ECU yaratılması aynı zamanda APS dahil ülkelerin bağımsız para politikasını takip etmesini engelliyor. Ama APS'nin amacı mümkün olduğu kadar para politikasında da işbirliği temin etmek. İkinci bir nokta daha var müsaadenizle, ECU'nün yaratılmasının Avrupa Para Sistemi içindeki fayda ve mahsurlarını, (cost of benefit of ECU creation) nasıl değerlendireceksiniz? Buradaki bütün konuşmacılar, şuna temas ettiler. ECU'nün yaratılması, bunun değerlendirmesini tam bir kur istikrarı üzerindeki etkisine göre değerlendireceksiniz. ECU yaratılması acaba Avrupa Para Sistemi içinde faydalı mı oluyor, zararlı mı oluyor? Bunu nasıl tahmin edeceksiniz? Bunun tahmini ancak ECU'nün tam bir kur istikrarına menfi mi, veya müspet mi etki

yapıyor? Hangi hallerde müspet etki yapıyor, hangi hallerde menfi etki yapıyor bu noktanın aydınlanmasını rica ediyorum.

Şimdi önemli bir nokta daha var, ECU bir para, ama nasıl bir para, "basket money". Şimdi ECU bir "basket money" olduğuna göre bunun arz ve talebi nasıl dengeleyeceği önemli. Bunun arz ve talep dengesi ECU'nün fiyatına göre olacak. ECU'nün fiyatında acaba istikrar temin edilebilir mi? Şu anlamda, Commercial banks ECU creation yaptıkları anda acaba herhangi bir amaçla arbitraj yoluyla ECU'nün gerçek fiyatını tesir etmek ve saptamak imkanına malik değil midirler? O halde ECU yaratılmasının bu gibi mahsurunu acaba nasıl önleyeceksiniz? Diğer bir nokta, beynelmilel para sistemi nereye doğru gidiyor? Şimdi ECU kullanımı, aynı zamanda multi-currency international sistem. Yani çoklu bir para sistemine gidiyor, değil mi? Şimdi bu çoklu para sistemi zaten var. World-silver standard var, world-dollar standarda geçtik, world-pound standard var, dollar-DM standard var, belki ileride dolar-ECU standarda geçilecek, hatta, biraz daha hayali birşey söyleyeyim, ben arzu ederim ki SDR-ECU standard olsun. Yani dolar da bir beynelmilel bir para olarak ortadan kalsın da, acaba SDR da ECU'nün kazandığı private use fonksiyonlarını kazanabilir mi? Bu hususta ne düşünüyorlar, bunu da gayet tabii öğrenmek isterim. ECU halen IMF sistemi içinde bir "intervention currency" yani bir müdahale parası olarak kullanılmıyor. IMF sistemi beynelmilel para sistemi içindeki "intervention sistemi" ile IMF'siz Avrupa Para Sistemi içindeki müdahale birbirinden farklıdır. IMF sistemi içindeki kambiyo kurları dalgalanmasındaki müdahalelerde tek para ile müdahale edersiniz ama ECU'deki kambiyo kurları dalgalanmasında çoklu para sistemi ile müdahale edersiniz. Biraz evvel Mr. Rambure bahsetti; icab ederse mesela DM azalırsa frank azalırsa, frank satarsınız frankla müdahale edersiniz, Belçika frankı ile müdahale edersiniz. En önemlisi IMF'de müdahale asimetriktir, halbuki Avrupa Para Sistemi'nde kambiyo kurlarında müdahale simetrik. Simetrik bir intervention vardır. Simetrik demek karşılıklı mesela mark fransız frankına göre yükseldiği vakit, Fransız frangı devalüe edilecektir ama mark da revalüe edilecektir. ECU intervention currency olarak kullandığı vakit bunun ne gibi bir etkisi olacak? Halen ECU bir "intervention currency" olarak kullanılmamaktadır. Sonra en önemli nokta ECU'nün "private use", özel kullanımında portföy dengesi bakımından ne olacaktır? Şu var, dolar, mark, sterlin, yen ve ECU şimdi ECU'yü dahil ettiğiniz takdirde bunun portföydeki sterlin, mark veya dolar portföyü üzerinde bir şok etkisi olacak mı? Bir araştırma yapılmıştır zannediyorum, ECU'nün dahil edilmesi mark üzerinde menfi bir etki yapıyor, yen üzerinde bakıyorsunuz daha bir üst tepki yapıyor. Acaba bu konu hakkında ne düşünüyorlar? Fazla vaktinizi almayayım.

Çok teşekkür ederim. Bir ufak soru daha. Mr.Rambure, , daha evvel Credit Lynnoise'de çalışırken orada bir çalışma yapılmıştı on banka ve bir de Amerikan Morgan Bankası'yla ECU hakkında bir çalışma, bir rapor yaptılar. M.Rambure 1985'te "Le Monde" gazetesinde ECU hakkında bir makale yazmıştı ve o makalede hafif bir şikayette bulunuyordu. Almanya'nın ECU'nün yaratılmasından çekinmesi, diğer taraftan İngiltere ECU basket'e dahil APS'nin dışında o halde ECU'nün yaratılmasının bizzat Avrupa Para Sistemi'ne dahil ülkeler arasında bile bazı çekimserlikler olduğu kanısındaydı. Acaba bu görüşü kabul ediyor mu, etmiyor mu? Bir de onu öğrenmek isterim. Çok teşekkür ederim.

PROF.DR.ORHAN OĞUZ

Başka sorusu olan? Yazılı sorular da geldi. Konuşmacılara vereceğim sözü. Buyrun hanımefendi.

DOÇ.DR.GÜL TURAN

İsmim Gül Turan. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi'nde doçentim. Uzun bir hikayeyi kısa kesmek için iki tane çok ufak soru sormayı düşünüyorum.

Birinci sorum M.Louw'a yöneltilmiştir. Şöyle ifade edeyim:

ECU hikayesi tam olarak bitmiş bir hikaye değildir. ECU'nün önemli problemleri vardı, halen de var. Maalesef bu toplantı sırasında bunların hiçbirisi geniş olarak ele alınmadı. Dolayısıyla şu soruyu size sormak istiyorum.

Kısaca bu problemleri bize açıklay mısınız? Örneğin bize neden 1985 yılında Avrupa tahvil piyasasının bir sallantı geçirdiğini anlatabilir miydiniz? Ve neden ECU borçlanma piyasasında, 1985, 1986 ve 1987'de problemler vardır? Niçin ECU'nün ticari kullanımı önemli değildir?

İkinci sorumu Sayın Rambure'e sormak istiyorum. Sorum şudur:

Öyle görünüyor ki, Avrupa Topluluğu ECU'nün kullanımını Topluluk sınırları dışına genişletmek niyetindedir. ECU'nün böyle bir harekete hazır olup olmadığını ve eğer Dolar istikrara kavuşursa Dolarla rekabet edip edemeyeceğini merak ediyorum. Teşekkür ederim.

PROF.DR.ORHAN OĞUZ

Başka bir soru olmadığına göre, Mr. Louw.

ANDRE LOUW

ECU'nün Topluluk dışında kullanımı ve Dolarla rekabetiyle ilgili soruya cevap vererek başlamak istiyorum. Gerçekte bu bizim niyetimizdir ve o uluslararası bir paradır, Avrupa bazına sahiptir. Fakat yapısından dolayı kullanımı Topluluk ülkeleriyle sınırlı değildir. Konuşmamın sonunda zaman azlığından, konu üzerinde çok kısa durdum. Topluluğun parasal kimliğini geliştirir. Topluluk içinde parasal işbirliğini sağlamlaştıtırırken biz Komite'nin dışarıya projeksiyon yapması gayreti içinde olduk. Gerçekte gördük ki uluslararası para sistemi o noktadan gelişiyor.

Tabii ki günümüzde, ECU'nün gelişmesi, afedersiniz, sadece piyasa güçleri nedeniyle olmuştur. Piyasa tarafından kullanılıyor, çünkü kullanılması çekici bir para olarak görülüyor. Şimdi kamu gücü tarafından kullanılması empoze ediliyor. Sahip olduğu özelliklerden dolayı, güvenilirliğinden dolayı legal bir paradır. Gelişmesi, aşağı ya da yukarı sonuçta pozitifdir. Şimdi Avrupa düzeyinde, eğer Avrupa Merkez Bankası ECU'nün uluslararası para olarak kullanımıyla ilgilenir ve böyle bir çizgi izlenirse ECU'nün uluslararası para olarak kullanımına katkıda bulunabilirler. Bu ne demektir? Bu bir paranın ticari ve mali amaçlar için kullanımı ve resmi makamlar tarafından ulusal düzeyde müdahale ve rezerv amaçları için kullanımı demektir. Bu yönde bir başlangıç vardır ve eminim ki, eğer Topluluk onun rolünü daha fazla entegrasyon için kullanırsa, ECU'yü bu amaca yönelik olarak kullanma yoluna giderler. Yani, Dolarla da Markla da rekabet mümkün hale gelir. Bu yolda karşılaşılan en büyük güçlüklerden birisi budur. Zannediyorum artık burada durmalıyım. Herhalde ECU piyasasında iniş çıkışlarla ilgili soruya Dominique cevap vermek isteyecektir.

DOMINIQUE RAMBURE

Hangisi, tamam teşekkür ederim. Konuya girmeden önce, Türk Merkez Bankası'na şükran borçlu olduğumu belirtmem gerek. Bir Fransız gazetesinde makalemin okunmuş olduğunu öğrenmek, gururumu okşadı. Gelecekte bir makale yazacağım zaman çok daha fazla dikkatli olacağım.

ECU piyasasının, ortaya koyulduğu üzere, eksiklikleri olduğu çok açık bir gerçektir. Hatırlatmak isterim ki ECU piyasası beş yıllık bir geçmişe sahiptir ve bir paranın oluşturulması yüzyıllar alır. Biz de ilerliyoruz.

Avrupa tahvil piyasası ve ECU'nün ticari kullanımı oldukça açık bir sorudur. Herşeyden önce Avrupa tahvil ve borçlanma piyasası, bankacılar size anlata-

caklardır, dünyada en kuvvetli paralar için bile, devamlılık gösteren piyasalar değildir. ABD Doları, Mark, Yen gibi paralar aylarca, yıllarca piyasadan yokolur ve diğer kullanılan paralar karşısında güç kaybederler. Daha önce bir Fransız bankasında Avrupa tahvil piyasası sorumlusu olarak çalışıyordum. İnanınız, piyasanın bu geçici ve hummalı yapısından, aylarca Yene, Marka, İsviçre Frangına ve Amerikan Dolarına yatırım yapamazdınız. Çapraz kurlar çok değişken olduğundan oranlar çok yüksek veya düşüktü. Kuşkusuz, ECU'nün de bu yıllar boyunca iniş ve çıkışlar göstermiş olması beni şaşırtmamaktadır.

Diğer bir şekilde meseleyi koyarsak, ECU piyasaya çıktığı tarihten itibaren diğer paralar tarafından sıkıştırılmış olmasına rağmen bu çok kısa tarihi, beş yıllık tarihi içinde çökmemiş, ayakta kalmış, bankacılar tarafından yeni müşteri çekmek için sahte özellikler kazandıran bir para haline gelmemiştir ki, bu da çok cesaret verici birşeydir. Oluşumu kendiliğinden olmuştur. Hala canlılığını koruyor ve zann ediyorum, dünyada en iyi paralar arasında baştedir ve bu gelecek açısından önemlidir.

Piyasalarda Euro-Dolar'ın kullanıldığı 1970'li yılları hatırlayınız. Herkes biliyordu ki bu bir çakışmadır ve düzenlemeleri Amerikan yönetimine borçludur. Gerçektir ki, başlangıçta Euro-Dolarlar gelişimini, Amerikan bankalarını dış piyasalara açılmaya zorlayan, çeşitli banka ve ECU düzenlemelerine borçludur. Bu düzenlemeler ortadan kalktığında, piyasa yaşamaya devam etmiştir. Aynı şey ECU için de geçerlidir.

Basit nedenlerden dolayı ECU'nün ticari kullanımı ECU tahvil ve ECU borç piyasasından daha zor bir konudur. Yeni bir icat piyasaya sürüldüğünde, Avrupa piyasalarına yayılması, bana inanınız çünkü onun bir parçasıyım, çok hızlı olmaktadır. Çünkü o mal hemen analiz edilmekte ve diğer bir banka tarafından, bir başka şirket tarafından hemen taklit edilip uygulamaya konulmaktadır. Dolayısıyla homojen bir piyasada bir yeniliğin uygulanmaya konması çok hızlı olmaktadır. Fakat bir şirket düşünüldüğünde bunun zor olduğu görülmektedir. Türkiye'de kaç şirket olduğunu bilmiyorum fakat Fransa'da 30-35 bin civarındadır. Bu demektir ki, karşınızda ECU'nün onlar için yararlı olacağına ikna edeceğiniz 30.000 insan var. Bu çok zaman alır. Diyelim ki bazı kanıtlarla, yönetim kurulu başkanını, yardımcısını ve finansman müdürünü ikna ettiniz; ancak eğer faturayı dolduran personeli veya bu konumdaki bir personeli ikna edemediyseniz, yaptığınızdan sonuç almanız zordur. Birçok defa, size anlatabilirim bir şirketin başkanı tarafın-

dan çağrıldık ve şunları işittik: "Tamam, ben ikna oldum. Meseleyi müdürlerime anlatınız onlar da yardımcılarına anlatsınlar, onlar da diğer personele anlatır." Çünkü şirketler merkezi organizasyonlar değildir ve bu nedenle herkesi ikna etmek çok zor oluyor. İki yıl önce ECU bütün şirketlerde kullanılmıyordu, bugün ise kullanılıyor. Ancak henüz kullanılan başlıca para birimi değildir. Fransa'da şirketler arasında ECU cinsinden faturalamanın Yene eşit olduğuna dair elimde rakamlar var. Bu bir başarıdır. Eğer aşama aşama bunu izler ve ECU'nün kullanımını geliştirirsek, gelecek sefere daha optimistik istatistiklere sahip oluruz.

PROF.DR.ORHAN OĞUZ

Efendim, dikkatinize ve sabrınıza çok teşekkür ediyoruz...

Bu suretle sabahki oturumu tamamlamış bulunuyoruz. Öğleden sonra saat 14:00'te panelde buluşmak ümidiyle oturumu kapatıyorum.

Teşekkür ederim.

ÖĞLEDEN SONRA OTURUMU

ECU'NUN İŞ HAYATINDA KULLANIMI
VE GELECEĞİ

ÖMER DİNÇKÖK:

Seminerimizin öğleden sonraki oturumuna başlıyoruz. Biraz geçikmemiz oldu, olağan karşılamanızı rica edeceğim. Zaten yemeğe de biraz geç gitmiştik. Öğleden sonraki oturuma başlamadan önce, seminer münasebetiyle bize ulaşan bazı telgraflardaki imzaları size okumak istiyorum. Kaya Erdem, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı:

"Avrupa Topluluğu'na tam üyelik sürecinde olan Türkiye bu devrede Topluluğun mali, ekonomik ve sosyal standartlarını öncelikle öğrenecek, gereken uyumu en kısa sürede gerçekleştirecektir. Bu bakımdan seminerin Avrupa Para Birimi'nin Türk mali ve ekonomik çevreleri tarafından daha iyi anlaşılıp kullanılmasına vesile olacağına inanıyor, şahsınızda organizasyon komitesini kutluyorum. Sevgi ve saygılarımla katılımcılara başarılar diliyorum."

Kaya Erdem

Devlet Bakanı

Başbakan Yardımcısı

Diğer telgraflardaki imzaları okuyacağım. Sayın Veysel Atasoy - Devlet Bakanı, Sayın Cemil Çiçek - Devlet Bakanı, Sayın Mehmet Yazar - Devlet Bakanı, Sayın Ercan Vuralhan - Milli Savunma Bakanı, Sayın Hüsnü Doğan - Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanı, Sayın Fahrettin Kurt - Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Sayın Ali Coşkun bir telgraf gönderdi. Ege Bölgesi Sanayi Odası bir telgraf gönderdi. Ankara Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ahmet Çavuşoğlu, Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı Sayın İsmail Türk ve BUSİAD Başkanı Sayın Doğan Ersöz.

Öğleden sonraki oturumu yönetmek üzere sözü Sayın Ali Koçman'a bırakıyorum.

ALİ KOÇMAN*

Teşekkür ederim.

Bayanlar ve baylar, oturumun ikinci bölümüne hoşgeldiniz. Bu sabah toplantımızın iki seçkin konuğu görüşlerini açıkladı. Program gereğince Sayın Altınok ve Özyeğin tebliğlerini okuyacaklar ve daha sonra tartışma ve sorulara geçilecek. Zannederim bazı sorular bu sabah soruldu ve arkadaşlarımız onlara bu bölümde cevap verecekler. 35 dakika gecikme içindeyiz fakat toplantının 16:30 veya en geç 16:45'e doğru bitirileceği umudu içindeyim.

Birinci konuşmacı Sayın Tefvik Altınok, sağımda oturuyor. Onu Türk kamuoyuna tanıtmayı gereksiz buluyorum ancak masada ve salondaki yabancı konuklarımız için ise gerekli görünüyor. Sayın Altınok hakkında kısaca bilgi vereyim. 1943 yılında doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra yıllarca Maliye Bakanlığı'nda çalıştı. Kısa kesmek için belirteyim ki, genç yaşta Bakanlığın en parlak bürokratlarından biri oldu. Danışman olarak Hazine'de sorumlulukları vardı ve arkasından Hazine'de bölüm sorumluluğu görevini yüklendi. Daha sonra Washington'da Türkiye Büyükelçiliği'nde mali danışman olarak görev aldı. Birçok kez Türkiye'yi ve Maliye Bakanlığı'nı, IBM'de, Dünya Bankası'nda, IBRD, İslam Bankası'nda temsil etti. Bu toplantılarda Türkiye'yi temsil eden grubun yöneticisi oldu. 1984'te bürokrasiden ayrılarak özel sektöre geçti ve Koç Holding'te görev aldı. Koç Holding grubunun birçok şirketinde, Koç Amerikan Bankası, Ram-Export Company, Koç-Unisys, Bekoteknik ve Ardem vb.'inde yönetim kurulu üyesidir. Bunlar Koç Grubuna ait en iyi şirketlerdir. Kendisinin birçok sosyal faaliyeti vardır. TUSİAD, Türk-Amerikan Derneği ve Türk-Amerikan İşadamları Derneği üyesidir. Özellikle finansal konularda olmak üzere birçok kitap yazdı. Ayrıca gözde gazete ve dergilerde Türkiye ekonomisini ve mali meseleleri konu edinen birçok makalesi vardır. Bu önemli konuda, bugünkü konuşmacılardan biri olan Sayın Altınok'u TUSİAD adına sizlere sunmaktan gurur duyuyorum.

---

* Koçtuğ Gemi İşletmeciliği ve Ticareti A.Ş.Genel Müdürü

TEVFİK ALTINOK*

Sayın Başkan, seçkin misafirler, bayanlar, baylar. Böyle seçkin bir topluluğa seslendiğim için çok mutluyum ve bu toplantıyı düzenlemiş olduğu için Türk Sanayici ve İşadamları Derneği'ne teşekkür etmek istiyorum. Avrupa Para Sistemi (APS) ve Avrupa parasının tarihi oluşumu üzerinde fikir alışverişinde bulunmamızın günlük ekonomik hayatı daha iyi anlamamızı sağlayacağından eminim. Bana bu seçkin konuşmacılarla aynı platformu paylaşma şerefini verdikleri için teşekkür etmek istiyorum. Konuşmamın başında dünya para sistemi üzerinde birkaç söz söylemek ve APS üzerine kısa bir bilgi vermek niyetimdeyim. Daha sonra Merkez Bankalarında ECU'nün kullanımını açıklamaya çalışacağım.

Bildiğiniz gibi İkinci Dünya Savaşı dünyayı çok fazla değiştirmiş; yeni fikirler ve teknolojiler ortaya çıkarken geleneksel ekonomik anlayış diğerleri gibi çökmüştür. Bunlardan biri, dünyanın sahip olduğu para sisteminin uygulanabilirlikten çıkmasıdır. 1944'te yapılan Bretton Woods Konferansı dünya ekonomisini yeniden kurmak açısından önemlidir. Konferanstan ortaya çıkan sistem sabit kurlar ve altına çevrilebilen Doların zaferiyle temellendirilmişti. Uzun süren savaştan çok acı çekmiş uluslar için, ister kazanan ülkeler olsunlar ister kaybeden, bu bir umuttu. Yıkılmış Avrupa için çok önemli olan uluslararası ticaretin gelişmesi için bu yine bir umuttu. Maalesef, Bretton Woods sonrası, yüksek işsizlik ve şiddetle dalgalanan kurlarla ekonomik çalkantı dönemi oldu.

Avrupa Topluluğu'na üye ülke paralarının birbirlerine karşı dalgalanmalarının şiddetli bir şekilde sınırlandığı bir anlaşma olarak, "Avrupa Para Kuralı" 1971'de birçok Avrupa ülkesinin paylaştığı düşüncenin ilk verimli sonucu oldu. 1979'da Avrupa Hesap Biriminin ortaya çıkışı bu anlaşmanın sonucudur.

Aylarca süren müzakerelerden sonra 1978'de yapılan Kopenhag, Bremen ve Brüksel zirveleri Mart 1979'da Avrupa Para Birimi ve Avrupa Para Sistemi kurulması önerileriyle sona erdi.

1980'e şöyle bir göz atmak bize Avrupa Para Sistemi'nin gerekliliği konusunda daha iyi bilgi verecektir.

---

* Koç Holding A.Ş. Finans Grubu Başkanı

1983'te, OECD ülkelerince paylaşılan görüş, Bretton Woods üzerine kurulan Cari Dünya Para Sistemi dünyanın o günkü ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak şekildeydi. Fransa Cumhurbaşkanı Sayın Mitterand diğer ülkelere yürürlükteki sistemi gözden geçirmeleri gerektiğini söyledi. 1987'de ABD Hazine Genel Sekreteri Sayın Baker, IMF'deki konuşmasında, IBRD yıllık toplantısında şunları söyledi:

"Kurların istikrarı ve tahmin edilebilirliği. ilgilenmek durumundayız. Göstergeleri kullanan koordinasyon işlemlerimiz bunu dikkate almaktadır. Koordinasyon işlemlerimizden sonuçlanan politikaların enflasyonist olmaması aynı derecede önemlidir. Dünya paralarının değerini azaltan enflasyonist ekonomik politikalar çerçevesinde eğer paraların istikrarlı kurlar izlemesine sağlamaya çalışırsak, bu sadece anlamsız bir çaba olur. Aynı şekilde, ABD koordinasyon işlemlerinde ek bir gösterge olarak gözönüne alınması gereken birşey hazırladı. Bu altını da içeren bir mallar sepetinde paralarımızın ilişkisidir. Bu potansiyel fiyat trendlerini önceden sinyal eden faydalı bir yöntemdir.

Gösterge sistemimizin gelişmesi ve analitik bir araç olarak bir mal fiyatı göstergesinin gözönüne alınmasını öneriyoruz."

Bu Avrupa Para Sistemi'nin başlangıç düşüncesi olarak altı çizilmesi gereken önemli bir görüştür. Sistem ileriye doğru yolalırken, Dünya Para Sistemi ek düzenlemeler gerektiriyor. ABD için bugünkü "ayarlama işlemi" (adjustment process) uygulaması zor bir ikilem olarak görünmektedir. Doların istikrarsızlığına karşı uygulanan sıkı para politikası, borsada daha başka zayıflıklar yaratacak negatif etkiler nedeniyle durgunluk tehlikesine yolaçmaktadır. Dünya halen gevşek bütçe politikalarını dengelemeyi ve enflasyonu ortadan kaldırmayı amaçlayan 1980'lerdeki Walker politikalarının yolaçtığı uzun süreli durgunluk dönemini hafızasından silmemiştir.

Bu nedenle, 1970 hareketi artık ABD'nin üstlenemediği liderlik rolünü Avrupalı ülkelerin Birleşik Avrupa'yı oluşturarak üstlenmelerine yönelik bir amaçtır.

Topluluk'ta parasal istikrarı kurmayı hedefleyen APS'ne geri dönelim. Genel olarak APS şunlarla desteklenmiştir:

- Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (APIF): 1973 Nisan'ında Avrupa Para Sistemi için bir temel olarak kurulmuş ve APS oluşturulunca sistemin yönetim merkezi

olarak yeniden organize edilmiştir. Topluluk Merkez Bankaları arasında ikili borçlanmaları idare eden bir tür Merkez Bankası,

- Topluluk Merkez Bankaları arasında karşılıklı yardımlaşma üzerine kurulmuş bir mekanizma,

- Ve son olarak, Avrupa Para Birimi olarak bir sepet temelinde hesaplanmış para birimi.

Onüçüncü yüzyılda Avrupa'da kullanılan madeni altın paranın adı olan ECU, sistemin kalbidir ve değeri ilk olarak 15 Eylül 1984'te hesaplanmıştır. Oranlar arasındaki değişimler yüzde 25'ten fazla değişirse ve paraların göreceli ağırlıklarında farklılaşma olursa ECU'deki oranlar her beş yılda bir gözden geçirilecektir.

Teknik detaylara girmeden faiz oranları ve ECU değişim oranlarının hesaplanması konusuna dönmek istiyorum. Eğer bana izin verirseniz Merkez Bankaları arasındaki karşılıklı yardımlaşma mekanizması üzerine birkaç söz söylemek istiyorum.

APS işlerliğe girdiğinde, Avrupa para otoriteleri gerekli olduğunda merkez bankalarının döviz piyasalarına müdahale edebilmeleri için birbirlerine borç vermeyi garanti etme konusunda anlaştılar. Bu garanti sekiz aylık bir süre sınırsız bir miktarı öngörmektedir. İşlemlerin süresine göre, sekiz aylık süreyi aşma durumunda tabanlar oluşturulmaktadır. Ödemeler dengesinin finansmanını kolaylaştırmak için karşılıklı işbirliğinin diğer bir yolu üye ülkelere elde edilebilir krediler verilmesidir.

Birçok kur gibi, ECU'nün döviz kuru, bu parayı oluşturan paraların kurları ağırlığının çarpılmasıyla hesaplanır. ECU'nün değeri bu kurların toplamıdır.

ECU'nün faiz oranı birçok yolla hesaplanabilir. Fakat en çok kullanılan yol, APS içinde yeralan paraların ağırlığına göre, faizlerinin ağırlıklandırılmasıdır. Bir başka deyişle, ECU içinde her paranın göreceli ağırlığı ölçülmekte, daha sonra kendi faiz oranıyla çarpılmakta ve yüzde cinsinden faizi elde edilip, toplam efektif faiz oranına ulaşılmaktadır.

Bu hesapların teorik olduğunu söylemek zorundayım. Çünkü bazı ülkelerin para otoriteleri ECU'ye karşı paralarının dalgalanmasını sınırlamayı reddediyorlar. Bildiğiniz gibi, merkezi bir temelde kurları istikrara kavuşturmak için, her para için maksimum dalgalanma marjı yüzde 2.25 olarak hesaplanmıştır.

Avrupa Topluluğu 1984'te tek bir Avrupa yaratmak için tarihi bir karar almıştır. Aslında bu 1957'den beri düşünülen birşeydir. Bu karara göre 1992 yılında Tek Avrupa Pazarı'nda mallar, insanlar, hizmetler ve paralar hiçbir sınırlama olmaksızın serbestçe dolaşabilecektir. Topluluğun niyeti 1988'den itibaren sermaye piyasalarını serbestleştirerek, döviz kontrolü dahil, yeniden yapılaşmayı olanaklı hale getiren Avrupa şirketi statüsünün kurulmasıdır. Tek Senet'in onaylanmasıyla, üye ülkeler tehditleri ortadan kaldırıcı yüzden fazla karar aldılar. Bu yasal ve idari değişiklik 1992 sonu itibarıyla sonuçlarını verecek ve üye ülkeler arasındaki ticari ilişkileri kapsayacaktır.

Bu açıdan, gücü ulusal merkez bankasına eşit, Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nun yerini Avrupa Para Fonu'nun alması niyeti söz konusudur. Fakat şimdilik uzak bir hedeftir. Günümüzde APIF üye ülkelerden aktif alıyor ve ECU veriyor. Sistemde APIF üye ülkelerin paralarını desteklemek üzere borç para vermektedir. Fakat pratikte, işlemler Bank of International Settlements yoluyla yapılmaktadır.

APS uzun dönemde üye ülke ekonomilerinin birbirine yakınlaşmasını hedeflemektedir. İşlemler süresince yakınlaşmaların yanısıra enflasyon hızlarının düşürüldüğü de görülmüştür.

Üye ülkeler arasında şimdi APS'nin kuvvetlendirilmesi ihtiyacı olduğu şeklinde bir anlayış vardır. Parasal birlikten iki mali kazanç söz konusudur. Birincisi, farklı paraların değişim maliyetinin giderilmesi; ikincisi, Topluluk paraları arasında farklı para oranlarının ortadan kaldırılmasıdır.

Birşey kazanmak için değil, sistemi istikrara kavuşturmak ve Topluluğu serbestleştirmek için Topluluk, parasal birlikle desteklenen tek bir paraya ihtiyaç duymaktadır.

Bu noktada, ortak bir ekonomi politikanın farklı ekonomi politikalardan daha sürekli ve yüksek büyüme sağlayacağı konusunda şüpheler olduğunu söylemek zorundayım. Topluluk ülkeleri farklı dış ticaret fazlalıkları elde etmek iste-

dikleri zaman, rekabet etmek zorunda kalacaklar ve bunu diğer ülkenin zararına olarak gerçekleştireceklerdir. Eğer bir ülke döviz kontrol sistemi için mali politikalarını gevşetirse, diğer ülkelerden diğer politikalar için talepler ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, ülkelerin birbirlerine yakınlaşması için daha gevşek politikaların daha sıkı şekilde izlenmesi ihtiyacı vardır.

APS'yi kuvvetlendirmek için, daha fazla parasal istikrar ve kur oranları elde etmenin gerekli olduğu kanısındayım. Bunu başarmak için çalışma gruplarının yapması gereken şudur: APS'nin ve ECU'nün avantajlarını değerlendirmek, ECU'nün ve APS'nin güçlenmesini sağlayacak koşulları tesbit etmek. Ve son olarak da, APS'nin farklı gelişim aşamaları hakkında düşünmek.

Bildiğim kadarıyla, ECU'nün kullanımı ve sistemin güçlendirilmesine ilişkin birçok sorun vardır. Herşeyden önce, üye ülkeler arasında bütçe politikasına, özellikle mali politikalar, türünden mikro ekonomik politikalar ile diğer hedeflerin koordinasyonu büyük önem kazanmaktadır. İkincisi APS'ni kuvvetlendirmek için, sistemin döviz mekanizmalarına katılanlar yanında, diğer üye ülkelerin paraları da sisteme girmelidir. Bu Markın sistem içindeki hakim rolünü azaltır, güvenilir bir iktisadi politikanın istikrarını sağlamlaştırır. Üçüncüsü, bazı reformlar merkez bankaları arasında müdahalelerin finansmanını ve dağılımını daha dengeli hale getirir. Sıradan müdahalelere bağlı olarak izin verilen fazla esneklik sınırlandırılmalıdır. Ve son olarak, ECU'nün resmi olarak daha fazla kullanılması APS'yi güçlendirir. Çünkü ECU'nün kullanım tarzındaki gelişme merkez bankasının oluşturulmasına, ECU mekanizmalarındaki ve ECU'nün sepet karakterindeki değişmelere bağlıdır.

Bu aşamada geçen Noel'de Batı Alman Commerz Bank hediye olarak gümüş ECU'ler verdiğinde şöyle bir soru soruldu: "Bu paralar nerede harcanır?" Açıktır ki, alışverişte değil. Bildiğiniz gibi ECU bir hesap birimidir, yapay bir paradır. Banka bildirimlerinde ve kağıtlarda geçmektedir. ECU'ler şuradan buraya geçebilmektedir, ancak nakit olarak değil. Topluluk bütçesinde ve Avrupa Merkez Bankaları arasında kullanılmaktadır. Özel ECU dediğimiz şey, bankaların Avrupa mevduat hesaplarında ve ihracatçıların ihracat kredilerinde bulunabilir.

Yakın geçmişte ECU'nün kabulü arttı, fakat sokaktaki adam için o çok fazla birşey ifade etmiyor. Tek bir Avrupa parası ve tek bir Avrupa Merkez Bankası ortaya çıktığında, durum değişecektir. Hernekadar Topluluk Komisyonu ECU'nün

daha fazla kullanımını planlıyorsa da, ECU'nün alışverişte harcanabilmesinden önce çok yılların geçmesi gerektiği konusunda herkes hemfikirdir.

Bayanlar ve Baylar, bitirmeden önce, Türk para sisteminde bazı ayarlamalar ve hazırlıklar yapılmasının önemini vurgulamak isterim. Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik başvurusu nedeniyle bu günden gerekli çalışmalara başlaması gerektiği kanısındayım. Bu nedenle inanıyorum ki, bugünkü toplantı, Avrupa Topluluğu ülkeleriyle gelecekte yapılacak tartışmalar açısından Türk Merkez Bankası ve Hazine yetkilileri için unutmayacakları bir ölçü, bir işaret olsun.

Teşekkür ederim.

ALİ KOÇMAN

Teşekkür ederim Sayın Altınok. Şimdi Türk kamuoyunun yakından tanıdığı başka bir konuşmacayı, Sayın Hüsnü Özyeğin'i takdim edeceğim. Hüsnü Özyeğin, 1944 yılında İzmir'de doğdu. Robert Kolej'den sonra University of Aragon State'den inşaat mühendisi olarak mezun oldu. Ardından Harvard Business School'dan M.B.A derecesi aldı. ABD'de Arthur Dolittle ve IBM World Trade Corporation'da uzun yıllar çalıştıktan sonra Türkiye'ye dönerek Çukurova Holding'e katıldı. Önce Pamukbank Yönetim Kurulu üyesi olarak çalışmaya başlayan Özyeğin, ardından Pamukbank Genel Müdürü olarak 7-8 yıl hizmet verdi. Daha sonra Yapı ve Kredi Bankası Genel Müdürü oldu ve birçok sigorta şirketi ve bankanın yönetim kurullarında görev yaptı. Geçtiğimiz yıl Finansbank adıyla kendi bankasını kurdu. Halen bu bankanın Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanıdır.

HÜSNÜ ÖZYEGİN*

Bana, böyle seçkin bir dinleyici kitlesine seslenme fırsatı verdikleri için TUSİAD yönetimine teşekkür ederim. Size bir sürpriz yapacak ve konuşmamın içeriğini önemli ölçüde değiştireceğim. Çünkü, dikkat ettiyseniz, TUSİAD tarafından dağıtılan programa göre benim konuşmam Avrupa'da 1970'lerin sonlarından itibaren ECU'nün gelişmesini de büyük ölçüde içerecekti. Fakat benden önceki konuşmacılar ve panelistler bu konuya da değindiler ve ECU'nün gelişmesi ve tarihi hakkında detaylı bilgiler verdiler. Bu sebeple, konuşmamda daha çok ECU'nün potansiyeli olarak Türk finans çevrelerine, ticari bankalar ve şirketlere nasıl uygulanabileceğine değineceğim.

Dün akşam bir İsviçreli bankacı arkadaşım ile yemekteydim. Ona bugün ECU hakkında bir konuşma yapacağımı söylediğimde bana, kendilerinin Brüksel'de ECU para birimi üzerinden gazete sattıklarını anlattı. Fakat şimdi meslektaşım Sayın Altınok'un konuşmasından anlıyorum ki ECU para birimi Avrupa'da herhangi bir değere sahip değildir. Demek ki İsviçreli bankacı arkadaşım bana şaka yapmış. ECU'yü tartıştığımızda, aslında, ülkelerarası işlemlerde nasıl daha istikrarlı bir para birimine sahip olabileceğimizi konuşuyoruz. Türkiye'ye baktığımızda görünür ki Türk bankacılığı yabancı para cinsinden borçlanmaya gerçekte ancak on yıl önce başlamıştır. 1970'lerin sonuna kadar Türk bankalarının döviz borçları yoktu, çünkü Türkler Türk bankalarında dövizli hesaplar açamazlardı.

---

* Finansbank A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdür

Birinci Özal Hükümeti'nin 1983 Aralığında çıkardığı bir kararla Türkiye'de ikamet eden Türklerin Türk ticari bankalarında dövizli hesap açabilme imkanı getirildi. Bu, Türk bankacılığı için tamamen yeni bir durumdu ve üç yıllık bir dönem sonunda bankaların bilançolarında önemli miktarlarda döviz yükümlülükleri görülmeye başlandı. Gerçekten, 4 yıl sonunda 1987 sonu itibariyle Türk bankalarındaki mevduat hesaplarının yaklaşık yüzde 30'u dövizli hesaplardı. Bu, yalnız Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için değil, aynı zamanda İtalya ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerde de olağan görülmeyen bir durumdu. Özellikle de bu hesapların büyük bir kısmının ticari mevduat ya da bankalararası mevduatı olmayıp kişisel mevduat hesapları olduğu gözönüne alındığında bu durum daha çarpıcı bir nitelik kazanmaktadır.

Kasım 1986'ya kadar Merkez Bankası'nın söz konusu döviz yükümlülükleri ile döviz mevduatları arasında bir uyum sağlama konusuyla ilgilenmediğini görüyoruz. 1986 Kasım ayında Merkez Bankası yayınladığı bir kararla ticari bankaların döviz yükümlülüklerini üç aşamada döviz mevcutlarının yüzde 90'ına kadar çıkarmaları zorunluluğunu getirdi. Bu hedefler Merkez Bankası'nca tesbit edilmiş olmasına rağmen banka dövizler için genel bir uyum sağlamak düşüncesiyle Dolar ve Mark yükümlülüklerinin mutlaka aynı cinsten dövizlerle karşılanması mecburiyeti getirmede.

Türk bankalarının o dönemde karşı karşıya bulunduğu büyük problemlerden birinin, ticari bankaların toplam döviz yükümlülüklerinin yüzde 70'ten fazlasının dolar dışı dövizlerden ve özellikle Alman Markından oluşması olduğuna inanıyorum. Fakat ticari işletmelerin büyük bir kısmı da, özellikle Doların 1985 Eylül'ünden itibaren değer kaybetmeye başlamasından sonra bankalardan daha çok Dolar üzerinden borçlanmak istemişlerdir. Bildiğiniz gibi, ABD Doları Avrupa paralarına ve Japon Yenine karşı 1985 Eylül ayından bu yana yılda ortalama yüzde 21 oranında değer kaybetmiştir. Dolayısıyla, Türk bankalarının bilançolarına baktığımızda, döviz yükümlülüklerinin büyük kısmının öncelikle DM ve diğer Avrupa paraları ile daha düşük oranda Japon Yeninden, aktiflerinin ise ABD Dolarından oluştuğunu görürüz. Bunun sebebi, müşterilerinin talebi üzerine Dolar cinsinden kredi vermeleridir.

Bu geriye dönük bilgileri verdikten sonra, ECU'nün Türk banka bilançolarındaki bu dengesiz durumu düzeltmede katkıda bulunabilecek uygun bir aracı olabileceğini söylemek istiyorum. ECU'nün niteliğinin Avrupa piyasasında bankacılık sisteminin verdiği net kredilerle belirlendiğini, tanımlandığını biliyoruz. Bu

şu demektir: Bankacılık sistemi, bir bütün olarak, banka dışı müşterilerinden mevduat biçiminde sağladıkları fonlardan daha fazlasını kredi olarak vermektedir. Bu mevduat açığını kapatabilmek için bizzat bankacılık sistemi, yeni ECU yaratma yoluna gitmektedir. Bu da Avrupa'da Hazine işlemleri yoluyla yapılmaktadır. Bu işlemler çerçevesinde bankalar ECU'yü oluşturan paralardan ihtiyaç duyduklarını döviz piyasalarından satın almakta, yahut para piyasalarından borçlanmaktadırlar.

Türk bankaları ise şimdiden bilançolarının pasiflerinde Avrupa paraları cinsinden borç kalemlerine sahiptirler. Bu sebeple ticari ilişkilerini ECU sepeti cinsinden borçlanmaya ikna edebildikleri takdirde Türk bankaları kendi bilançolarında ECU Sepeti yaratabilme imkanlarına sahip olurlar.

Türkiye'de ECU sepetiyle borçlanabilecek en az iki önemli ihracat sektörü bulunduğu inanıyorum. Bunlar deri ve tekstil sanayi ile turizm sektörüdür. Çünkü bu iki sektör gelirlerini genelde Avrupa ülkelerinden ve Avrupa paraları olarak kazanmaktadır. Bundan dolayı kredi müşterileri de, bankalara olan borçlarını kazandıkları gelirler ile dengeleyebilme imkanına sahip olurlar.

Kısa vadeli ticaretin ECU ile finansmanından ayrı olarak Türkiye'de giderek önem kazanan turizm yatırımlarının ECU cinsinden uzun vadeli finansman imkanları da bulunmaktadır. Türkiye'de geceleleyen turistlerin yüzde 80'inden fazlası ECU çevresinden gelmekte ve ağırlık Almanlar, Fransızlar ve son zamanlarda da İngilizlerden oluşmaktadır. Bildiğimiz gibi bu ülkeler de ECU sepetinin ağırlıklı ortalamasının hesabında önemli bir yüzdeye sahiptirler. Mesela Turizm Bankası, yaklaşık üç yıl önce Japon sermaye piyasasından uzun vadeli Yen kredisi aldı, fakat turizm sektöründeki hiçbir müteşebbis Turizm Bankası'ndan Japon Yeni kredisi almaya yanaşmadı. Çünkü Türkiye'ye gelen Japon turist sayısı ve dolayısıyla Yen geliri önemsiz miktarlardadır. Bildiğim kadarıyla her yıl yalnız 4 veya 5 bin Japon turist Türkiye'ye gelmektedir. Fakat Turizm Bankası Brüksel'de 7 yıl vadeli ECU bonoları ile borçlanırsa bu fonları yalnız Türkiye'deki turizm yatırımları için kullanılabılır. Çünkü turizm sektöründeki yatırımcılar uzun vadede herhangi bir döviz riski taşımazlar.

Türk Hükümeti, yaklaşık birbuçuk yıl önce, vadeleri üç ila beş yıl arasında değişen dövize endeksli bonolar ihraç etti: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu, PTT ve Petkim, bu bonoları ihraç ettiler. Bu bonolardan biri 50 milyon dolarlık olarak ihraç edilmiş ve 25 milyon dolarlık kısmı dolara endekslenmişken

25 milyon dolara tekabül eden kısmı ise DM'a endekslenmiştir. Bu bonolar Türk Lirası karşılığı satılmakta olup vadeleri içinde ikinci piyasada Merkez Bankası'nca ilan edilen cari TL, DM ve Dolar kurları üzerinden el değiştirebilirler. Türkiye'de bu bonolar ihraç edildiği sırada, ilginçtir, Yunanlılar da iç piyasada 5 yıl vadeli ECU bonoları çıkardılar. Bunları anlatıyorum, çünkü inanıyorum ki Türk halkı döviz mevduat hesaplarının ve döviz endeksli finansal araçların ne olduğu konusunda şimdiden yeterli bir bilgi ve bilince sahiptir. Kamu kuruluşlarının ECU'ye endeksli gelir ortaklığı senetleri ihraç etmek suretiyle Türk halkının ve Türk mali çevrelerinin bu bilincini daha da arttırabileceğimize inanıyorum. Ayrıca Türk Eximbank'ı da artık faaliyete geçmiş ve ihracatçılarımıza kısa vadeli Türk Lirası finansmanı temin etmeye başlamıştır. Eximbank, üretimi uzun zaman alan sanayi malları ihracatı için bir yıldan daha uzun vadeli finansman imkanı temin etmek amacıyla Avrupa'da ECU cinsinden borçlanabilir ve bu fonları Türk ticari bankaları aracılığıyla ihracatçılarımıza kullanılabılır.

Kamu kuruluşlarına döviz endeksli bonolar ihraç etme izni verilmişse de Türk özel sektörü henüz bu tür araçlar ihraç etme imkanından yoksundur. Bir yıl kadar vadeli, ECU'ye endekslenmiş finansman bonoları Avrupa pazarına hitap eden ihracatçılarımız için ilginç bir finansal araç olabilir. Çünkü geleneksel olarak Avrupa pazarına ihracat yapan Türkiye'deki bir ihracatçı Avrupa ülkelerinin büyük kısmına hitap etmektedir. Türk tekstil üreticileri Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere'ye gitmekte ve çoğu zaman bu ihracatı finanse etmek için Dolar veya DM olarak borçlanabilmektedirler. Oysa ihracat gelirleri aslında ECU sepetini oluşturan çeşitli dövizlerden oluşabilmektedir.

Türkiye'nin önümüzdeki on yıllık dönem içinde Ortak Pazar'a girmesi beklenildiğine göre ECU konusundaki bilgilerimizi ve hazırlığımızı geliştirmeliyiz. Çünkü 1992 Avrupası'na sadece 4 yıllık bir zaman kalmıştır ve geçtiğimiz günlerde gördüğümüz gibi, Avrupa'da en iyi yönetilen firmalardan biri olarak bilinen İtalyan Fiat şirketi konsolide finansal raporlarını artık ECU cinsinden düzenlemeye başlamıştır.

Teşekkür ederim.

ALİ KOÇMAN

Çok teşekkür ederim Sayın Özyeğin. Konuşmacılarımızdan bir tanesi olan Sayın Rambure en geç saat 16:00'da ayrılmak zorunda, çünkü uçağa yetişmesi gerekiyor. Bu yüzden kendisine son olarak birkaç söz söyleme, ya da varsa soruları cevaplama hakkında öncelik verilecektir. Evet Sayın Rambure söz sizin.

DOMINIQUE RAMBURE

Sanırım soruları cevaplamak daha kolay olacak. Fakat İtalyan Bankası'nın faaliyet raporunda yayınlanan rakamlar konusunda bir noktaya değinmek istiyorum. Rapor İtalyanlara göre ve İtalyanca hazırlanmıştır. Eğer başka sorularınız varsa cevaplamaktan memnun olacağım.

ALİ KOÇMAN

Herhangibir soru var mı? İngilizce, Türkçe, İtalyanca sorabilirsiniz.

DOMINIQUE RAMBURE

Türkçem biraz zayıf...

ALİ KOÇMAN

Sanırım şu anda soru yok. Bu yüzden sözü Sayın Louw'a veriyorum. Bu arada sabahki bölümde sorulan sorulara cevaplar verilirken, kesilmeler olmuş olabilir. Eklemek istediğiniz herhangibirşey varsa veya yeni sorular da olabilir söz alabilirsiniz. Sayın Louw, sanırım sizde bazı sorunlar var.

ANDRE LOUW

Teşekkürler Sayın Başkan. Bu sabah yazılı 3 soru vardı. Fakat hepsi sanırım benim cevaplamam için değil. Onları yüksek sesle okuyacağım ve büyük bir ihtimalle Sayın Rambure'un da cevaplaması gerekecek. İlk soru, "Belli başlı ülkelerin ECU'ye yönelik politikalarını özetleyebilir misiniz? Bunlar bildiğiniz gibi, ABD, Japonya, Fransa, Batı Almanya'dır. Ve bu ülkelerin muhalif olmalarının özel nedenleri nelerdir ve bu muhalifler ECU'yü desteklemek konusunda nasıl ikna edilebilirler?

Bilindiği ve bu soruyu sorunların da bildiği üzere, bütün Avrupa ülkeleri ECU'ye aynı gözle bakmıyorlar. İtalya resmi olarak ECU'yü tanıyan ilk ülkedir

ve bildiğiniz gibi 1981 yılında yabancı kura dönük çalışmaya başlamıştır ve yabancı kur kullanılmasına izin vermiştir. Yabancı kur demekle şunu kastediyoum: Yani bütün çapraz kur ve bütün diğer yabancı paraların, İtalya'nın kendi kurlarına göre düzenlenmesi ve rahatlıkla her çeşit paranın değerlendirilerek kullanılması anlamındadır. Bütün bunları ECU yoluyla yapmayabilirdiniz. Ancak Dolarla ya da diğer bir yabancı para birimiyle yapacağınız bir işlemi ECU yoluyla da yapabilirdiniz. Temel düşünce bu idi. Yani ille de ECU'yle yapma şartı yoktu. Ancak bu bir kolaylıktı. Dolayısıyla İtalya'nın ECU'yü tanimasından sonra, Belçika, Fransa ve diğer Topluluğa dahil ülkeler onu izlediler. Batı Almanya ise en son kabul eden ülkedir, 1987 Nisan'ında kabul etmiştir ve bankalarına ECU'yü kullanmaları konusunda talimat vermiştir. Gördüğümüz gibi ilk kabul eden ülkelerle son kabul eden arasında oldukça uzun zaman farkı var, yani ülkeler olaya aynı gözle bakmıyorlar. ECU aslında özel bir piyasa sisteminin yaratılmasıdır. Sayın Rambure de bu sabah behsetmişti. Özel piyasa için ECU'yü defterlerinde yaratmak, ECU kredilerini vermek, ya da ECU cinsinden mevduat kabul etmek mümkündür. Çünkü onlara göre ECU bir sepettir. Böylece, Bankalar ECU cinsinden aktifleri ile pasifleri arasında bir uyumsuzluk söz konusu olduğunda, bu durumu gidermek için sistemin bir parçası olarak para birimlerini kullanabilirler.

İşte bu nedenledir ki, siz ECU ile ECU olduğu için ilgilenirsiniz, ancak bankaların şimdilik ECU yaratma gibi problemleri vardır. Yani bu özel bir piyasa operasyonu anlamına gelmektedir.

Şimdi, ECU sadece bir uluslararası kur sistemidir, ulusal bir kur sistemi değildir. Fakat tabii ki bu bir gerçektir, eğer önemli bir yoldan ECU kullanımını geliştirilmesinin bu parasal sonuçları olabilir. Parasal sonuçlar da yetkililerle ilgilidir, çünkü bunlar, özel bankacılık sistemi tarafından yaratılan ve kullanılması herkesçe serbest olan, ayrıca para sistemi yetkileriyle kontrol edilmeyen yani tamamen kendi bünyesi içinde bağımsız çalışan ECU ile ithalat ve ihracat yapan Avrupa ülkelerinin ekonomik faaliyetlerinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedirler. Bu bazı ülkelerde, özellikle Almanya'da başlangıçtan beri problem yaratmıştır ve hiçbir ülke Almanya kadar para sisteminin kontrol edilmesi ve Topluluk ülkeleri arasındaki parasal işbirliği konusunda ısrar etmemiştir. Bu da eğer kontrol altına alınmazsa, Almanya'nın kendi para politikasında istedikleri doğrultuda gelişme kaydedemeyerek, ECU'nün daha yoğunluk kazanması ve ilerleme kaydederek üstünlük kazanması korkusundan ileri gelmektedir. Sayın Rambure size bu konuda daha fazla bilgi verecek ancak şunu söylemek istiyorum,

Deutsch Bank, ECU bonolarını basan grubun lideridir, bu yüzden de Alman Bankaları bu konu ile oldukça yoğun bir şekilde ilgilenmektedirler. Üç Alman Bankası ECU kliring sisteminin üyesidir. Bu nedenle de ECU, Almanya'da borç verme aracından ziyade borç alma aracı olarak kullanılmaktadır.

Bu sabah da söylediğim gibi, ECU bir ortalama para birimidir ve tabii ki sepetteki diğer kuvvetli kurlardan daha zayıftır ve Markın değerinin altındadır. Bu yüzden dengede Markın döviz kuru ECU cinsinden artmaktadır, ancak diğer yandan ECU cinsinden faiz oranları Mark cinsinden faiz oranlarına göre daha yüksektir. Aylık ECU faiz oranları yükselmektedir. Mesela şu anda yaklaşık yüzde 6.2, Mark bazında ise yüzde 3.5 civarındadır. Bu yüzden arada bir fark mevcuttur ve Almanların ECU cinsinden borç vermekte, ya da tasarruf yapmakta daha fazla çıkarları vardır. Örneğin yüksek faiz oranlarına sahip ülkelerin ECU cinsinden borç almaları çıkarlarıdır. İtalya buna bir örnektir. Bu durum APS'nin iyi çalıştığını göstermektedir. Kısacası, bu yüksek faiz oranlarına sahip Topluluk üyesi ülkelerde ECU cinsinden borç almanın başarısını ve düşük faiz oranlarına sahip ülkelere bir fon kaynağı oluşturulmasını açıklamaktadır. Her iki taraf da yüksek kur riskinin olmadığı koşullarda kazançlı çıkmaktadır.

Aynı şekilde; bu durum Komisyon'un örneğin APS konusunda, neden ısrarcı olduğunu ortaya koymaktadır. Örnekleme gerekirse, geçtiğimiz Ocak ayında ortaya çıkan kur ayarlaması boyut itibarıyla küçüktü. Bu kur ayarlamasında Mark diğer pek çok para karşısında yüzde 3 oranında yeniden değerlemeye tabi tutuldu. Ayrıca, bu durum Komisyon'un Sterlinin halen döviz kuru sistemine üye olmamasından ve kur istikrarına dahil olmamasından neden üzüntü duyduğunu da açıklamaktadır. Şu anda, Sterlindeki dalgalanmalar ECU'nün istikrarı açısından zarar verici olmaktadır. Escudo ve Pesetanın ECU sepetine dahil edilmesi söz konusu olduğunda da ortaya bir sorun çıkmaktadır. Peseta şimdilik güçlü bir para birimidir, istikrarlıdır ve ECU karşısında değer kazanmaktadır. Ancak, biz onu istikrarını sürdürecektir olan bir garanti aracı olarak sistemin bir parçası olarak görmek istiyoruz.

İkinci soru ise Amerika'nın birleşik bir para birimi oluşturma konusundaki deneyimleri ile Avrupa'nın bu konudaki deneyimlerini karşılaştırabilir misiniz? ABD Federal Reserve Bank'tan alınacak dersler nelerdir?

Bu zor bir sorudur, tümüne cevap verebileceğimi sanmıyorum. Bazı noktalarda benzerlikler ve farklılıkların söz konusu olduğunu vurgulamama izin verin.

Başlangıçta Amerika'da Texas Doları, Kaliforniya Dolarının olduğu doğrudur. Kurda ise herhangi bir uyum söz konusu değildi. Sanırım çok sonra, 1930'larda The Federal Reserve Bank gündeme geldi. ABD'de bir süre için değişik bölgesel Dolarlar kullanılmıştır. Bizim şu anki durumumuzla, Amerikalıların o zamanki durumu arasındaki fark, ABD'nin oluşum halinde bir ülke olmasıdır; yani, ABD'yi kurmak üzere Amerika'ya gelmiş olan göçmenlerce kurulmuş bir ülke olmasındadır.

Biz Avrupa'da; paraları, Merkez Bankaları, para sistemleri ve kendi ekonomik yapılarıyla yüzyıllardır varolan ülkeleriz. Dolayısıyla durum biraz farklıdır. Yıllardır birbirinden ayrı olarak büyümüş birşeyi birleştirmek zorundayız. ABD'de birleştirilmesi istenen birşeyi birleştirdiler ve onların farklı tarzda gelişmeleri için de pek zamanları olmadı. Dolayısıyla biz ABD'dekinden çok daha zor bir iş karşısındayız. Gelecekte kurulması düşünülen Avrupa Merkez Bankası için Federal Reserve Bank'tan alınması gereken dersler vardır, ve karar onun merkezi bir kurum olup olmayacağı veya ABD'ndeki Federal Reserve Bank sistemi gibi varolan merkez bankalarının birleşmesinden ortaya çıkıp çıkmayacağı konusunda verilecektir. Benim görüşüme göre işin yönü bu doğrultudadır ve niyetimiz de budur. Fakat bu büyük ölçüde üye ülkelerin kendi ekonomik politikalarının yönetimleri üzerindeki kontrol tarzına bağlıdır.

Fakat ben bunun, daha ziyade Federal Rezerv Sisteminin izlediği yoldan gideceğini düşünüyorum. Bu şu veya bu sebepten ötürü değildir. Bunun nedeni, Avrupa parasal entegrasyonuna bir hamlede ulaşılabilecek birşey olarak bakılamayacak olmasıdır. Bu hiçbirşeyden herşeye giden bir aşama değildir. Zannediyorum ki, muhtemel aşama; başlangıçta sınırlı ölçüde güven duyduğumuz, Avrupa Merkez Bankası karakterine ve yapısına sahip bir kurumun oluşturulması olacaktır. Dolayısıyla ulusal paraya duyulan güvenin tedrici bir şekilde aktarılacağı bir kurum oluşturulacaktır.

Benim görüşüme göre, aktarılacak güvenlerin ilki dışsal alandakiler olacaktır. Çok iyi görebiliyorum ki, size bu sabah sözünü ettiğim gibi, eğer bir Avrupa Merkez Bankası kurulursa yapacağı ilk iş, Dolar ile ECU arasındaki döviz kurunu yönetmek; Avrupa Merkez Bankası olarak ilk amaçlarından biri de Dolara karşı ECU'yü alıp satarak, müdahale ederek Avrupa Para Sistemi'nin oturmasını sağlamak olacaktır. Bu yerel para sepetiyle yapılacak ya da hemen yapılacak birşey değildir. Herhangibiri, yerel parasal politikadan döviz kuru politikasını, yani para politikasının bu unsurunu birbirinden ayırabilir. Tabi ki müdahalenin,

zaten şimdi sistemde sahip olduğumuz parasal sonuçları olur. Çünkü günümüzde, Dolara karşı müdahale ederek ya da etmeyerek sistemi oturtan Marktır. Sistemdeki diğer paralar cinsinden Dolara karşı veri bir kur vardır. Federal sisteme gildiğini düşünmemin nedeni budur. Çünkü milli paraya olan güven bir süre için alıkoynulabilir. Fakat dış güvenler Avrupa Merkez Bankası'na transfer edilebilir. Bu ne zaman olacak, bunu bilmiyorum.

Diğer bir soru ise; ECU giderek popüler hale gelirken, diğer paraların, başka bir deyişle Dolar, Yen, Mark'ın esas kaybediciler olacağı veya rollerinin azalacağıdır. Bunun ECU'yü daha başarılı kılacağını düşünüyor musunuz? Topluluk otoriteleri belli başlı rezerv paralar için bir telafi sistemi oluşturmali mı?

Bunu tam bilemiyorum. Tabii ki, ECU daha önemli hale geldikçe, diğer paralar önemlerini kaybedeceklerdir. Mark, bahsedildiği gibi, Mark Avrupa'nın ortak parası olamaz. Bir ulusal paranın Avrupa parası olacağını düşünemeyiz. Böylece işin gereği, bugün Markın sistemde sahip olduğu dışsal rollerin bazılarını devralacak olan ECU'de bazı aşamalar sonucu gelişmeler olacaktır. Mark bugün sistemde uluslararası rezerv rolüne sahiptir. Geniş anlamda Mark uluslararası rezerv rolüne sahiptir. Sadece Avrupa'daki Merkez Bankalarında değil, dünyada da rezerv para olarak tutulmaktadır. Dolayısıyla bu değiştirilmesi gereken bir dengedir ve Alman otoriteler için pek hoşuna gidecek birşey değildir. İşin başlangıcındayız. Uzun yol boyunca bu bir ekonomik revizyon yapılmasına yolaçacaksa, Mark için telafinin nasıl olacağı konusu var, ama ben bunun gerekli olduğunu zannetmiyorum. Bence, Mr.Ramboure'un bahsettiği ve bugünkü durumda piyasada fonksiyon gördüğü gibi, piyasa kendi kendine bazı paraları bazı zamanlarda daha fazla talep edecek, bazılarını da daha az. Sonuçta bu gelişmeyi piyasanın gelişmesi belirleyecektir. Bunun düşünmeye değer olduğundan emin değilim, herşeyin ötesinde Mark bir rezerv paradır, dış politikalarını çok dikkatli yöneten Almanlar, onları yakalamak için müthiş bir Dolar rezervine sahiptir. Markın önemi azalsa bile, Markın uluslararası rolünün azalmasının üstesinden gelecek yeteri kadar rezerv vardır, bu nedenle de bunun büyük bir problem yaratacağı kanaatinde değilim.

Yen Avrupa düzeyinde henüz önemli değildir ve Dolar, Avrupalıların Doları kendi aralarındaki işlemlerde kullanmaya neden devam ettiklerini gerçekten anlamıyorum, bazıları için kazançlı bir iştir, ancak bu durumda bazıları için ise zararlı bir iştir. Ulusal para cinsinden iş yapan değil de üretimden para kazanan bir işadamiysanız, ECU gibi bir Avrupa parasının varolduğu bir piyasada Dolarla iş yapmanız için neden göremiyorum.

Bu üç soruya teşekkür ediyorum.

DOMINIQUE RAMBURE

Evet, bir başka soru aldım. Soruyu size okuyacağım. Diyebilirim ki, ikame paralar yoluyla politika seçimi ve yürütülmesinde dalgalanan kurlar ekonomi için problemler yaratıyor. Dolayısıyla ECU'nün aynı zamanda para ikamesini durdurmaya amaçladığını söyleyebilir miyiz, en azından belli bir düzeye kadar? Eğer böyleyse, halen ulusal paralar olduğu için, bu meselede bazı federal gelişmeler olduğu gözlenebilir mi? Bu problemin çözümünde bazı kısıtlamalar var mıdır, veya bu ikinci aşamanın bir hedefi midir?

Oldukça uzun ve karışık bir soru. Herşeyden önce uluslararası piyasada her para diğeriyle rekabet halindedir. Örneğin Doların uluslararası iş hayatında, uluslararası ticaretindeki yüzdesinden daha fazla bir oranda kullanılmasının nedeni, Doların diğer paralara oranla başka birşeyler sağlamasıdır. Demek istiyorum ki, kambiyo düzenlemeleri yoktur. Likidite vardır ve bir pazar diğeriinden daha geniştir, vs.vs... Zannediyorum bir uluslararası para iki esas şeyi sağlamalıdır veya bir uluslararası parada iki şey aranır: a) Likidite, bu sabah, ECU piyasasının potansiyel olarak zayıflığından söz ettim. b) İstikrar; nereyi amaçladığımı açıkça görüyorsunuz.

Tanım olarak Dolar, dünyada likiditesi en fazla olan paradır. Bana göre, profesyonel olarak Doları öncelikle kullanmamızın nedeni budur. Çünkü çok basit bir nedenle, bir yabancının parayı kullanmasının nedeni ne olursa olsun, Dolar herhangi bir miktarda, düzeyde, herhangi bir araç olarak elde edilebilmektedir. İşte bu ECU'nün zayıflığıdır. Fakat ECU'nün kuvvetli tarafı, istikrarıdır. Şüphesiz ECU en azından Avrupa'nın bakış açısından, Dolardan daha istikrarlıdır. Bazı istatistikler yaptık ve sonuçlar elde ettik. Diğer Avrupa paralarıyla karşılaştırıldığında, ECU Dolara göre on kez daha fazla istikrarlıdır. Uluslararası iş dünyasında yeralan sizlerden biri için, istikrar fiyatı olmayan bir varlıktır. Maalesef ECU henüz aynı likiditeye sahip değildir. Bir başka ifadeyle, eğer 100 milyon Dolar, 500 milyon dolar, bir milyar Dolar arıyorsanız problem yoktur, borçlanma kapasiteniz olduğu sürece piyasa oradadır. Piyasa ulaşılabilir durumdadır; ister mevduat sertifikası, ister ticari senet, ister hazine bonosu, 1 yıldan 30 yıla uzanan bir zaman boyutunda, hepsi mümkündür. Hepsinden var. Maalesef benzer sistemi ECU için kuramadık ve zannediyorum bunun bir nedeni, ulaştığımız belli bir noktadan sonra piyasanın kendi başına daha fazla gelişmemesidir, en azından büyük oranda.

Bugünkü aşamada ECU piyasasında hükümet desteğine ihtiyacımız var. Bu sabah bahsettiğim gibi, ECU piyasasının daha da likit olması için ikili bir inisiyatif kullanılabilir. Bunlardan biri Merkez Bankasıdır. Şimdi, soruya dönüyorum. İkame problemlerinin iki yönü vardır. ECU'nün uluslararası piyasada Dolarla ve Yenle rekabet ettiği bir gerçektir. Eğer Avrupa bir tek ülke haline gelmek istiyorsa, egemenliğin en güçlü sembolü olan "kontrole" sahip olmak ihtiyacında bulunmamız, (yani paraya) gerekmektedir. Şimdilik aramızdaki ticarete Dolar kullanıyoruz, zannediyorum kendi paramızı kullanmamız daha fazla duyarlılık arz ediyor. İkincisi ECU kendini oluşturan paralarla da rekabet ediyor. Ancak bu farklı bir problemdir. Belli bir zaman içinde ve benden sonra, artık bu benim problemim değildir, kısa bir boyutta ECU'nün yerel paralarla ikame edilebilir olup olmadığını kişisel olarak tahmin edemem. Sadece teknik nedenlerden değil, politik nedenlerden dolayı, hayatımızı kendi paramızla yaşıyoruz. Bazen birleşik bir ordu, birleşik bir Avrupa ordusu olduğu gibi, bulunduğumuz zamanda, bir Fransız, bir İngiliz ve bir Alman ordusu vardır. Herşeyin birleşik hale gelmesi zaman alacaktır. Zannediyorum ECU daha çok Avrupa'nın uluslararası parası olacaktır.

Ben bankacıyım ve bu benim hergün karşılaştığım bir durumdur. Alman malını alan bir Fransız bağlantısını yapıyor, fiyat, kalite, dağıtım periyodu vs. üzerinde anlaşıyorlar. Fakat sonuçta, Alman ödemeyi Mark, Fransız ise Frank olarak yapmak istiyor. Bu anlaşılabilir birşey, siz de olsanız aynı şeyi yapardınız. Ve bir tıkanma ortaya çıkıyor. Ancak üçüncü bir ihtimal daha var. Bu Dolar olmalıdır, çünkü Dolar en kötü çözümdür.

Üçüncü ihtimal ECU'dür, çünkü ECU denge parasıdır, diğer paralara karşı kur dalgalanması özellikle kısa dönemde marjinaldir. Harhangibir durumda eğer uluslararası piyasada kendisini ileriye dönük olarak korumak istiyorlarsa bu konuda problem yoktur. Bu nedenle zannediyorum ki, ECU Topluluk içindeki ülkeler arasında kullanımı en ideal olan paradır. Ve ideal bir para da uluslararası piyasada kullanılabilir.

Bilmem, soruya cevap verebildim mi?

ALİ KOÇMAN

Çok teşekkür ederim. Çok basit bir sorum var. Cebinizde bir ECU var mı? Sadece neye benzediğini görmek için.

ANDRE LOUW

Bir tane vardı, çünkü Belçika Hükümeti Roma Antlaşmasının otuzuncu yıldönümü münasebetiyle 50 ECU'lük altın, 5 ECU'lük gümüş madeni paralar çıkarmıştı. Bu yüzden aslında onunla beni satın alabilirsiniz, fakat ECU'nün değeri üzerindeki değerinden çok yüksektir ve onu bir metalin değeriyle bağdaştırmak aptallık olur. O aslında bir kolleksiyon metasıdır. Onlar vardır fakat ben tamamen Dominique ile aynı fikirdeyim. Onun da dediği gibi bu aşamada ECU'ye uluslararası mali ve ticari ilişkilerde kullanılan uluslararası para olarak bakılmalıdır.

Şimdi bu işlemlerde madeni ve kağıt para kullanmıyorsunuz. Fransız lokantasında yemek yemek için TL taşıyorsunuz. Şu anda sadece milli para niteliği taşıyan ECU'yle yurtdışına giderek sanki kendi banknotlarınızı ve paralarınızı taşıyor gibi orada ECU'yü kullanmaya çalışmak çok pahalı bir iştir, bu zaten olmamıştır da. İkinci aşama, ECU'nün yavaş yavaş ulusal düzeyde kullanılmasıdır. Fakat hiçkimse, bu nasıl yapılabilir bunu göremiyor; tüm çabalar, en azından Komisyon, ECU'yü gerçek bir Avrupa parası durumuna getirmek konusunda odaklanmış bulunuyor. Bu zaten güç birşey, çünkü bu aşamada, esas olarak, biz, diğer paralardan daha çekici olan ECU'ye sahip olmak ve paralar arasındaki rekabete güvenmek zorundayız. Gerçektir ki, Topluluk üyesi iki ülke arasında ECU, iki tarafı da memnun eden bir çözümdür. Yani kendi paralarını kullanmak isteyen, çıkarları birbiriyle çatışan ithalatçı ve ihracatçı arasında.

Bu noktada farklı hükümetlerin davranışları konusuna dönmek istiyorum. Bazı hükümetlerin bu yöndeki gayreti daha fazla ve hazine bonoları ve ticari senetler yoluyla ECU'nün likiditesinin arttırılmasından yanalar. Bazı hükümetler ise isteksiz. Aklıma Alman hükümeti geliyor. Onlar parasal alandaki gelişmelerin oluşmasına izin vermeden önce, nereye gidildiği konusunda emin olmak istiyorlar. Fakat belirtmek isterim, ki bu ECU konusunda ilginçtir, eğer bizim Komisyonda çalışmamız gibi, Avrupa entegrasyonu konusunda heyecan duyuyorsanız, eğer bir başka iş için işimizi terketmiyorsak, ECU'nün özel amaçlar için özel ECU kullanımını gerçekte Avrupa entegrasyonunun promosyonunda bir yoldur. Ona daha fazla hız kazandırır, çünkü bu, Merkez Bankalarını harekete geçirir. ECU'nün artan kullanımı, özel kullanıcılar düzeyinde, Merkez Bankalarının bir Avrupa parası için talep olduğundan farkına varmalarını sağlar. Eğer bu hareket devam ederse, takıma uymayı sınırlarlar ve Almanlar geçen yıl ECU'yü tanıyarak takıma uydular. Bugün tartışma bir Merkez Bankasının nasıl ve hangi koşullar altında başlayabi-

leceğidir. Şu anda piyasa gelişmelerinde ilginç olan şey, eğer piyasa birşey yapmak isterse, bunu para otoritelerinden çok daha hızlı yapacağı noktasıdır.

ALİ KOÇMAN

Teşekkür ederim. Eğer başka sorularınız varsa, konuşmacılar onları cevaplamaktan memnun olacaklar. Eğer yoksa sözü, bazı ana noktaları açıklamak için Mr. Louw'a vereceğim.

PROF.DR.BESİM ÜSTÜNEL

Sayın Başkan meslektaşlarıma ECU ve onun geleceğiyle ilgili kısa bir soru sormak istiyorum. Geçtiğimiz on yıl içinde, inanıyorum ki, ECU döviz piyasalarının çok hassas olduğu bir dönemde kur riskini azaltarak, çok önemli bir rol oynadı. ECU'nün bir ölçü birimi olarak kullanılması döviz kuru riskini kullanıcılar açısından azalttı. Bu da en çok Avrupalıların amaçlarına hizmet etti. Fakat son zamanlarda Batıda, hemen hemen herkes ortak bir kanıya ve anlayışa vardı ki, bu böyle devam edemez. Bu geçici durum bitmiştir ve herkes yeni bir anlayışa, yeni bir uluslararası parasal sisteme ulaşmaya çalışıyor. Ve inanıyorum ki, piyasa mekanizmalarını doğru bir şekilde yansıtmayan, oldukça katı olan Bretton Woods sistemine dönemeyiz. Tekliflerden bir tanesi hedeflenen amaca yeteri kadar rafine olarak hizmet vermeyen bir tekliftir. Fakat G5 ve G7 konferansları, zirve toplantıları bir çözüm bulmak açısından ilerleme kaydetmiştir. Er veya geç, Batıdaki büyük güçler ve önemli ortaklar, ekonomi politikalarını özellikle makro-ekonomik politikalarını koordine edecek gerçek bir yol bulacaklardır. Bu değişken döviz kuru politikaları uygulamalarının terkedileceği anlamına mı gelecek, ondan sonra ECU'nün rolü ne olacak, düşecek mi yoksa amaçlarına uygun hizmet vermeye devam mı edecek? Sorum bu.

Teşekkür ederim.

DOMINIQUE RAMBURE

Uluslararası düzeyde daha büyük bir kur istikrarına ulaşma çabası olduğu doğrudur ve gördük ki, bir zaman için, eğer Topluluğun deneyimlerinden yararlanılabilirse, Dolar istikrarlı tutulabilir. Diyebilirim ki bir grup ülkeden oluşan Topluluk düzeyinde ekonomik ve parasal politikaların koordinasyonuna gidilmeye çalışıldı. Üstelik bu yeni değildir, hatta sanıldığı gibi Avrupa parasal entegrasyonun başladığı 1979 yılından itibaren de değildir, başlangıcı 1971 yı-

lına kadar uzanır. Bu oldukça güç bir iştir ve zaman içinde onun başarısını garanti edemez. Aynı koşullarda olan ülkeler arasında bunun ne kadar zor olduğunu düşünürsem, Avrupa, Japonya ve ABD'de de tesadüfi koşulların yardımıyla neler olabileceğini bir zaman için görebilirim. Zaten artış dışlanmış bulunan Bretton Woods sistemine geri dönmektense, bu ülke grupları arasında dalgalanan kurların daha iyi nasıl dengelenerek, yeniden istikrara kavuşturulduğunu görmeyi tercih ederim. Bu nedenle, uluslararası işbirliğinin sonucu ne olursa olsun, zannediyorum Yen ile ECU arasında döviz kuru değişimleri, ECU'yü oluşturan paralardan daha fazla olacaktır. Eğer daha büyük bir uluslararası işbirliği olsa bile, Topluluk içinden bir veya iki ülkenin ya da birkaç paranın orada temsil edilmesinden çok, ECU'nün gelişmesi önemlidir. Çünkü, herkes daha fazla istikrarla ilgileniyor ve bütün tecrübeler onun bir sonucudur. Böylece, bu tecrübelerin sonucu ECU ve tercihen gelecekteki Avrupa Merkez Bankası olmalıdır. Fakat sorunun tümüyle Bretton Woods türü bir istikrardan çok, dalgalanan kurların daha iyi idare edilmesi olduğunu düşünüyorum.

ALİ KOÇMAN

Teşekkür ederim. Başka soru var mı? Başka soru yoksa, Mr.Louw bu seminerde tartışılan görüşleri özetleyebilirler mi acaba?

ANDRE LOUW

Zor bir görev, ama deneyeceğim. Kişisel olarak söylemek isterim ki, biz Paris ve Brüksel'den gelen konuşmacılar sizlere, ECU'nün ne olduğunu, resmi düzeyde ECU hakkındaki herşeyi, özel düzeyde ECU'yü, ECU'nün gelecekteki gelişmesini nasıl gördüğümüzü, para otoritelerinin bu gelişmedeki rolünü ve ECU'nün gelecekteki gelişmesinde piyasanın rolünün ne olacağını anlatmaya çalıştık. Umuyorum ki bu mesajı sizlere getirdik ve yine umuyorum ki, benden çok daha fazlasını söylersiniz, gidilen yol hakkındaki düşünce için size malzeme sağladık. Siz, bankacı veya işadamları; gelecekte muhtemelen ECU için kârlı bir kullanım bulacaksınız. Fakat bunun sizin düzeyinizde bir piyasa aracı olacağını zannetmiyorum. Daha çok onu birşey olduğu için değil, ilginç bulduğunuz için kullanacaksınız. Size vermek istediğim tek mesaj, bu platformda bizden aldığınız en önemli şey olduğunu umuyorum, bu ilginç hayvana, ECU sepetine daha yakından bakmanızı sağlayacak teşviki vermiş olmaktır. Onu kullanmanın kârlı olup olmadığını bulmayı denemek size kalıyor.

Teşekkür ederim.

ALİ KOÇMAN

Teşekkürler efendim. Sizin bahsettiğiniz gibi konu Türkiye ve Türk ekonomisi için çok yenidir. Fakat zaman hızla akıyor. Türkiye Topluluğun üyesi olmayı şiddetli bir şekilde arzuluyor ve umarım bu çabuk olur. O zaman konu, otomatik olarak Türkiye ve aynı zamanda Türk ekonomisi için gerçekten konu haline gelir. Sayın Altınok'un dediği gibi, bir yerden bir şekilde başlamak zorundayız. Şahsen ben sabahki bölüme katılamadım, fakat sizin ve Mr.Rambure'un fikirlerine ve önerilerine inanıyorum; konuya büyük ışık tuttunuz ve çok bilgi verdiniz; sanıyorum ki, bu tartışma Türkiye'nin ekonomik gelişmesine gelecekte çok faydalı olacaktır ve gelecekte konu bizim açımızdan gündeme geldiğinde ECU hakkında çok daha fazla bilgi ve danışmaya ihtiyacımız olacak. Söylediğim gibi gün geçtikçe Avrupa Topluluğu'na daha fazla yaklaşıyoruz. Topluluk'taki üyeler arasında bile fikir ayrılıkları vardır ve bunlar kalacaktır, çünkü bunları değiştiremezsiniz. Ancak serbest piyasa ekonomisinde birçok alternatif vardır. Sanıyorum ki 1992'den sonra Avrupa Topluluğu bir tek ülke olacaktır. ECU de popüler. Çok yakın bir gelecekte değil ama gelecekte, Avrupa parası, Avrupa Topluluğu üyeleri ya da bir başka deyişle Birleşik Avrupa tarafından kullanılan tek bir Avrupa parası olacaktır. Bu mümkündür. Fakat hiç şüphesiz gelecek hakkında konuşmak çoğu zaman hipotetik oluyor; bu yüzden bu aşamada sizin değerli görüşlerinizle konuyu burada bırakmak daha iyi.

TÜSİAD adına özellikle Mr.Louw ve Mr.Rambure'a bu toplantıya katıldıkları, bizlere bu karışık konu hakkında çok yapıcı bilgiler verdikleri için çok teşekkür ediyorum.

Aynı zamanda Sayın Altınok ve Sayın Özyeğin'e de bu toplantıya değerli katkıları için teşekkür ediyorum. ECU onların konusu olmaya devam edecektir, bundan şüphe duyulmamalı. Tekrar bu toplantıya katılan herkese bir defa daha teşekkür etmek istiyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

SEMİNERE KATILAN KONUŞMACILARIN
ÖZGEÇMİŞLERİ

JEAN JOSEPH SCHWED

5 Haziran 1931 tarihinde Colmar (Fransa)'da doğdu. Strasburg ve Şikago Üniversitelerinde uluslararası hukuk, siyaset bilimi ve edebiyat eğitimi gördükten sonra, Avrupa Araştırma Enstitüsü Genel Sekreteri (Strasburg 1955-1958) ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'nde yönetici (Strasburg 1959-1960) olarak çalıştı.

Avrupa Topluluğu Komisyonları'nda; Komisyon Genel Sekreterliği(1960-1961), Komisyon Sözcü Yardımcılığı (1961-1963) görevlerinde bulunan Jean Joseph Schwed 1963-1979 yılları arasında Avrupa Parlamentosu ile İlişkiler Bölüm Şefliğinde bulunmuştur. Kuzey Akdeniz Ülkeleri ile ilişkiler Bölüm Şefliğini 1980'den beri sürdüren J.J.Schwed'in Guronne de l'Ordre d'Adolphe de Nassau Nişanı, l'Ordre de Ste-Agathe Rütbesi bulunmaktadır.

ANDRE LOUW

Belçika'da doğan Mr.Louw, University of Louvain (Belgium) Ekonomi Bölümü'nden mezun olduktan sonra University of Madison'da (Wisconsin, U.S.A.) ekonomi dalında lisansüstü ve yine University of Louvain'de Hukuk doktorası çalışmalarını tamamladı.

1960-64 yılları arasında The National Bank of Belgium Araştırma Bölümü'nde çalışan Dr.Louw, 1965 yılından sonra Avrupa Topluluğu Komisyonu'nda çeşitli görevlerde bulundu. 1974-1978 yılları arasında Komisyon'un Washington Delegasyonunda Ekonomik Danışman olarak çalışan Dr.Louw, 1979 yılından buyana Avrupa Para Sistemi, Döviz Piyasaları ve ECU bölümü başkanlığını sürdürmektedir.

DOMINIQUE RAMBURE

Paris Üniversitesi Hukuk Bölümü'nden mezun olan Dominique Rambure, Institute of Political Studies (Paris)'e devam ederek diploma aldı, daha sonra ekonomi doktorası yaptı.

Citybank, First National Bank'ın Dallas (Paris Şubesi), Credit Lyonnais'de çeşitli görevlerde bulunan Dr.Rambure halen İtalya'nın ikinci büyük bankası olan San Paolo Bank'ın Avrupa Bölgesi Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

HOSNO M.ÖZYEĞİN

1944 yılında İzmir'de doğan Özyeğin, 1963'de Robert Kolej'den, 1967'de Oregon State Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nden mezun olduktan sonra, Harvard Business School'dan MBA derecesi aldı.

1969-1979 yılları arasında Arthur D.Little ve IBM World Trade Corporation'da çalıştı ve 1973'de Türkiye'ye dönerek Çukurova grubuna katıldı, Pamukbank Yönetim Kurulu ve Kredi Komitesi üyesi oldu.

1977'de Pamukbank Genel Müdürü olan Özyeğin, 1984'de bu görevinden ayrılıp Yapı Kredi Bankası Genel Müdürü oldu. Aynı yıllarda Halk Sigorta, Çukurova Çelik Endüstrisi, Baytur İnşaat, Türk Henkel ve Türk Kablo'da Yönetim Kurulu üyeliği yaptı.

1987'de Yapı Kredi Bankası'ndan ayrılarak Finansbank'ı kurdu.

Özyeğin, Amiral Bristol Hastanesi, Robert Kolej Eğitim Vakfı, İstanbul Eğitim ve Kültür Vakfı ile Aile Sağlığı ve Planlaması Yönetim Kurulu üyesidir.

TEVFİK ALTINOK

1943 yılında Urfa'da doğan Tefvik Altınok, 1964 yılında Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Maliye Bakanlığı'nda Maliye Müfettişi Muavini, daha sonra Maliye Müfettişi olarak görev yaptı. 1974 yılında Hazine'de Müşavirliğe tayin olunan Altınok, 1977-1980 yıllarında da Hazine Genel Müdürlüğü görevini sürdürdü.

1980-1982 yılları arasında Washington Büyükelçiliği Maliye ve Ekonomi Başmüşavirliği, 1982-1984 yıllarında Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği yaptı. Altınok, uluslararası kuruluşlardan IMF, Dünya Bankası ve İslam Kalkınma Bankası'nda ülkemizi Alternate Governor olarak temsil etti.

1984 yılında Koç Holding A.Ş.'nde Finansman Başkan Yardımcısı olan Tefvik Altınok, halen bu görevinin yanısıra Koç-Amerikan Bank, Ram Dış Ticaret, Koç Unisys, Bekoteknik ve Ardem Şirketlerinde Yönetim Kurulu üyesidir. TOSİAD ve Türk Amerikan İşadamları Derneği'nin de Yönetim Kurulu'nda görevlidir.

Altınok'un yayınlanmış iki eseri ile çeşitli makaleleri mevcuttur.

BÖLÜM II

DIĞER ARAŞTIRMA YAZILARI

TÜRKİYE'NİN 25 YILLIK PLANLAMA ÇABALARI VE ÇÖZÜM BEKLEYEN TEMEL SORUNLAR

DOÇ.DR. İLHAN ÖZER

Gelişmiş ve gelişme yolundaki birçok ülkede ulusal, bölgesel veya sektörel planlar yapıldığı bilinmektedir. Türkiye, 1961 yılından beri planlı kalkınma gayretlerini sürdürmektedir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967 yıllarını kapsıyordu. Bugün Beşinci Beş Yıllık Plan 1985-1989 yıllarını kapsamakta olup halen yıllık programlar bu çerçeve içinde hazırlanmaktadır.

25 yıllık planlama gayretleri acaba Türk ekonomisi ve toplumun özlemlerine cevap vermiş midir?

Herşeyden önce bu özlemler nelerdi? Onları belirleyelim.

Planlar ve programlar ekonomideki kıt kaynakların daha verimli, daha rasyonel ve daha faydalı yerlere, belli kriterler kullanılarak, bir öncelikler tablosu içinde yatırılmasını isterler. Sonuçta, ekonomik refahın artması ve gelirlerin kesimler arasındaki dağılımında adalet sağlanması hedeflenir.

Kısaca, planlama çabaları, milli gelirin hızla artması ve gelirin adilane dağılımı için yapılır.

Planlar pekçok dengelerin kurulması sonucu ortaya çıkarlar. Türkiye'de hazırlanan 5 adet plan da birçok rakamsal dengelerin bir kompozisyonudur.

1. Ekonomik Dengeler Sorunu :

Türkiye'nin ekonomisi, diğer birçok gelişme yolundaki ülke ekonomileri

gibi, bazı dengesizlikleri gidermek zorundadır. Biz, bunlardan bazılarını aşağıya kaydediyoruz.

Gelişmiş, sanayileşmiş, Batı ülkeleri ile mukayese edildiğinde, ülkemizdeki bazı ekonomik dengelerin yeniden kurulması gerektiğine inanmaktayız. Planlı kalkınma gayretleri, burada belirttiğimiz bazı dengelerin yeniden kurulmasını sağlayabilecektir.

a. Tarım-Sanayi-Hizmetler Dengesi :

3 kesim arasındaki denge, "sanayi" ağırlıklı olmalıdır. Hernekadar "hizmetler" kesimi her zaman ağırlığını hissettirme gayreti içinde ise de, "sanayi" bir ülkeyi yüceltebilecek, toplumunu refaha yönlendirecek en güçlü kesim olmalı ve bu nedenle teşvik görmelidir.

Türkiye'nin son durumu(1987'ye göre); Tarım (%21.1), Sanayi (%25.8), Hizmetler (%53.1) dir. Son 20 yılda olumlu bir gelişme izlenmekte ise de, bu gelişme yeterli sayılmamalıdır.

b. Üretim-Tüketim ile ihracat - ithalat Dengesi :

Türk toplumu giderek tüketim toplumu haline dönüyor. Toplum, tasarrufları, hatta üretimi unutmuş durumdadır. Son 10 yılda yaşadığımız enflasyon, bazı garip sonuçlar yarattı. Tasarruf unutuldu, şaşkın bir tüketim alışkanlığı doğdu.

Halbuki iç kaynağı arttırmadan yatırımlar yapılamaz, üretim sağlanamaz. Dış kaynak devamlı ve güvenilir değildir. Ülke ekonomisi, kendi halkının tasarruflarına güvenmelidir.

Ayrıca 25 yıllık planlı dönemde Dış Ticaret Dengesi de bir türlü sağlanamamıştır. İthalat ve ihracat rakamları hızla büyümüş, ancak dış ticaret açığı kapanamamış, aksine artmıştır. Bu, sağlıklı bir gelişme olarak değerlendirilemez. Türk toplumu, gereksiz ithalat ve israfkar tutumu ile bu dengeyi sağlayamamıştır.

c. İç tasarruflar, Yatırımlar ve Dış Kaynak Dengesi :

c.1. Türkiye iç tasarruflarını neden arttırmamıştır?

Bize göre Türkiye'nin en önemli sorunu budur. Son 10 yılın enflasyonu, Türk toplumunu "tüketici toplum" durumuna sokmuştur. Banka faiz-oranlarının yüksekliği ve benzeri tedbirler, enflasyon kısır döngüsünün devamını sağlamaktadır. Tasarruf dürtüsü kalmamıştır. Bu konuda, gelecek için karamsar görüşler ileri sürülmektedir.

c.2. Yatırımların azlığı ve gecikmesinin sebepleri nelerdir?

Altyapı yatırımlarda azalma dikkat çekicidir. Son yıllarda yatırım adedi azaltılarak, bazı büyük projelere öncelik verilmiştir. Bu çok savunulan bir tasarruftur. Buna rağmen, bazı projelerin ertelenmesi enflasyonun bir diğer sebebi sayılabilir. Devlet yatırımlarını bütçe açıkları ile gerçekleştirmek, bugünkü önlenemez enflasyonu yaratmıştır.

c.3. Dış kaynak ne gibi sorunlar getirecektir?

İç kaynakların (vergiler, iç borçlanmalar) yetersizliği, yabancı kaynak sorununu gündeme getirmiştir. Gelecek kuşakları rahatsız edecek bir dış borçlanma ortamı yaratılmaktadır. 2000'li yılların gençleri bizleri her halde hayırla yad etmeyeceklerdir.

d. Enflasyon, Ücretler, Gelir Dağılımı Dengesi :

d.1. Enflasyonun yarattığı sorunlar ölçülebilmiş değildir.

Enflasyon ekonomik tahribat yanında (iflaslar, ödenmemiş senetler, vergi ve döviz kaçaklıkları, yeni yatırımların ve büyümenin durması), sosyal olumsuzlukları da yaratmaktadır. (Toplumsal ahlaki gerileme, geleceğe güvensizlik, ücret dengesizlikleri, grevler ve hatta işsizlik) Ahlaki değerlerin yitirilmesi apayrı bir önemli sorundur. Bu bozulmanın kısa sürede düzelmesi mümkün görülmemektedir.

d.2. Gelir dağılımının dengesizliği artmıştır.

Planlı dönemin ilk 10 yılında "sosyal devlet" anlayışı uygulamasının sonucu olarak gelir dağılımında bir iyileşme izlenmektedir. Ancak 1973 sonrası petrol bunalımı, 1977 sonrası enflasyonu Gelir Dağılımı tablosunun daha fazla bozulmasına sebep sayılmıştır. Bugün, Türkiye, Gelir Dağılımı en bozuk ülkeler arasındadır, bu olumsuz tablonun düzeltilmesi için herhangi bir etkin tedbir de alınmamaktadır.

2. Planlamada Olumsuz Sonuçlar :

a. Büyüme Planlaması :

Son 25 yılda, 1979 ve 1980 yıllarında büyüme hızlarında olumsuzluklar görülmüştür. Türk toplumu kişi başına milli gelir payını 1100 dolardan yukarıya çıkartmamıştır. (Hernekadar "satın alma gücü" ölçülerine göre kişi başına GSMH. 3500-4000 dolar civarında ise de, gelişmiş ülkelerdeki 15-20 bin dolarlık kişi başına GSMH ile kıyaslandığında, bu azlık dikkat çekicidir.)

Türkiye, planlı dönemde çeşitli kalkınma modelleri denemiştir. Son yıllarda "açık bütçe, aşırı dış borçlanma" modeli geçerlidir. Bu büyüme modelinin sonuçları ortadadır; Büyük oranlı enflasyon ve gelecek kuşaklara büyük bir borç yükü devredilmesi.

Halbuki, Türk toplumu planlamadan çok şeyler beklemekte idi. Özellikle kendi iç kaynağına dayanan hızlı bir kalkınma ve kalkınmanın nimetlerinden eşit pay alma özlemini duymaktaydı, hala da bu özlem içindedir.

b. İşsizlik Sorunu :

Planlı dönemin çözemediği bir konu da "işsizliğin artması" ile ilgilidir. Enflasyonun işsizliğe bir çare olabileceği varsayımı da geçersiz durumdadır.

İşsizliğin, sanayileşme sonucunda azalacağı, plan ve programlarda defalarca belirtildiği halde, 1987 sonunda toplam "işgücü fazlası" 2 milyon 856 bine ulaşmaktadır. Ayrıca, tarım kesiminde fiilen çalışan 9 milyon 357 bin kişi-

yi de "mevsimlik işsiz" saymak mümkündür.

Kısaca, 25 yıllık planlama çabaları, sanayileşmede oldukça önemli mesafelerin alınmasına imkan verdiği halde, işsizliğe bir çare bulamamıştır. Halbuki, emek yoğun küçük sanayi işletmeleri, turizm yatırımları, hayvancılık ve bazı tarım hizmetleri, ulaştırma ve konut yapımı 25 yıldan beri teşvik edilmek sureti ile, işsizlik sorununun ağır baskısı giderilebilirdi.

c. Döviz Planlaması :

Türkiye'de döviz sorunu da çözülebilmüş değildir. Ve daha önemlisi dövizin kıt bulunan, israf edilmemesi gereken bir kaynak olduğunun bilincine de varılmış sayılamaz.

Devlet bütçesinin (hazırlanması, Meclis'te müzakeresi ve uygulanması) için uzun aylar ve yıllar hazırlık yapıldığı halde, vergiden daha kıymetli olan döviz için bir bütçe yapılmamış, döviz israfkar ve keyfi bir şekilde harcana gelmiştir.

Planlamanın bu konuda çalışmaları vardır. Ancak bu çalışmalar, "döviz kazandırıcı" konularda yoğunlaşmıştır. Döviz harcamaları ve özellikle ithalat ile ilgili konular gerektiği ölçülerde işlenmemiştir.

Kısaca, döviz darboğazları, Türkiye ekonomisini sık sık zorlamakta, soruna devalüasyonlar (veya kur ayarlamaları) ile geçici çözümler aranmakta, ancak hiçbir kesim döviz tasarrufu gibi son derece hassas bir konuyu gündeme dahi getirmeye razı görünmemektedir.

d. İhracatı Teşvik Sorunu :

1987 yılı ihracatının 10 milyar doların üzerine çıkması hepimizi son derece sevindirmiştir. (1975 yılında ihracatın 1.401 milyon dolar, 1980'de 2.910 milyon dolar olduğu bilindiğine göre, bu artışı memnuniyetle karşılamak gerekmektedir.)

Türkiye'yi yönetenler ihracatı teşvik tedbirleri ile devamlı uğraşa gelmişlerdir. Bu teşvik tedbirlerinden sapmalar, suistimaller, dövizin vergiye

tercihi gibi sorunlar incelenip, irdelenmiştir. İhracata dönük sanayi kuruluşları, ihracat şirketleri devamlı destek görmüştür.

Bazen gaye unutulmuş, konuyu sadece "döviz ithali" olarak bakılmıştır. Aslında ihracat konusu, sanayileşme, istihdam, ucuz üretim, dünya pazarlarına yerleşebilme ve fiyat rekabeti gibi son derece ekonomik boyutlar içinde ele alınmak ve değerlendirilmek zorundadır.

e. Eğitim Planlaması :

Sosyal planlama alanındaki aksamaların en belirgin olanı, eğitim planlaması yetersizliğidir. Türkiye'nin gelecek yıllardaki (5-10 yıl sonraki) eğitilmiş işgücü ihtiyaçları nelerdir? Kaç banka memuruna, kaç şöföre, ne kadar hemşireye, doktora, ne miktar avukata, muhasebeciye, öğretmene, notere ihtiyacı vardır. Bu plan, ülke ve bölgeler çapında yapılmalıdır. Meslek liseleri, ülke ihtiyacına göre eğitim vermelidir.

Türk toplumuna, eğitildiği konularda çalışma imkanı verilmelidir. Bugün hala sağlık, turizm, ulaştırma, haberleşme konularında eğitilmiş işgücüne ihtiyaç vardır.

Gelişmiş ülkeler "eğitim planlamasında" başarılı oldukları için, istihdam ve milli gelir konularında gelişme sağlamışlardır. Bu konuda planlamaya birçok görevlerin düştüğü bilinmelidir.

f. Üniversite Sorunu :

Türkiye'nin büyümesi bugünden 100 üniversiteye sahip olmasına bağlıdır. Bunun için gerekli fiziki ve insan gücü yatırımları yapılmalıdır. 2000 yılı için hedef 100 mükemmel çalışan üniversite olmalıdır.

Ölkemiz, henüz kullanılmamış kaynaklara sahiptir.

Biz, çok iyi eğitim görmüş ve bu ülkeyi ve halkını seven insanların yönetimi altında çok kısa sürede ekonomik kalkınmayı tamamlayacağımıza inanıyoruz.

Üniversite, eğitimin son safhasıdır. Buralarda ihtisasa yönelen bilgiler yanında, ülkenin genel ekonomik ve sosyal sorunları da öğretilmeli, tartışılmalı çözümler bulunmalıdır. Suskun üniversite yerini, araştıran, tartışan ve çözümler bulan üniversiteye sevkedilmelidir. Bunun için de, bilim adamlarının Batı dünyasında Batı kültürü ve bilimi içinde yetiştirilmeleri gerektiği kanısındayız.

g. Enerji Planlaması :

25 yıllık planlı dönemde özellikle Türk Sanayii, bazı yıllarda enerji yokluğundan önemli üretim sıkıntıları çekmiştir. 1973'den sonraki petrol bunalımı devresi bu sıkıntıları arttırmıştır.

Ülkemizin akarsu imkanlarının iyi kullanılmaması, zamanında planlanıp yatırımların yapılmaması, petrol aramalarının yetersizliği (aranan sahalarda petrol bulunamaması) gibi nedenlerle enerji yetersizlikleri görülmüştür.

Bugün Türkiye ekonomisi ve toplumu, kişi başına elektrik enerjisi tüketiminde çok geri sıralardadır. Elektrik kullanımı, gelişmişliğin bir göstergesidir. Planlama; daha yeterli, daha ucuz ve daha geniş kullanımlı bir enerji üretimi planlamasını gerçekleştirmek zorundadır.

h. Sanayileşme Sorunu :

Türkiye, sanayileşmede geç kalmıştır. İthal ikamesine yönelen sanayi, montaj sanayi, ağır sanayi, ihracat mallarına öncelik veren sanayi vb. devamlı teşvik görmüş, öncelikli sıralarda yer almış, desteklenmiştir.

Bunun sonucu, gerek GSMH içinde sanayinin payı, gerekse ihracat malları içinde sanayi üretiminin oranı artmıştır.

Ancak, sanayiciler devamlı şikayet halindedirler. Sanayi Odaları, Odalar Birliği, TÜSİAD, bu kesimin sorunlarını dile getirmektedirler. Şüphesiz iç ve dış pazar ve talep en öncelikli sorundur; bunların yanında enerji, döviz, kaliteli işçi ve organizasyon yetersizlikleri önemli sorunlardır. Bu konulara planlama olumlu yaklaşmamıştır, sadece sanayi kredilerinde ve ihracat teşviklerinde bazı etkin, fakat denetimsiz çabaları görülmüştür.

i. Ulaştırma Planlaması:

Türkiye'de en büyük yatırım kargaşası, ne yazık ki, ulaştırma kesiminde görülmektedir. 1950 sonrasında büyük destek gören karayolları yapımındaki hatalar, daha sonra devam ettirilmiştir. Demiryolları devamlı ihmal edilegelmiştir. Bunun sonucu; kamyon, TIR, otobüs, minibüs taşımacılığı şeklinde çok yadırganan bir ulaştırma hizmeti sunulmuştur.

Ihmal gören sadece demiryolu kesimi değildir. Denizyolları ve havayolları ulaşımı da gittikçe gerilemiştir. Heryanı deniz olan ülkemizde, iç ve dış taşımacılıkta denizyolu ulaşımı gerileyip gitmektedir.

Sonuç, bir kargaşa, bir sorumsuzluk, plansızlık ve büyük ekonomik israf olarak belirmektedir. Dünyada, ister kapitalist, ister sosyalist olsun, her ülke demiryolundan azami fayda sağlarken, bizde bu konuda, tam bir tersine gidış mevcuttur. Buna planlamanın bir çare bulabileceğinden emin değiliz, belki çok bilimsel bir "ulaştırma master plan", bazı çözümler getirebilir.

k. Pazarlama Sorunu:

Türk ekonomisi, ancak son on yıldan beri yeni bir pazarlamacı tipine kavuşmuştur. Üniversitelerin bu konuya eğilişleri de çok yenidir.

Gerek iç, gerekse dış ticaret (özellikle dış ticaret) pazarlamada bilimsel yöntemlere ihtiyaç gösterirler. Dünya ticareti, pazar araştırmalarına ve pazarlarda beğenilme ve tutulmaya bağlı olarak gelişir.

Türkiye, dış ticaretini geliştirmek zorundadır, yeni pazarlara ihtiyacı olduğu gibi, eski pazarları da muhafaza etmek zaruretindedir.

Bu konu ile planlama uğraşmamıştır. Pazarlama sorunu, dış ticaret şirketlerinin ve dış pazarlar için üretim yapan sanayi kuruluşlarının, biraz da Ticaret Bakanlığı'nın sorunu olarak ele alınmış, değerlendirilmiştir.

3. Planlamanın İcraya Yön Verme Çabaları

Türk plancılarının en belirgin vasıfları, bir plancı olduklarını unutup, icrai işlere karışma istekleridir. Plan, bir bilimsel çalışma mahsulüdür, geniş istatistik bilgi ve araştırmayı gerektirir. Ayrıca, vergi, bütçe, döviz, istihdam, sanayi gibi konularda Milli Bütçe, dış ekonomik ilişkiler, makro, mikro dengeler, çoğaltanlar, fayda-maliyet analizleri konusunda, kısaca "planlama" konusunda eğitim görmüş olmayı gerektirir. Bu denli bilgi birikimi olan planlama uzman ve yöneticilerinin, Türkiye'nin sorunlarına bilimsel düzeyde çözümler arayışlarının yanında, bizzat icraya yön verme gayretlerini de doğal karşılamak gerekir.

Sonuçta, 25 yıllık planlı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı, bazı yıllar uygulanması imkanları tartışılabilen plan ve programlar yaratmanın yanında, Kamu yönetimi için, her düzeyde bilgili kadroların yetişmesine imkan sağlamıştır; bunun için bu Teşkilat'tan övgü ile bahsetmek yerinde olacaktır.

Bununla birlikte, plancıların icraya fazla müdahalede bulunmaları asıl görevlerini ihmal etmelerine ve birikmiş sorunlarımıza somut çözümler arayışlarında gecikmelerine sebep olmaktadır. Kısaca, plan ve icra yanyana, iç içe olmamalıdır. Plan; bütçe yatırım teşvik tedbirlerini belirlerler, ancak hangi firmalara verileceğini ilgili Bakanlık belirlemelidir. Plancılar, kesin şekilde "ihracatta vergi iadesi uygulaması" gibi konulara girmemelidirler. Bu çeşit konular, kendilerinin itibar kaybına yol açabilecek son derece hassas, denetleme elemanları ile kadrolaşmayı gerektiren icrai konulardır.

4. Planlama İle İlgili Bazı Değerlendirmeler

Türk planlamasının 25. yılında, Türkiye ekonomisi ve Türk toplumunun özelliklerine ne derece cevap verdiği çeşitli tartışmalara yol açacak önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Uzun yıllar konulara eleştirici bir gözle bakmış bir eski Maliye Müfettişi olarak planlamanın günah ve sevaplarını bir arada incelediğimizde, biz Türkiye'nin çözüme bağlanmamış pekçok sorununda, Türk toplum ve ekonomisinin geri kalmışlığında, Batı dünyası ile sosyal, kültürel, ekonomik ve politik mesafelerin kapacağı yerde daha fazla açılmış olmasında Türk plancılarının kabahatlerinin büyük olduğunu ifade etmek durumundayız.

Türkiye'nin, dünya standartlarına göre bütün ekonomik göstergelerde yetersizliği ve geri kalmışlığı, milli gelir rakamlarının küçüklüğü yanında, iç kaynak, vergileme, dış ticaret, döviz, üretim, gelir dağılımı, enerji, ulaştırma, sanayileşme, eğitim, sağlık, büyüme hızı, ekonomik entegrasyonlar ve benzeri konularda çeşitli standartların altında kalmış bulunması, planlama gayretlerinin fazlasıyla ciddiye alınmadığının bir kanıtıdır. Belki de, plan düşüncesi-nin Sosyalist Bloka ait bir düşünce ve uygulama olduğunun zannedilmesinin bir sonucudur.

Kısaca, Türk toplumunun özlemlerinde, 25 yıldan beri devam eden beş ayrı plana rağmen bir değişme olmamıştır. Bazı özlemlerin, sadece sıralamada yerleri değişmiş, ancak büyüme ve gelir dağılımı gibi iki öncelikli konuda, Batıya yetiyecek gelişmeler sağlanamamıştır.

TÜRKİYE'DE ENFLASYON VE ETKİLERİ

DOÇ.DR.AYHAN TUFAN

A) GİRİŞ

Fiyatlar genel seviyesindeki dalgalanma veya başka bir anlatımla, paranın satınalma gücündeki istikrarsızlıklar günümüzde, yaşantımızın bir parçası haline gelerek, haber bültenlerinin ve basında ekonomi sayfalarının en önemli konularını oluşturmaktadır.

Latince "şişme" anlamına gelen enflasyon, "fiyatlar genel seviyesinin belirgin şekilde ve devamlı olarak artması" şeklinde tanımlanabilir. Fiyatlar genel seviyesindeki değişim ise bilindiği gibi fiyat endeksleri (toptan eşya fiyatları endeksi, tüketici fiyatları veya geçinme endeksi) yardımıyla belirlenmekte olup, bu çalışmada, toptan eşya fiyatları genel endeksi kullanılmıştır. Ekonomistlerce genelde kabul edilen bir kural olarak, gelişmiş ülkelerde yüzde 1-3, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 5-8'e kadar olan, fiyat endekslerindeki yıllık artışlar yıkıcı bir enflasyon olarak kabul edilmemektedir. Özellikle II.Dünya Savaşı'ndan sonra fiyatlar genel seviyesindeki devamlı artma eğilimi belirgin hale gelmiş ve 1970 yılından sonra da 1973 dünya petrol şokunun etkisiyle - hemen her ülkede çift rakamla ifade edilen enflasyona dönüşmüştür. Durumu bir örnekle açıklamak gerekirse; 1970 yılında 100 olan fiyat endeksinin 1982 yılında A.B.D.'de 271'e, Belçika'da 194'e, Fransa'da 240'a, İtalya'da 544'e, İngiltere'de 599'a, Yunanistan'da 625'e ve Türkiye'de 2998'e yükseldiğini görüyoruz.

Yurdumuzda son elli yıllık dönemde toptan eşya fiyatları endeksi incelendiğinde; Türkiye'de 1940-1943 ve 1954-1959 yıllarını içeren şiddetli iki enflasyon dönemi yaşandığına ve 1972 yılından buyana da hızını artıran bir enflasyonun varlığına tanık olmaktayız. Şöyle ki; 1938 yılı fiyatlarıyla durum ele alındığında 1940 yılında 127 olan endeks üç yıl gibi kısa bir sürede beş kat artarak 590'a yükselmiştir. Savaş ekonomisinin etkisi kaybolduktan sonra 10 yıl ufak dalgalanmalarla 500 dolaylarında seyreden endeksin, 1954 yılından itibaren tekrar şiddetlendiğini ve 1950 yılında 1130'a ulaştığını görüyoruz. 1970 yılından sonrası ise hemen herkesin yakından bildiği ve ilgilendiği olayları kapsamaktadır. Özellikle bu dönemi nedenleriyle birlikte incelemek yararlı olur.

TABLO 1
TÜRKİYE'DE TOPTAN EŞYA FİYATLARI GENEL ENDEKSİ

Yıllar	1938 = 100	1948 = 100	1963 = 100	Yıllık Artış %
1938	100	21		
1939	101	22		
1940	127	27		
1941	175	38		
1942	340	73		
1943	590	127		
1944	459	98		
1945	444	45		
1946	427	92		
1947	433	93		
1948	466	100	34.6	
1949	503	108	37.3	
1950	452	97	33.5	
1951	482	103	35.6	
1952	486	104	35.9	
1953	497	107	37.0	
1954	549	118	40.8	
1955	591	127	43.9	
1956	691	148	51.3	
1957	818	175	60.9	
1958	942	202	70.1	
1959	1.130	242	83.8	
1960	1.191	255	88.2	
1961	1.223	262	90.8	
1962	1.289	276	95.5	
1963	1.350	289	100.0	-
1964	1.361	292	101.2	1.2
1965	1.472	316	109.4	8.1
1966	1.542	331	114.7	4.8
1967	1.659	356	123.4	7.6
1968	1.715	368	127.3	3.2
1969	1.836	394	136.5	7.2
1970	1.962	421	145.7	6.7
1971	2.274	488	168.9	15.9
1972	2.684	576	199.3	18.0
1973	3.229	693	240.1	20.5
1974	4.199	901	311.8	29.9
1975	4.618	991	343.2	10.1
1976	5.340	1.146	396.6	15.6
1977	6.622	1.421	492.1	24.1
1978	10.149	2.178	750.8	52.6
1979	16.561	3.554	1.230.7	63.9
1980	34.325	7.366	2.550.6	107.2
1981	46.940	10.073	3.488.4	36.8
1982	58.795	12.617	4.369.2	25.2
1983	76.811	16.483	5.708.0	30.6
1984	116.775	25.059	8.677.5	52.0
1985	163.766	35.072	12.144.7	40.0
1986	207.230	44.470	15.387.6	26.7

Kaynak: TC Başbakanlık İst.Gn.Md.; 1959 İstatistik Yıllığı, Yay.No:380 S.375 ve
TC Başbakanlık Haz.ve Dış Tic.Gn.Md.; Fiyat Endeksleri, Şubat 1987, S.1

B) ENFLASYONUN NEDENLERİ

Enflasyonu genel olarak çıkış nedenlerine göre iki grupta toplamak mümkündür.

1) Talep Enflasyonu

Daha çok parasal nedenlerle, toplam talebin toplam arzı - tam istihdam düzeyinin ötesinde - aşması halinde ortaya çıkar. Bunun temel nedenleri olarak, ekonomideki para ve kredi arzının milli gelir artışından daha büyük olması, devlet bütçelerinin açık vermesi ve bu açığın emisyonla karşılanması ve tasarruf açığının Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi gösterilmektedir.

2) Maliyet Enflasyonu

Üretim maliyetini oluşturan unsurlardan, bir ya da birkaçının fiyatlarının önemli ölçüde artması nedeniyle, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi sonucunu doğurmasıyla ortaya çıkmaktadır. Maliyet enflasyonunun devamlı veya geçici olması ise, talep enflasyonu doğuran nedenlerin devamlılığına veya ortadan kalkmış olmasına bağlıdır. Maliyet enflasyonuna neden olarak, devalüasyon, dolaylı vergilerdeki artışlar, aşırı ücret artışları, faiz oranlarının artması ve kâr oranlarındaki artışlar gösterilmektedir.

Enflasyonu bir tek nedene, örneğin yalnız ücret artışına, devalüasyona ya da emisyon hacminin artmasına bağlama olanağı yoktur. Enflasyon, ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin ortaya çıkardığı karmaşık bir olaydır. Bunun için nedenler araştırılırken olaya hem talep, hem arz, hem de yapısal açıdan bakmak gerekir.

Ülkemizde enflasyona neden olan olaylar genellikle dört grup altında toplanmaktadır.

I. Grup: Talep Fazlalığı Doğuran Nedenler

Enflasyon, cari fiyatlarla toplam talebin, toplam mal ve hizmet arzını aşması nedeniyle ortaya çıktığına göre, bu grup altında toplam talebi artıran nedenlerin incelenmesi gerekiyor.

a) Ekonominin ihtiyacından fazla para yaratılması: Türkiye'de yaşanmış olan enflasyon dönemlerinde ve 1970'den günümüze kadar fiyatlar genel seviyesi ile birlikte, emisyon ve kredi hacminde de önemli artışlar görülmekte ve para arzındaki artış milli gelirdeki reel artışın çok üzerinde olmuştur (Tablo 2). Örneğin, 1970 baz yılına göre 1986 yılında Türkiye'de milli gelir 2.2 katı arttığı halde,

piyasada dolaşan para miktarı 14.2 kat ve Merkez Bankası kredileri de 107 kat artış göstermiş, toptan esya fiyatlarındaki artış da yine 106 kata yakın olmuştur. Bu durumda ülkemizdeki enflasyonun temel nedenlerinden birisinin, belki de en önemlisinin, izlenen para politikaları olduğu söylenebilir.

b) Devlet bütçesinin açık vermesi: Kalkınma planlarımızda belirlenen kalkınma hızını sağlamak için ekonomimizin tasarruf gücü yetersiz kalmış, vergi gelirleri ve tasarruflar planlanan yatırımları karşılayamamıştır. Ayrıca politik nedenlerle devlet cari harcamaları da arttırılmış ve böylece devlet bütçesi devamlı açık verme durumunda kalarak, bu açıklar borçlanılarak ve merkez bankası kaynaklarından karşılanmıştır (Tablo 3).

TABLO 2
1970-1986 DÖNEMİNDE MİLLİ GELİR, EMİSYON,
MERKEZ BANKASI KREDİLERİ
TOPTAN EŞYA FİYATLARINDAKİ ARTIŞLAR

Yıllar	Milli Gelir*		Emisyon**		Merkez Bankası Kredileri***		(Milyon TL.)
	(1986 Üretici Fiy.)						Toplan Esya
	Değer	Artış(%)	Değer	Artış(%)	Değer	Endeks(%)	Fiyat Endeksi (%)
1970	125.425.2	100.0	13.915	100.0	14.565	100.0	100.0
1971	138.185.3	110.2	17.032	122.4	16.273	111.7	115.9
1972	148.476.5	118.4	20.055	144.1	19.534	134.1	136.8
1973	156.457.6	124.8	25.332	182.0	27.886	191.4	164.8
1974	168.012.9	134.0	32.860	236.1	45.816	314.6	214.0
1975	181.383.3	144.6	40.938	294.2	54.756	375.9	235.5
1976	195.327.5	155.7	52.061	374.1	96.824	664.8	272.2
1977	203.358.2	162.1	77.881	575.9	189.699	1.158.6	337.7
1978	209.182.6	166.8	113.662	819.9	241.886	1.511.1	515.3
1979	208.343.1	166.1	182.877	1.314.2	382.138	2.623.7	844.7
1980	206.120.9	164.4	278.615	2.002.3	655.183	4.498.3	1.750.6
1981	214.671.7	171.2	386.445	2.777.2	925.480	6.354.1	2.394.2
1982	224.542.8	179.0	542.724	3.900.3	910.513	6.251.4	2.998.6
1983	231.863.4	184.9	730.511	5.249.8	1.234.079	8.472.9	3.917.6
1984	245.521.2	195.8	972.609	6.989.6	879.943	6.041.5	5.955.7
1985	258.086.0	205.8	1.393.500	10.014.1	1.299.600	8.922.8	8.335.4
1986	278.102.4	221.7	1.983.900	14.257.7	1.555.500	10.679.7	10.561.2

*1970-76 Yılları, Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, S.363, 1977-84 Yılları, Türk İst.Yıl. 1985, S.435, 1985-86 Yılları, 1986 Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye ve Gümrük Bakanlığı S.9

**1970-78 Yılları, Konjonktür 1978, S.29., 1979-84 Yılları, Tür.İst.Yıllığı, S.402., 1985-86 Yılları 1986 Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, S.93.

***1970-76 Yılları, Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, S.254, 1977-84 yılları, Türk.İst.Yıl. 1985, S.403. 1985-86 Yılları. 1986 Yıllık Ekonomik Rapor, Maliye ve Gümrük Bakanlığı S.99

TABLO 3
KONSOLİDE BÜTÇE AÇIKLARI CARİ FİYATLARLA

Yıllar	Konsolide Bütçe Gelirleri	Konsolide Bütçe Harcamaları	Bütçe Açığı	Bütçe Açığının GSMH'ya Oranı
1975	115.1	116.3	- 1.2	0.2
1976	153.8	157.7	- 3.9	0.6
1977	200.3	240.6	-40.3	4.6
1978	326.6	350.6	-24.0	1.9
1979	556.6	612.8	-60.2	2.7
1980	955.7	1.115.5	-159.7	3.6
1981	1.468.3	1.564.7	-96.4	1.5
1982	1.546.5	1.689.6	-143.1	1.6
1983	2.571.8	2.792.3	-220.5	1.9
1984	3.603.8	4.078.0	-474.2	2.6
1985	5.480.5	5.987.4	-506.9	1.8
1986	7.254.0	6.750.0	-504.0	1.3

Kaynak: Maliye ve Gümrük Bk., 1986 Yıllık Ekonomik Rapor, S.83 ve TÜSİAD, 1987 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, S.31, 1987.

c) Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Açıkları: KİT'lerin gerek işletme sermayesi, gerekse yatırımlar için fon gereksinimi yıldan yıla artmış ve özkaynaklar dışındaki ek finansman ihtiyacının özellikle 1984 yılına kadar büyük ölçüde Merkez Bankası kaynaklarından karşılanması enflasyonu olumsuz yönde etkileyen nedenler arasında önemli bir yer almıştır. Bütçeden sağlanan finansman payı, 1984 yılında kaynaklar toplamının yüzde 33'ü oranında iken, 1985'te yüzde 18.3 oranına ve 1986 yılında da yüzde 14'e kadar gerilemiştir. Buna karşılık dış proje kredilerinin kaynaklar toplamındaki payı 1984 yılında yüzde 35.7 oranından, 1985 yılında yüzde 53.7'ye ve 1986 yılında da yüzde 58'e kadar yükselmiştir.

TABLO 4
KİT'LERİN EK FİNANSMAN KAYNAKLARI

Finansman Kaynağı	(Milyon TL.)			
	1975	1976	1977	1978
Bütçe	10.749	18.352	31.703	45.375
Dış Proje Kredisi	1.430	3.811	5.865	12.500
Devlet Yatırım Bankası	6.968	11.741	12.841	18.000
Fonlar	9.852	10.549	11.130	11.500
Dış Borçlanma	1.957	3.775	-	-
KAYNAKLAR TOPLAMI	30.686	48.228	61.530	87.375

Kaynak: 1975-1978 Yılları; Nuri Uman, Milliyet Gazetesi, 30 Temmuz 1979, S.5, Tablo 2'den.

Finansman Kaynağı	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Bütçe	153.600	229.600	205.000	292.000	238.000	180.700	150.000
Dış Proje Kre.	82.700	98.800	113.800	154.900	207.800	530.100	625.000
Devlet Yat.Bank.	16.000	51.800	51.900	39.400	51.200	27.900	120.700
Fonlar	53.600	73.800	94.000	108.400	173.000	248.200	176.700
KAYNAKLAR TOPLAMI	305.500	449.000	464.700	594.700	720.800	986.900	1072.400

Kaynak: 1980 - 1986 Yılları, TÜSİAD, 1987 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, S.35

d) Tüketim Eğiliminin Artması: Toplam talebin artmasında önemli rolü olan faktörlerden biri de GSMH'dan tüketim harcamalarına ayrılan payın yükselmesi olmuştur.

1972 yılında GSMH'nın yüzde 83.2'si tüketim harcamalarına sarfedilmişken, 1977 yılı sonunda bu oranın yüzde 76'ya inmesi planlanmış, fakat gerçekleşmede bu oran yüzde 84.5 olmuştur. (IV.BYKP. S.46). Yine 1984 yılında GSMH'nın yüzde 82.6'sını meydana getiren tüketim harcamalarının 1989 yılında yüzde 79.5 seviyesine düşürülmesi hedef alınmıştır (V.BYKP., S.5).

Artan enflasyon ile sağlıklı bir tüketim eğilimi, gösteriş tüketiminin yaygınlaşması sonucu tüketim harcamaları Kalkınma Planlarında öngörülen düzeyin üzerinde gerçekleşmiştir.

Özel tüketim harcamalarının talep yapısında, tarım ürünlerinden tarım dışı sektörlerin ürünlerine doğru oransal bir değişim olduğu ve en hızlı artış gösteren harcama kalemlerinin dayanıklı tüketim malları, dokuma-giyim, içki-tütün, deri ve besin maddelerinde olduğu görülür (IV.BYKP, S.46-47).

Yurtdışından gönderilen işçi dövizlerinin de tüketim harcamalarının artmasının önemli nedenleri arasında sayılması gerekir.

e) Paradan Kaçış Eğilimi: Enflasyonun hızlı olduğu dönemlerde para satın alma gücünü hızla yitirdiğinden, kişiler tasarruflarını altın, gayrimenkul, dayanıklı tüketim malları gibi reel değerlere yatırmakta ve nakdi tasarruftan kaçınmaktadırlar. Bu durum ise tasarrufların verimli olmayan alanlara kaymasına dolayısı ile üretimin düşmesine ve enflasyonun daha da hızlanmasına yol açmaktadır. Böylece kişiler zarar görmese bile toplum olarak zararlı bir ortam yaratılmaktadır.

f) Nüfus Artışı: Nüfusumuzun yılda bir milyonun üzerinde bir artış göstermesi ve yaş grupları olarak tüm nüfusumuzun yarısına yakın bir kısmının üretim çağının altında (15 yaş ve daha küçük) olması, birçok mal ve hizmetin üretiminin, artan nüfusa yetecek düzeyde olmaması sonucunu doğurmakta ve enflasyonu hızlandırmaktadır.

g) Uygulanan Destekleme ve Taban Fiyat Politikaları: Ülkemizde uzun zamandan beri uygulanan ve devamlı kapsamı genişletilen destekleme alımları, ülkemizde gerçek maliyete ve piyasa koşullarına uymadan gerçekleştirilmekte ve yapılan ödemeler de reel kaynaklardan finanse edilmeyip, bu amaçla kullanılan fonlar Merkez Bankası kaynaklarından sağlandığı için, destekleme alım politikaları da uygulanan şekliyle enflasyonun nedenlerinden biri olmaktadır.

II.Grup: Arz Tıkanıklığını Doğuran Nedenler

Enflasyon, toplam talebin toplam arzı aşması ve çeşitli nedenlerle üretimin arttırılmaması sonucu, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi şeklinde karşımıza çıkıyordu. Bu nedenle talep fazlalığının olduğu ve enflasyonist baskıların arttığı dönemlerde, toplam arzın çeşitli nedenlerle (döviz yokluğu, enerji yokluğu, kalifiye eleman yetersizliği vb.) arttırılmaması, hatta ülkemizde olduğu gibi azalması, enflasyonu daha da hızlandırmaktadır. O halde meseleyi toplam arz yönünden de gözden geçirmemiz gerekiyor.

a) Tarım Sektörünün Milli Gelirdeki Payının Büyüklüğü: Ülkemizde tarım sektörünün milli gelirdeki payı yıldan yıla azalmakla birlikte, gelişmiş ülkelere oranla, hala oldukça yüksektir. Nitekim 1968 yılında GSMH'nın yüzde 28.2'sini tarım sektörü oluştururken, bu oran son yıllarda (yine 1968 sabit fiyatlarıyla) yüzde 20 civarına düşmüştür. Tarımsal üretimin hava koşullarına bağlı oluşu ve üretimin hemen arttırılamaması, arz yönünden enflasyonist baskıları daha da arttırmaktadır.

TABLO 5
GSMH İÇİNDE TARIM SEKTÖRÜNÜN PAYI

Yıllar	Değer	(1968 Fiyatlarıyla) (Milyon TL.) GSMH'nın Yüzdesi
1968	31.699.8	28.18
1969	34.113.3	27.31
1970	32.418.9	25.85
1971	36.675.4	26.54
1972	36.542.9	24.61
1973	32.931.6	21.04
1974	36.330.1	21.60
1975	40.280.7	22.20
1976	43.362.5	22.20
1977	43.505.6	21.40
1978	44.744.5	21.40
1979	45.989.0	22.07
1980	46.766.4	22.70
1981	46.828.8	21.80
1982	49.722.3	22.10
1983	46.690.5	20.14
1984*	49.839.5	20.29
1985*	51.028.7	19.77
1986**	54.657.5	19.65

Kaynak: DİE Yayınları

*Geçici rakamlar

**Geçici tahminler

b) Dış Ödeme Güçlükleri: Yurdumuzda ödemeler dengesi incelendiğinde dış ticaret dengesi açıklarının kronik bir durum aldığını görmekteyiz. Kalkınmakta olan bir ülke olarak, özellikle yatırım malları talebinin fazlalığı ve 1973 yılından sonra petrol ürünlerine yapılan aşırı zamların da etkisi ile ihracatımız ithalatımızı karşılayamamıştır. Dış ticaret açıklarının devamlılığına rağmen, planlı kalkınma hamlemizin ilk iki döneminde (1963-72) önemli bir dış ödeme güclüğü ile karşılaşılmamış olduğu görülür. Dış ödemeler dengesi sadece 1963 yılında 88 milyon ve 1968 yılında da 14 milyon dolarlık açık vermiş, bunun dışında 1974 yılına kadar açık vermemiştir (III.BYKP, S.53, Yay.No.DPT, 1272) . 1975-1980 yılları arası dış satım gelirlerimiz ortalama 2 milyar dolar, dış alım harcamalarımız ise 5.5 milyar dolar civarında seyretmiş ve her yıl 3.5 milyar dolarlık bir açık söz konusu olmuştur. Görüldüğü gibi ülke ekonomisi bu dönemde büyük döviz sıkıntısı çekmiş, ancak zorunlu malların ithali yapılabilmiş ve dışa bağımlı bazı sektörlerde önemli üretim kapasitesi düşmeleri olmuş veya üretim tamamen durduğundan, toplam arzda azalmalar olmuş ve enflasyon daha da hızlanmıştır.

Ayrıca, döviz yokluğu nedeniyle başlanmış yatırımların üretime geçmesi gecikmiş, dış kaynak gerektiren yatırımlar kalmıştır. Bu durum artan işsizliği hızlandırdığı gibi üretim kapasitesinin uzun vadede aynı kalmasına ve enflasyonist baskının kronikleşmesine neden olmuştur.

c) Devlet Yatırımlarının Aksaması: Devletçe girişilen yatırımların zamanında tamamlanamaması sonucu altyapı sisteminde birtakım aksamalar (enerji açığı, yol, kanal, sulama şebekeleri vb.) olmuş, bu aksamalara bağlı olarak diğer yatırımların yapılması da geçikerek, çeşitli alanlarda üretim kapasitesini arttırmak çabaları geciktiğinden, toplam talep artarken üretimin yeterince arttırılamaması enflasyonist gidişi hızlandırmıştır.

Ülkemizde enflasyon nedenleri sadece buraya kadar belirttiğimiz toplam arz ve toplam talebe etki eden faktörlerden oluşmamakta, maliyetleri arttırarak maliyet enflasyonuna yol açan nedenler olduğu gibi, sosyal ve ekonomik yapının değişmesi nedeniyle enflasyonu hızlandıran diğer etkenler de vardır.

TABLO 6
TÜRKİYE'NİN ÖDEMELER DENGESİ
(1970 - 1985)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
I. Cari İşlemler																
A) Dış Ticaret																
1) İhracat	588	677	885	1317	1532	1401	1960	1753	2288	2261	2910	4703	5746	5728	7389	8255
2) İthalat	-948	-1171	-1563	-2086	-3778	-4739	-5129	-5396	-4599	-5069	-7909	-8931	-8843	-9235	-10331	-11230
Dış Tic. Dengesi	-360	-494	-678	-769	-2246	-3338	-3169	-4043	-2311	-2808	-4999	-4231	-3097	-3507	-2942	-2975
B) Görünmeyen Kalemler																
(Turizm, işçi Gel. Borç Faizi)	189	385	670	1253	1527	1458	869	658	893	1635	1789	2178	1930	1273	1535	1962
Cari İşlem Deng.	-171	-109	-8	484	-719	-1380	-2301	-3385	-1418	-1173	-3210	-2052	-1166	-2234	-1407	-1013
II. Sermaye Hareketleri	365	344	160	433	290	520	854	1545	1035	263	1872	878	1175	618	1341	1288
GENEL DENGELER	194	235	152	917	-429	-1360	-1447	-1840	-383	-910	-1338	-1174	9	-1616	-66	275

Kaynak: III. ve IV. MKP'lerinden 1970-1976 yılları
Türkiye İstatistik Yıllığı 1985, S.429'dan 1977-1984 yılları ve
Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1986, S.251'den 1985 yılı alınmıştır.

III.Grup: Maliyet Enflasyonu Doğuran Nedenler

a) Devalüasyon ve İthal Mallarının Fiyatlarının Artması: Maliyet enflasyonunu başlatan en önemli nedenlerden biri devalüasyon ve ithal mallarının fiyatlarının artışıdır. Devalüasyon nedeni ile ithal mallarının (hammadde, aramalı, yatırım malı, yedek parça ve akaryakıt gibi girdilerin) fiyatları yükselmektedir. Bu artışlar genellikle üretilen malların maliyetlerini, dolayısı ile de satış fiyatlarını arttırmakta ve para-kredi politikaları iyi ayarlanmadığı sürece söz konusu artışlar hızlı bir enflasyona dönüşmektedir.

Ülkemizde 1970-1985 dönemi fiyat artışları ile yapılan devalüasyonlar birlikte incelendiğinde iki olay arasında yakın bir ilişki göze çarpmaktadır. Çizelgeden izleneceği gibi devalüasyonun yüksek olduğu yıllarda fiyat artışları şiddetlenmektedir.

Ayrıca psikolojik faktörlerle ve piyasa mekanizmasının iyi işlememesi sonucu devalüasyonun etkisi fiyatlar genel seviyesine olduğundan daha fazla yansımıştır. Ülkemizde yapılan enflasyonlarla birlikte, özellikle petrol fiyatlarının 1973'ten buyana devamlı artması, endüstrileşmiş ülkelerde ithal edilen malların fiyatlarının da ayrıca artış göstermesi, devalüasyonun etkisini şiddetlendirmektedir.

b) Taban Fiyat Politikası: Tutarsız taban fiyat politikaları, bir yandan talep enflasyonu yaratırken, diğer yandan da taban fiyatlarına konu olan mallar birçok üretimde önemli girdiler olduklarından, zaman zaman maliyet enflasyonuna neden olabilmektedirler.

c) Aşırı Ücret Artışları: Ücret artışları, enflasyon oranının ve prodüktivite artışlarının üzerinde olduğu zaman maliyet enflasyonuna neden olabilmektedirler.

TABLO 7
YAPILAN DEVALUASYONLAR VE
TOPTAN EŞYA FİYATLARI ARTIŞLARI

Yıllar	1 Dolar = TL.	Bir Önceki Yıla Göre Dev.Oranı(%)	Toptan Eşya Fiy.End. Artışı (1963 = 100)
1970	11.50	27.78	6.7
1971	14.92	29.73	15.9
1972	14.15	- 5.16	18.0
1973	14.15	0.00	20.5
1974	13.93	- 1.49	29.9
1975	14.44	3.66	10.1
1976	16.05	11.15	15.6
1977	18.00	12.15	24.1
1978	24.28	34.88	52.6
1979	31.08	28.00	63.9
1980	76.04	144.66	107.2
1981	111.22	46.27	36.8
1982	162.55	46.15	25.2
1983	280.0	72.25	30.6
1984	444.30	58.69	52.0
1985	575.00	29.19	40.0
1986	755.00	31.30	26.7

Kaynak: Hazine ve Dış Tic.Müst., Konjonktür
Hazine ve Dış Tic.Müst., Aylık Fiyat Endeksleri

IV.Grup: Yapısal Değişiklikler

Teorik olarak gelişmekte olan ülkelerde talep veya maliyet enflasyonuna neden olan faktörler mevcut olmasa bile, yapısal değişimler sonucu da enflasyon ortaya çıkabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde tarım veya sanayi kesiminde arz elastikiyeti düşüktür. Öte yandan devamlı bir köyden-kente nüfus akını söz konusu olduğundan, kırsal kesimde kalanların reel gelirlerinin ve yiyecek mallarına olan talebin artması beklenir. Arz elastikiyeti oldukça düşük olan yiyecek mallarının fiyatı ise üretimin artmaması nedeniyle yükselecektir. Yükselen fiyatlar ücret artışlarına, ücret artışları da sanayi malları maliyetinin yükselmesine neden olacak ve bu durum da fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi sonucunu doğuracaktır. Bu gelişme para ve kredi politikaları ile desteklendiği takdirde enflasyon hızlanacaktır.

Ülkemizde şehirleşme oranının çok yüksek olması, taban fiyatı uygulanan ürünlerin sayısının çoğalması, yurt dışında çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler vb. nedenlerle kırsal kesimde çalışan kitlelerin gelirleri reel olarak

arttığı için, yapısal değişmeler sonucu enflasyonist baskının hızlandığından da sözedilebilir.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamaları özetlemek gerekirse, enflasyon özellikle ülkemizde tek bir nedenle açıklanamayacak kadar karmaşık sosyo-ekonomik bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde enflasyonun oluşmasında, talebi arttıran faktörlerin yanında, maliyeti arttıran ve arz tıkanıklığı yaratan nedenler de önemli rol oynamıştır.

C) ENFLASYONUN ETKİLERİ

Türk ekonomisi ve siyasi ortam açısından 1980 yılının iki önemli olayı 24 Ocak İstikrar Tedbirleri ve 12 Eylül Harekatıdır. Bu dönemi yansıtan en önemli karakteristikler şunlardır:

- Enflasyon üç haneli olmuştur,
- Yüzde yüzü aşan devalüasyonlar yapılmış ve sonra da Türk Lirası serbest dalgalanmaya bırakılmıştır,
- Piyasa üzerindeki fiyat kontrolü büyük ölçüde kaldırılmış,
- Piyasadan süratle para çekilerek sıkı para politikası uygulanmak suretiyle tüketim talebi kısılmak istenmiştir,
- KİT'lerin açıklarını kapatabilmek amacıyla KİT ürünlerine yüksek oranlarda zam yapılmış, sonra da fiyatlar serbest bırakılmıştır.
- Faizler önce yükseltilerek, sonra da serbest bırakılarak, paranın zaman değerinin korunması ve halkın tasarrufa yönelmesi amaçlanmıştır.

24 Ocak tedbirlerine bakıldığında, bunların aşırı enflasyonu önlemek amacıyla alınan "Acil Tedbirler" veya "Şok Programı" olduğu görülür. Nitekim bu önlemlerle enflasyon 1 - 1.5 yılda yüzde 40 dolaylarına inmiştir. Kısa dönem (1-2 yıl) için, kendi içinde tutarlı olan bu önlemlerin, "İstikrar Tedbirleri" olarak aynı dozda uzun vadeye uygulanmış olması sonucu Türkiye'de Maliyet enflasyonu körüklemiş ve 1983'de yüzde 30 dolaylarındaki enflasyon tekrar artmaya başlamıştır. Zira uzun vadede alınan parasal tedbirlerin dozunu arttırmak yerine, parasal denge altında üretimi arttırmak yolu geçerli olmaktadır. Enflasyon yüzde 30 oranına çekildikten sonra, tek haneye doğru inmek istikrarlı bir biçimde olmak zorundadır. Çünkü ülkenin gerek üretim, gerekse tüketim biçiminde meydana gelen çarpıklık yılların birikimi olup, kısa sürede düzene giremeyecektir.

1980 sonrası gelişmeyi bazı ana parametrelerle cari değerler ve dolar olarak ifade edersek:

Parametreler

(Milyon Dolar)	1981	1983	1985	1986
Tasarruf Mevduatı	10.7	8.5	8.8	8.8
Dış Borç	18.0	22.0	24.0	25.8
İthalat	8.9	9.2	11.3	11.7
İhracat	4.7	5.7	7.8	9.1
Dış Ticaret Açığı	4.2	3.5	3.5	2.6
Yatırımlar	11.3	9.7	8.9	9.0
Milli Gelir	59.6	51.2	49.8	36.7
Toplam İşsiz (Mil.kişi)	3.0	3.2	3.5	3.7

Not: Hesaplamalarda 1 AHD Doları 31 Aralık itibariyle;
1981 için 110.24 TL., 1983 için 224.03 TL., 1985 için 575.00 TL ve 1986 için 755.00 TL. olarak alınmıştır.

- Büyüme hızı gerilemiştir.

İlk üç planlı dönemde ortalama yüzde 6.7 oranında GSMH artışı sağlanmış ve bu dönemde GSMH'nın yüzde 18.5'i oranında yatırım yapılmıştı. Yine bu dönemin sermaye/hasıla oranı 2.7 idi. Ekonomimizin 1977 yılından itibaren duraklama ve gerileme dönemine girdiğini görüyoruz. 1979-1985 döneminde hem yatırım/GSMH oranının yüzde 15.5'e gerilemesi, hem de büyüme hızının yüzde 3.6'ya düşmesi ile sermaye/hasıla oranı da 4'e yükseldi. Görüldüğü gibi enflasyonun olumsuz etkisi sonucu ekonominin büyüme hızı gerilemiştir.

TABLO 8
GSMH'NIN BÜYÜME HIZI
(%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Genel
1978	2.8	3.4	2.9
1979	2.8	-4.7	-0.4
1980	1.7	-5.9	-1.1
1981	0.1	9.1	4.1
1982	6.2	6.3	4.6
1983	- 0.1	8.2	3.3
1984	3.7	9.3	5.9
1985	2.6	4.7	4.9
1986	7.2	10.9	7.9

- Dış ticaret hacmi artmış ve denge değişmiştir.

Verilen parametrelere göre 1981 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 52.6 iken 1985 yılında yüzde 69'a, 1986 yılında yüzde 77.7'ye yükselmiştir. Ancak bu başarının bedelsiz elde edildiğini söylemek güçtür. Dış ticaret hadleri (ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı) 1973'de yüzde 100 iken 1979'da yüzde 74'e ve 1986 yılında da yüzde 50'lere gerilemiştir. Dış ticaret hadlerinin gerilemesinin nedeni, enflasyon zamanlarında, paranın dış kıymetinin iç kıymetinden daha fazla düşmesinden kaynaklanmaktadır.

- İç ticaret hadleri sanayi ürünleri lehine dönmüştür.

Tarım ve sanayi sektörlerinde fiyat artışlarına bakıldığında genellikle ülkede enflasyonun yüksek düzeyde seyrettiği yıllarda sanayi sektöründe fiyatların tarım sektöründen daha hızlı arttığı görülmektedir.

TABLO 9
DIŞ TİCARETİMİZ

	(Milyon Dolar)						
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
İthalat	7.909.4	8.933.4	8.842.4	9.235.0	10.331	11.230	11.640
İhracat	2.910.1	4.702.9	5.746.0	5.727.8	7.389	8.255	9.050
Dış Ticaret Hacmi	10.819.5	13.636.3	14.588.7	14.962.8	17.720	19.485	20.690
Dış Ticaret Açığı	-4.999.3	-4.230.5	-3.096.7	-3.507.2	-2.942	-2.975	-2.590
İthalatın İhracatla Karşılama Oranı %	36.8	52.6	65.0	62.0	71.5	73.5	77.7

Kaynak: DİE, Türkiye İst.Yıllığı 1985 ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1986 Yıllık Ekonomik Rapor S.118

TABLO 10
TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNDE FİYAT DEFLATÖRÜ
(Yıllık Ortalamalar %'si)

Yıllar/ Sektörler	I.Plan 1963-67	II.Plan 1968-72	III.Plan 1973-77	1978-79	1980-85
Tarım	4.4	11.3	25.1	42.1	44.8
Sanayi	4.4	9.2	19.1	75.9	54.8

Hasan Lay, Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçişin Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri, S.7, Simp.Tebliği, İzmir 1985.

Gelişmekte olan ülkelerde sanayi girdilerinin önemli bir kısmının ithalata dayanması, dolayısıyla enflasyonun yüksek olduğu yıllarda ithal girdilerinin iç piyasaya pahalıya mal olması nedeniyle, sanayi ürünleri fiyatlarının daha hızlı artış gösterdiği söylenebilir.

- Kişi başına milli gelir azalmıştır.

Son on yıllık dönem incelendiğinde kişi başına gelir, Türk parasının serbest piyasada dalgalanmaya bırakılması sonucu döviz olarak gerilemiştir. Cari fiyatlarla 1975 yılında 935 dolar olan kişibaşına gelir, 1980 yılında 1350 dolar civarında iken, 1984 ve 1985 yıllarında 1000 dolar civarına gerilemiş ve tekrar 1986 yılında 1124 dolara yükselmiştir.

Yine 1980-1985 dönemi için ortalama enflasyon oranı yüzde 45.5 olduğu halde, asgari ücretlerdeki yıllık artış ortalama yüzde 30, Sosyal Sigortalar Kurumu günlük ücretlerindeki artış yüzde 33, devlet memurları maaşları yüzde 27, kırsal nüfus başına tarımsal gelir artışı ise yüzde 40 oranında kalmıştır. Bu oranlara göre, toplumun çok önemli bir kesimini oluşturan memur, ücretli ve kırsal nüfus reel gelir kayıplarına uğramıştır.

Enflasyonun tarım sektörü üzerindeki etkilerinden söz edebilmek için ise, tarım sektörünün girdi ve çıktılarını ele almak gerekiyor.

- Tarım sektöründeki maliyet enflasyonu genel enflasyon düzeyinden daha yüksek olmuştur.

Şöyle ki; Tohumluk, gübre, tarımsal mücadele ilacı, akaryakıt, sulama suyu gibi tarımsal girdi fiyatlarındaki artışın enflasyon oranındaki artıştan daha fazla olduğunu görüyoruz. (Tablo 11). Buna karşılık tarımsal ürün fiyatlarındaki artış ise, genel enflasyon düzeyine çok yakın seyretmiş ve bu durumun sonucu olarak da tarım sektöründe bir gelir azalması sözkonusu olmuştur.

TABLO 8
TARIM SEKTÖRÜ GİRDİ - ÇIKTI FİYAT DEFLATÖRÜ (%)

Yıllar	Girdi Deflatörü	Çıktı Deflatörü	Fark %	Enflasyon Oranı
1979	65.8	63.7	- 2.1	63.9
1980	128.9	99.9	-29.3	107.2
1981	46.1	45.6	- 0.5	36.8
1982	27.2	20.1	- 7.6	25.2
1983	30.0	25.1	- 4.3	30.6
1984	52.9	58.0	- 5.1	52.0
1985	49.8	40.0	- 9.8	40.0

Kaynak: Hasan Lay, Türkiye'de Piyasa ....., S.9

Tarım sektörü-girdi-çıktı değerleri incelendiğinde, 1981 yılından sonra üreticilerin girdi kullanımında ortalama yüzde 2 oranında bir artış olduğu halde, son birkaç yıldır tarım sektörünün katma değer payında yüzde 3 oranında bir gerileme olmuştur.

- Faiz oranlarının yüksekliği

Genel faiz oranlarının yükseltilmesi tarımsal kredi maliyetlerini de yükseltmiş, bu durum ise tarımsal üreticilerin kredi kullanımını, dolayısı ile de tarımsal girdi kullanımını olumsuz yönde etkilemiştir.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, ülkemizdeki enflasyon, nedenlerden herhangi birisinin etkisini azaltmakla ve kısa sürede önlenemez nitelikte bir olay değildir. Enflasyonu yaratan pekçok sebep vardır. Bu nedenle, enflasyonla mücadele bir program dahilinde ve çok yönlü olarak yapılmalıdır. Kısa zamanda enflasyonu "makul" bir düzeye indirecek önlemler alınırken, enflasyonun ekonomik ve sosyal olumsuz etkilerini ortadan kaldıracak önlemleri de geliştirmek gerekir.

KAYNAKLAR:

- AÇIL, A.Fethi: Ekonomi I (Genel Ekonomi), Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yay.: 898 Ankara 1984.
- Bşb.DPT. : III.Bes Yıllık Kalkınma Planı (1973-1987), Yayın No DPT: 1272. Ankara 1972.
- Bşb.DPT. : IV.Bes Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Yayın No: DPT 1664, Ankara 1979.
- Bşb.DPT. : V.Bes Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Resmi Gazete, 23 Temmuz 1984, Sayı 18467.
- Bşb.İstatistik Gn.Md.: 1959 İstatistik Yıllığı, Yayın No: 380, Ankara
- Bşb.Dev.İst.Ens.: Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, Yay.No: 825, Ankara 1977.
- Bşb.Dev.İst.Ens.: Türkiye İstatistik Yıllığı 1985, Yay.No: 1150, Ankara 1985.
- Bşb.Dev.İst.Ens.: Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1986, Yay.No: 1210, Ankara 1986.
- Bşb.Haz.ve Dış Tic.Müst.: Fiyat İndeksleri, Şubat 1987, Ankara
- LAY, Hasan : Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Girişin Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri Sempozyumu Tebliği, İzmir 1985.
- malîye ve Gümrük Bak.: 1986 Yıllık Ekonomik Rapor, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1986
- Ticaret Bakanlığı: Konjonktür 1978, Seri A, Yıl: 38, No:1-12 Ankara
- TÜSİAD : 1986 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Yayın No: TÜSİAD-T/86.1.84 İstanbul, Ocak 1986.
- TÜSİAD : 1987 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Yayın No: TÜSİAD-T/87.1.95, İstanbul, Ocak 1987.
- UMAN, Nuri : Milliyet Gazetesi, 30 Temmuz 1979.

AVRUPA TOPLULUĞU - TÜRKİYE HAYVANCILIĞI VE HAYVANCILIK POLİTİKASI

PROF.DR.TURAN GONEŞ
A.Ü.Ziraat Fakóltesi

PROF.DR.AYHAN ELİÇİN
A.Ü.Ziraat Fakóltesi

PROF.DR.REŞİT SÖNMEZ
E.Ü.Ziraat Fakóltesi

DOÇ.DR.LATİF ÇAĞLAYAN
E.Ü.Ziraat Fakóltesi

1) HAYVANCILIĞIN, AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE TARIMINDAKİ VE TARIM EKONOMİSİNDEKİ YERİ

1.1) Tarımın Ekonomideki Yeri

1 Ocak 1958'de altı Avrupa devleti olarak Batı Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'nın oluşturdukları Avrupa Ekonomik Topluluğu, ekonomisinde endüstrinin hakim olduğu bir yapıya sahip bulunuyordu. Topluluğa Danimarka, İngiltere ve İrlanda'nın katılmaları ile bu yapı, önemli ölçüde bir değişiklik göstermedi. Zamanla İspanya ve Portekiz'in, daha sonra da Yunanistan'ın Topluluğun tam üyesi olmaları, Topluluğu; endüstri karakteri yanında tarımın da ağırlık kazandığı bir yapıya dönüőtü.

Bugün Onikili Topluluk nüfusunun yüzde 33.80'ni sanayide, yüzde 57.60'ı hizmet sektöründe ve yüzde 8.20'si tarım sektöründe (bu oran On'lu toplulukta yüzde 7.20 idi) çalışmaktadır (5). Genel olarak ekonomik büyüme içinde bulunan Topluluğun 1986'da gayri safi yurt içi üretim değerleri, bir önceki yıla göre yüzde 2.50 nisbetinde artmıştır.

Onikili Toplulukta gayrisafi üretim değerinin yüzde 3.80'ni tarıma aittir. 1985'de toplam dış alım içinde, tarım ve gıda maddeleri dış alım payı yüzde 21.80; toplam dıősatımda tarım ürünleri dıősatımının payı yüzde 9.10'dur (5).

Onikili Topluluğun sahip olduğu 225.586.000 hektar arazinin 132.880.000 hektarı ile yüzde 58.90'nı tarımda kullanılmaktadır. Ormanlar toplam arazinin yüzde 23.45'i, diğer araziler yüzde 16.08 ve iç sular yüzde 1.56'dır.

Toplulukta tarıma elverişli arazinin yüzde 51.00'ı işlenmekte, yüzde 39.90'nı devamlı çayır olarak kullanılmakta, yüzde 8.80'ninde devamlı bitkiler yetiştirilmekte, yüzde 0.3'ü bahçe tarımına ayrılmaktadır.

Toplulukta 9.815.000 tarım işletmesi olup, her bir işletmeye ortalama 13.54 hektar tarım arazisi düşmektedir.

Türkiye'nin ekonomik yapısı Topluluktan oldukça farklıdır. Tarımda çalışan nüfus yüzde 59.90 ile en yüksektir. Tüm hizmetlerde nüfusun yüzde 27.40'ı ve sanayide yüzde 12.70'ı çalışmaktadır. Üretim değerindeki artış Topluluğunkinden fazla olmak üzere yüzde 4.1 - 6.6 arasında değişmektedir (10). Türkiye'de gayri safi üretim değerinin yüzde 17.70'i tarıma aittir (1984). Toplam dışalım içinde tarım ve gıda maddeleri dışalımının payı AT'dakinden az olmak üzere yüzde 2.68'dir. Toplam dışsatım içinde tarım ve tarıma dayalı maddelerin dışsatımı ise, AT'dan oldukça fazla olmak üzere yüzde 26.92'dir (1984) (11).

Türkiye'nin sahip olduğu 77.945.200 hektar yüzölçümünün 26.618.000 hektarı işlenen (çayır-mer'a hariç) arazidir (9). Buna göre arazinin yüzde 34.15'i işlenmektedir. Ormanlar toplam arazinin yüzde 25.91'idir. İç sular yüzde 0.013'ü, diğer araziler (çayır-mer'a, elverişsiz araziler dahil) yüzde 39.93 nisbetindedir (çayır-mer'a arazisi 1975'de 21.746.000 hektardır).

Türkiye'de tarım işletmeleri sayısı Oniki üyeli Topluluğun tarım işletmeleri sayısının üçte birinden biraz fazladır. Beher tarım işletmesine Topluluktan daha az olmak üzere 5.50 hektar arazi düşmektedir.

1.2) Hayvancılığın Tarımdaki Yeri

Topluluk tarımında hayvancılığın özel bir yeri vardır. Onikili Toplulukta 85 milyona yakın sığır, 90 milyondan fazla domuz, 81 milyon koyun, 10 milyona yakın keçi bulunmaktadır. İşletme başına ortalama 26.9 sığır; 14.0 süt sığır; 32.3 domuz; 73.8 koyun ve 10.6 keçi düşmektedir. Hayvanların verimleri yüksektir. Onlu AT'da 1984'de toplam tarımsal üretim değerinin yüzde 45.00'ı bitkisel ve yüzde 54.70'i hayvansal üretim değeridir. (Tablo 1).

TABLO 1
AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE'DE
TARIMSAL ÜRETİMİN BİLEŞİMİ
(%), 1984

	On'lu AT	Türkiye
Bitkisel Üretim	45.0	75.4
Bunda hububatın nisbeti	16.8	22.9
Bunda meyve ve sebze nisbeti	11.6	17.4
Bunda şarap nisbeti	4.1	-
Bunda şeker pancarı nisbeti	3.3	2.0
Hayvansal Üretim	54.7	24.6
Bunda sütün nisbeti	18.8	7.2
Bunda sığır eti nisbeti	14.0	6.8
Bunda domuz eti nisbeti	11.1	-
Bunda koyun ve keçi eti nisbeti	1.8	6.5
Bunda tavuk eti ve yumurta nisbeti	8.5	1.1

Kaynak: Commission of the European Communities, The Agricultural Situation in the Community 1986 Report, Luxemburg 1987.
TC Ziraat Bankası, Türkiye'de Tarımsal Üretim Değeri, 1984
Ankara 1987.

1.3) Hayvancılığın Tarım Politikasındaki Yeri

Topluluk tarım politikasında hayvancılık özel mekanizmalar ile desteklenmektedir. Bu desteklemenin en bariz şekli, iç piyasa fiyatının belirli bir düzeyin altına düşmesi halinde, destekleyici kuruluşun piyasaya girerek taze et satın almasıdır. Ayrıca hayvan üreticilerine prim şeklinde yardımlar da yapılmaktadır. Koyun etinde bunun tüketiciye intikali de önlenmektedir. Süt ve mullerinde müdahale alımları yapılmaktadır. Genel olarak hayvancılık, piyasa müdahalelerine dayalı bir sistemle desteklenmektedir.

Türkiye tarım politikasında hayvancılığın geliştirilmesi genel olarak iç ve dış kaynaklı kredilendirmeye dayandırılmıştır. Ayrıca karma yem subvansiyonu bir özellik göstermektedir. Canlı hayvan ve et destekleme dışındadır. Sütte zaman zaman fiyat desteklemeleri yapılmakla beraber, genellikle tüm hayvan ve hayvansal ürünlerin fiyatları serbest piyasa ekonomisinde işletilmektedir. İthalat ve ihracatta, çeşitli müdahaleler ve teşvikler vardır.

2) TÜRKİYE VE AT'DA HAYVANCILIĞIN GENEL DURUMU

2.1) Hayvan Sayıları ve Türlerine Göre Verimleri

AT ülkelerinde sığır, koyun, keçi, domuz ve tavuk yetiştiriciliğinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu ülkelerde mevcut hayvanların 1985 yılındaki sayıları Tablo 2'de gösterilmiştir. Tablodan anlaşılacağı gibi Onikili Toplulukta toplam 83.482.000 baş sığır, 83.380.000 baş koyun, 11.290.000 baş keçi, 97.713.000 baş domuz yetiştirilmektedir. Bunların dışında 2.641.284.000 baş etlik piliç ve 344.582.000 baş da yumurtacı tavuk mevcudu sözkonusudur. Türkiye'nin sığır varlığı Batı Almanya, Fransa ve İngiltere dışındaki 9 ülkeden, koyun ve keçi varlığı da bütün ülkelerden daha fazladır. Hatta Türkiye Avrupa Topluluğu ülkelerinin hepsinin sahip olduğu keçiden daha fazla keçiye ve tüm ülkeler toplamının yarısına yakın da koyuna sahiptir. Türkiye'de domuz üretimi temel üretim dallarından biri niteliğinde değildir. Tavuk varlığı sözkonusu olduğunda, ülkemiz İrlanda hariç diğer AT ülkelerinin gerisindedir.

Sayı bakımından tavuk ve domuz dışında oldukça önemli bir yere sahip olan ülkemiz için özellikle birim başına verim ve dolayısıyla da toplam üretim için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde sığırların ortalama süt verimleri 2.946 - 5.376 kg. arasında değişmektedir (Tablo 3). Ülkemiz için aynı değer en iyimser tahminlerle 1.200 - 1.500 kg. arasındadır. Bu konuda 1984'ten sonra yayınlanan istatistiklerde güvenilir bir bilgiye rastlanmamaktadır. Birim başına verim olarak 1.500 kg'ı bile kabul edilse, ülkemizin büt. üretimi 7 milyon ton civarındadır. İlk bakışta Topluluk içinde yapılacak bir sıralamada altıncı sırayı alan bu rakamın, ülkenin nüfusu ve sığır varlığı dikkate alındığında yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Avrupa Topluluğu ülkelerinde sığırlardan sağlanan ortalama karkas ağırlığı 210-206 kg. arasındadır. Ülkemizde yayınlanan istatistiklerde Belediye mezbahalarında kesilen sığırlarda 58.6 kg. gibi inanılması güç ve bu değerlerle kıyaslanmayacak kadar küçük bir değer yer almaktadır. Ancak DPT teşkilatınca sığırın ortalama karkas ağırlığı 177.2 kg. kabul edilmektedir. Ancak bu değer dahi yurdumuzda sığırın karkas ağırlığının küçük olduğunu açıklamaktadır.

TABLO 2

AET ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'NİN CANLI HAYVAN SAYILARI,
TARIMSAL ARAZİDE ÇAYIR-MER'ALARIN PAYI VE KARMA YEM ÜRETİMİ
(1984)

Ülkeler	Sığır (1000 baş)	Koyun (1000 baş)	Keçi (1000 baş)	Domuz (1000 baş)	Etlik Piliç (1000 baş)	Yumurtacı Tavuk (1000 baş)	Kullanılan Tarım Arazisi (1000 ha)	Daimi Çayır ve Mer'a Arazisi Genişlik (1000 ha)	Nisbet (%)	Karmayem Üretimi (1000 Ton)
Belçika	2960	122	8	5521	80690*	10854	1419	641	45.1	5018
Lüksemburg	220	4	1	72		90	128	70	54.6	-
Danimarka	2623	43	0	9104	83193	4026	2847	220	7.7	4326
B.Almanya	15627	1296	45	24282	207559	51300	12019	4566	38.0	16669
Yunanistan	775	9889	5696	1095	67487	16784	9234	5271	57.1	-
İspanya	4915	16954	2584	12182	508919	49045	27307	6646	24.3	11237
Fransa	22303	10791	954	10956	607716	69600	31337	12255	39.1	14721
İrlanda	5779	2774	0	994	28585	3246	5713	4612	80.7	2000
İtalya	9008	11281	1169	9169	292165	44798	17522	4954	28.3	10650
Hollanda	5075	945	35	12908	276364	39898	2023	1127	55.7	16217
Portekiz**	1000	5200	750	3500	17600		4379	761	17.4	2578
İngiltere	12695	24540	48	7930	488606	51941	18644	11567	62.0	10457
Toplam (AET)	83482	83389	11290	97713	2641284	344582	132572	52690	39.7	93873

The Agricultural Situation in the Community, 1986 Report. Luxembourg 1987.

FAO, Production Yearbook 1982, Rome

Tarım-Orman ve Köyişleri Bakanlığı Kayıtları, DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim 1984, Ankara 1985.

* Belçika-Lüksemburg Ekonomik İşbirliği

**1982 yılı FAO Production Yearbook, 1982 Rome.

TABLO 3

AVRUPA TOPLULUĞU ÜLKELERİNDE
ET, SÜT, YUMURTA VE BAL ÜRETİMİ

	Belçika	Lüksem- burq	Danî- marka	Batı Almanya	Yuna- nistan	İspanya	Fransa	İrlanda	İtalya	Hollanda	Porte- kiz	İngil- tere	Toplam
Sığır	A: 1034 B: 317 C: 306 D: 946 E: 3781 F: 3850	33 9 272 70 301 4239	1032 237 229 913 5099 5379	5684 1576 277 5451 25674 4599	390 82 210 219 660 2946	1812 401 221 1891 6375 3322	7776 1893 243 6506 26830 3967	1518 449.1 295 1528 5810 3751	5191 1200 231 3120 10680 1365	2392 510 213 2333 12553 5151	480 98 204 330 695 2106	4218 1137 259 3257 16077 4855	31560 7909.1 - 26564 114534 -
Koyun ve Keçi	A: 369* B: 4* C: 22.3*		29 1 27.9	1322 24 20.6	11509 130 11	12264 133 10.8	10189 172 17.4	2081 49 23.2	8107 54 8.6	468 19 23.3	2800 24 8.5	15289 293 19.2	64427 903 -
Domuz	A: 8259 B: 717* C: 85.2	127 - -	15203 1086 71.3	38732 3243 83.7	2227 147 64	15845 1157 73	19531 1662 85.1	2119 139 64	11239 1187 105.7	16222 1368 84.3	2750 182 66	15208 967 63.6	147432 11855 -
Tavuk	B: 131* G: 176*		115 80	357 765	155 122	815 683	1267 907	55 37	998 628	425 664	140 61.5	876 774	5334 4897.5
Bal Üretimi (1000 ton)	1*		3	16	14	16	16	0	7	1	2.9	6	82.9

* FAO Production Yearbook, 1982

**Belçika-Lüksemburg Ekonomik İşbirliği

A: Kesilen hayvan sayısı (1000 baş)

B: Et üretimi (1000 ton)

C: Ortalama karkas ağırlığı(kg.)

D: Sağılan inek sayısı (1000 baş)

E: Süt Üretimi (1000 ton)

F: Ortalama süt verimi (kg.)

G: Yumurta üretimi (1000 ton)

Kaynak: Commission of the European Communities. The Agricultural Situation in the Community, 1986 Report, Luxembourg 1987.

AT ülkelerinin aksine ülkemizde toplam süt üretiminde koyun ve keçi de önemli bir yere sahiptir. DPT'nin genel kabulleri dikkate alınarak hesaplanan toplam süt üretimi 6.634.000 tondur ve bunun yaklaşık yüzde 17.00'si koyun ve keçilerden, yüzde 4.30'u da mandadan elde edilmektedir. Akdeniz'de bulunan AT ülkeleri dışındakilerde bu türlerden sağlanan sütlerin toplam üretimde önemli bir payı yoktur. Üretimin tamamına yakını sığırlardan sağlanmaktadır. Yunanistan'da durum oldukça farklıdır. Toplam 1.716.000 ton süt üretiminin yüzde 58'e yakını koyun ve keçilerden sağlanmaktadır ve bu değer bu ülkenin yaklaşık dört katı koyun ve iki katı keçi varlığına sahip Türkiye'nin koyun ve keçilerden sağladığı sütün yarısından fazladır. Koyunlardan beklenen esas ürün ettir. Avrupa Topluluğu'nda koyun ve keçi bir arada değerlendirildiğinde, ortalama karkas ağırlığının 8.6 kg - 27.9 kg. arasında değiştiği görülmektedir. Bu farklılıkta hayvan materyali yanında, ülkelerin tüketim alışkanlıkları ve üretim sistemlerinin payı olduğundan, Türkiye'nin konumunu belirleyecek bir kıyaslama yapmak mümkün değildir. Fakat Türkiye'nin Topluluk içinde koyun ve keçi eti üretimi en fazla ülke olması yanında, üretimi daha da yükseltmenin mümkün olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Topluluk ülkelerinin toplam kırmızı et üretiminin yaklaşık yüzde 58'ini oluşturan domuz eti, Türkiye'de dikkate alınamayacak kadar azdır.

Ülkemiz AT ülkeleri üretiminin yaklaşık yarısı kadar bal üretmektedir. Koyun başına verimin yetirsizliğine rağmen bu üretim küçümsenemez. Topluluk ülkelerinin bal için kendine yeterliliklerinin yüzde 39 olduğu gözönüne alınırsa, Türkiye'de bal üretimini artırmanın önemi kolaylıkla anlaşılabılır. Yumurta ve tavuk eti üretiminde ülkemizde bir yeterlilik var gibi görünmesine rağmen, üretimimizin yüksek olduğunu söylemek mümkün değildir. Topluluk ülkeleri ile Türkiye'nin dahil olduğu bir sıralama yapılırsa; yumurta üretiminde Türkiye sekizinci ve et üretiminde de altıncı sırada yer aldığı görülür.

2.2) Mer'a Durumu

Topluluk genelinde tarımsal arazilerin yüzde 39.7'si devamlı çayır ve mer'a niteliğindedir ve Topluluk içinde bu bakımdan büyük farklılıklar mevcuttur. (Tablo 2). Tarım arazisinden çayır ve mer'aya en fazla yer ayırmış ülke yüzde 80.70 ile İrlanda; en az yer ayırmış ülke de yüzde 7.70 ile Danimarka'dır. Türkiye'nin çayır ve mer'a ya ayırdığı alanın yüzdesi Topluluk genelindekine yakın olmak üzere yüzde 41.80'dir. Ne varki ülkemiz mer'alarının iyi nitelikte olmadığını ve mer'aya dayalı olarak yetiştirilen hayvan sayısının fazlalığını gözden uzak tutmamak gerekir.

Mer'a, hayvan ilişkisi incelenirken, mer'aların yüzölçümü kadar verimliliği ve geniş anlamıyla kullanma biçimi de dikkate alınmalıdır. Bu hususlar gözardı edilerek yapılacak bir karşılaştırma, pek anlamlı kabul edilmeyebilir. Bu bakımdan Türkiye'nin Topluluğun genel çayır, mer'a arazi nisbetine sahip olmakla beraber meralarının bakımsız ve verimsiz oluşu önemli bir farklılık yaratmaktadır.

2.3) Yem Üretimi

Ülkelerin çayır ve mer'a varlıkları ile kaba yem kaynakları ve bunların kullanış biçimlerindeki farklılıklar, kaba yem üretimi bakımından bir karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Fakat AT ülkelerinde genellikle önemli sayılabilecek bir kaba yem sıkıntısı sözkonusu değildir. Türkiye'de ise sap ve saman gibi hemen her kaynağın değerlendirilmesi sonucu miktar olarak bir eksikliğin olmadığı izlenimi doğmasına rağmen, nitelikli kaba yem üretiminde yetersizlik büyük boyuttadır. Bunun yanında bazı yıllar, özellikle kış aylarında niteliksiz de olsa kaba yem sıkıntısı çekilmektedir.

Ekonomik olarak gelişen ülkelerde hayvansal üretimin entansifleşmesine paralel olarak karma yem üretiminin artması beklenmektedir. Hatta karma yem üretimini bir ülke hayvancılığının entansifleşme göstergesi olarak kabul etmek mümkündür. Olayı bu açıdan değerlendirmek için karma yem üretimi, ülkelerin hayvan sayısıyla aynı tabloda (Tablo 2) verilmiştir. Tabloda da açıkça görüldüğü gibi ülkemiz 3 milyon ton karma yem üretimi bakımından oldukça gerilerdedir. Bu durum dikkate alınarak karma yem üretiminin arttırılması ve kullanımının yaygınlaştırılması için var olan önlemler iyileştirilerek sürdürülmelidir.

3) TÜRKİYE VE AT'DA HAYVAN YETİŞTİRME VE İSLAHI ÇALIŞMALARI

Bitkisel ve hayvansal üretim arasında olumlu bir denge kurulduğu ve hayvancılığa gereken önem ve ağırlık verildiği takdirde, tarım tüm olarak gelişmektedir. AT ülkelerinde toplam tarımsal üretim değeri içinde hayvancılığın payı bitkisel üretimden büyük olduğu halde, Türkiye'de bu oran hayvansal üretimin aleyhinedir. Avrupa'da hayvansal üretim kolunda büyükbaş hayvancılık ağırlık kazandırdığı halde, Türkiye'de küçükbaş hayvancılık baş sırada yer almaktadır. Avrupa ülkelerinde en belirgin özellik hayvan sayılarından ziyade, tek hayvandan elde edilen verimin yüksekliğidir. Halbuki Türkiye hayvan sayısı bakımından büyük bir potansiyele sahip görünmekte ve sayısal yönden her zaman baş sıralarda yer almaktadır. Buna karşılık bir hayvandan elde edilen verim bakımından daha çok geri düzeyde bulunmaktadır.

Süt sığırları ele alındığında, AT ülkelerinde laktasyon ortalaması 3000 - 5000 kg. iken (5) Türkiye Devlet Kurumları ve az sayıda özel işletme hariç tutulursa 500-1500 kg. civarındadır (2). Çünkü Türkiye'de mevcut sığır popülasyonunun 1986'da ancak yüzde 7.15'i saf kültür ırkı, yüzde 24.83'ü değişik kan dereceli melezler geri kalan yüzde 68.02'si ise yerli ırklardan oluşmaktadır. Aynı şekilde canlı ağırlıklar arasında çok büyük farklar vardır. Türkiye'de koyunlarda canlı ağırlık, süt ve yapağı verimleri çok düşüktür. Türkiye koyun popülasyonunun sadece yüzde 5 kadarı değişik kan dereceli kültür ırkı sayılmakta, geri kalanı küçük yapılı düşük verimli yerli ırklardan oluşmaktadır.

Hayvan yetiştirme ve ıslah çalışmalarını Türkiye ve AT ülkeleri bakımından gözden geçirirken, şöyle bir durumla karşılaşmaktadır. Türkiye'de koyun sayısı sürekli olarak artmaktadır. Son 25-30 yılda koyun varlığımız iki kat çoğalarak 45-50 milyona ulaşmıştır (33). Hayvancılıkta bakım, besleme ve ıslah çalışmalarının yetersiz olduğu bir ortamda ve kötü şartlarda yaşayıp çoğalabilen hayvan yerli koyundur ve bu yüzden verimsiz hayvan sayısı giderek artmaktadır. Buna karşılık tarım tekniği bakımından daha az sayıda, fakat yüksek verimli koyuna sahip olmak tercih edilmektedir.

Yetiştirme ve ıslah çalışmaları yönünden AT ülkelerinde ileri ve düzenli bir durum görülmektedir. Yüzlerce yıllık çalışmalardan sonra kurulan hayvan yetiştirme dernekleri ve bunların birleşmesiyle oluşan federasyonlar bu çalışmaların bel kemiği olmuştur. Başka bir ifade ile üreticiler aralarında yetiştirme ve ıslah konusunda birleşerek bir güç oluşturmuştur. AT ülkelerinde Devlete ait yetiştirme ve ıslah kurumlarında hayvancılığın temel konuları ve özel yetiştiricinin gücü dışında kalan konular ele alınmakta ve araştırılmaktadır. Geniş damızlık yetiştirme ve ıslah çalışmaları Devletin de çeşitli biçimlerde desteklediği özel yetiştirici organizasyonlar elindedir

Hayvan ıslahında ve yetiştirmede en etkin ve önemli konular olan denenmiş boğa yetiştirme ve sun'i tohumlama ile ıslah yapma işi büyük ölçüde yetiştirici organizasyonlarının elindedir. Türkiye'de ise bugün yetiştirici organizasyonları hemen hemen mevcut değildir. Çok sınırlı bir iki dernek dışında, yetiştiriciler organize olamamışlardır. Yetiştirme ve ıslah çalışmalarında Türkiye'de ağırlık Devlet kurumlarındadır. Damızlık üretme ve istekleri karşılama bakımından Devlet kurumları yeterli bir güce sahip değildir. Sınırlı birkaç örnekle, özel yetiştiricilerin de damızlık hayvan sattığı görülmektedir. Ancak bunlar kontrollü ve pedigriye bağlı değildir. Topluluk ile Türkiye arasında hayvancılıkta

en büyük farklardan biri bu noktada belirlemektedir. Bu nedenle Türkiye'de özel şahısların oluşturacağı Yetiştirici Birliklerini kurmak, en acil konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Avrupa ülkelerine damızlık hayvan almak üzere giden kişiler ve heyetler karışılarında özel yetiştirici birliklerini bulmaktadır ve bu birlikler sattıkları hayvanlara pedigree kartı vermekte, ıslah yolu ile geliştirdikleri damızlık hayvanların değerlerini ortaya koyabilmektedir. Türkiye'de bazı Devlet kurumlarında bile yetiştirme ve ıslah çalışmalarında bilimsel ve teknik konular gerekli derecede önemsenmemekte ve yeterince ciddiye alınmamaktadır.

AT ülkelerinde yetiştirme ve ıslah çalışmaları, her yıl düzenlenen fuar, sergi ve hayvancılık günlerinde ortaya konulmaktadır. Bu düzenlemeleri tamamen yetiştirme birlikleri yapmaktadır. Kadın, erkek, genç, yaşlı herkes bu konuya ilgi göstermektedir. Hayvancılık çalışmaları sosyal faaliyetler gibi topluma mal olmuş bulunmaktadır. Türkiye'de bu konuda beklenen ve özlenen gelişme olamamıştır. Hayvan yetiştiricilerimiz dağınık çalışmakta, birleşerek kendi konularında bir kuvvet, bir güç olarak varlıklarını gösterememektedir. Böyle olunca da hayvancılık yeteri kadar kazanç sağlamayan bir üretim kolu haline gelememektedir. Bu durumda yetiştirici, yetiştirme ve ıslah çalışmaları için yeni masraflara girmeyi göze alamamaktadır. Bu yüzden hayvancılık tekniği geri kalmaktadır. Üretici yaptığı işten para kazanırsa yeniliğe, yeni tekniklere ilgi gösterecektir. Aksi halde hayvancılığı terkedecektir.

Topluluk ülkelerinde özel yetiştiricilerin yaptıkları çalışmalardan en yüksek geliri sağlamak için birleşerek organize olmaları ve haklarını alabilmek için güç kazanmaları, en çok göze çarpan ilginç bir durum olarak görülmektedir. Buna göre Türkiye'de de yetiştirme birliklerinin biran önce kurulması zorunluluğu en önemli konular arasında bulunmaktadır.

4) TÜRKİYE VE AT'DA HAYVANCILIK ÜRETİM POLİTİKASI VE TALEP

4.1) Üretim ve Arz

Toplulukta hayvan ve hayvansal ürünler üretimi ve arzı devamlı artmaktadır. Et üretiminde en başta domuz eti gelmekte ve üretim, talebi yakından izleyerek artmaktadır. Domuz yetiştiren işletme sayısı azalmakta, fakat işletme başına domuz adedi artmakta ve ihtisaslaşma gelişmektedir. Yetiştirilen domuz sayısı hafifçe yükselirken, verim ve çevirme emsali (yem/et üretimi) büyük ölçüde yükselmektedir. Domuz eti üretimi 1986'da 12.211 milyon tona ulaşmıştır (Tablo 4).

TABLO 4
AVRUPA TOPLULUĞU VE
TÜRKİYE'DE HAYVANSAL ÜRETİM

	Topluluk		Türkiye	
	1985	1986	1985	1986
Sığır eti	7.906	7.760	0.459	0.475
Koyun eti	0.906	0.919	0.447	0.476
Domuz eti	11.872	12.211	0.0007	0.0007
Süt	114.9	119.5	4.592	4.600
Tereyağı	2.050	2.156		
Süt Tozu	1.976	2.133		

Kaynak: CEC, The Agricultural Situation in the Community 1986 Report, Luxembourg 1987.
DİE kaynakları

Türkiye'de hayvan ve hayvansal ürünler üretimindeki artış Topluluktaki kadar değildir. Et üretiminde, sığır ve koyun birbirine yakın düzeylerde bulunmakta ve önde gelmektedirler. Domuz eti üretimi çok azdır.

Toplam hayvansal üretimin yüzde 18-19'u olan süt üretimi, Toplulukta daha çok geleneksel işletmecilik şeklinde yapılmaktadır. Son yirmi yıldır süt sektörü, üretimde ve genellikle sanayi için toplanan sütte artış göstermektedir. 1984 yılına kadar Toplulukta süt sığır sayısı oldukça sabittir. Küçük kapasiteli süt işleme yerleri sayılarında süratli bir azalma vardır. Süt ineklerinden yılda alınan süt verimi devamlı olarak yükselmektedir.

Topluluk'ta 1973-1983 yılları arasında süt işleme yerlerinde toplanan süt miktarı 80.4 milyon tondan 103.2 milyon tona (Yunanistan hariç) çıkmıştır. Bu, süt teslimatında on yılda yüzde 28.3 nisbetinde bir artışı ifade etmektedir.

Sütteki bu artış kalitenin düzeltilmesi ile birleşmiş, üretim, toplama ve işleme rasyonelleşmiştir. Bu sonuç, süt arzının, talebi daima geçtiği bir pazarda, rekabetin mevcut oluşu ile açıklanmaktadır. Bu sonuç aynı zamanda, 20 yıldan uzun bir zamandan beri, süt pazarına, garanti bir fiyat verilmesi ile, devamlı müdahale edilmiş olmasıyla da açıklanmaktadır (5).

Türkiye'de süt üretimindeki artış çok yavaştır. Sütün desteklenerek, üretimin arttırılması tedbirleri alınmalıdır.

4.2) Talep

4.2.1) İc ve Dış Talep

Toplulukta gayri safi üretim değeri yüzde 2.5 nisbetinde artarken, yurtiçi talep de bundan daha büyük (yüzde 3.5 - 4.0) bir artış göstermektedir. Yurtiçi talepteki artış, hayvansal ürünler için de geçerlidir.

Topluluğun en önemli hayvansal ürünü olan domuz etinde arz, pazar üretimi eğrisinin, tüketim eğrisinden fazla ayrılmaması ile, kendi kendini ayarlamaktadır.

Sığır etinde ise Topluluk, dışsatım ile birlikte, dışalım da yapmaktadır. Ancak dışalım azalmakta, dışsatım artmaktadır. 1985'de dışalım 395.000 tona düşerken, dışsatım 733.000 tona yükselmiştir (Tablo 5).

TABLO 5
TOPLULUKTA HAYVANSAL ÜRÜN ARZ VE
TALEP DURUMU VE YETERLİLİK
(1985)

	Sığır/da- na eti	Domuz Eti	Koyun Ke- çi Eti	Tavuk eti	Yumurta	Taze Süt	(1000 ton) Tereyağı
Topluluk içi gay- risafi üretim mik.	7386.0	11787.0	903.0	5373.0	4153.0	28824.0	3060.0
Net üretim	7410.0	11823.0	924.0	5370.0	4153.0	28824.0	2001.0
Stok değişimi	55.0	8.0	18.0	- 4.0	1.0	-	1124.0
Dışalım	395.0	154.0	233.0	112.0	-	13.0	79.0
Dışsatım	733.0	390.0	6.0	325.0	-	165.0	357.0
Topluluk içi ticaret	1567.0	-	-	-	560.0	-	-
Topluluk içi kullanım	7017.0	11577.0	1133.00	5161.0	4086.0	28672.0	1579.0
Tüketim(kg/kışı/yıl)	25.7	30.7	3.5	16.1	14.1	105.0	-
Kendine kendine yeter- lilik (%)	105.3	102.0	79.7	304.1	101.6	100.5	-

Kaynak: Commission of the European Communities The Agricultural Situation in the Community
1986 Report Luxembourg 1987.

Topluluk koyun ve keçi etini az tüketmekle beraber, üretim talebi karşılamamaktadır. Tavuk etinin yüksek bir talebi vardır. Bununla beraber önemli ölçüde dışsatım da yapılmaktadır (Tablo 5). Süt talebi yüksek olmakla beraber, üretimi geriden izlemektedir. Bu nedenle dışsatım artmaktadır. 1985'de 628.000 m ECU dışalımı rağmen, 3.601.000 m ECU dışsatım yapılmıştır.

Toplulukta hayvansal ürünler üretimi genel olarak Topluluk içi talebinden fazladır ve dışsatım önemli bulunmaktadır. Dış talebin her zaman tam olarak açığa çıkmaması nedeni ile, Topluluk içi stoklar oluşmaktadır. Bu durum Tablo 5'de ürünler itibariyle ayrı ayrı görülmektedir.

Türkiye'de hayvan ve hayvansal ürünler iç talebi artmaktadır. Yakın komşuların ise yüksek talepleri mevcuttur. Yurtiçi kişi başına ortalama tüketim düzeyi düşük olmasına rağmen, belirli ölçülerde dışsatım da yapılmaktadır.

4.2.2) İç ve Dış Talebi Destekleme ve Teşvik Politikası

Toplulukta hayvansal ürünler talebi özel yollar ile desteklenmektedir. Sığır eti, 1979'dan itibaren, müdahale ile alınan fiyattan daha düşük (düşürülmüş) bir fiyat ile tüketiciye satılmaktadır. Koyunun desteklemesinde üreticiye ödenen primin tüketiciye intikali önlenmiştir. Düşürülmüş fiyatlar ile bu şekilde Topluluk içinde tüketiciye yapılan satışların, dışsatıma göre önceliği vardır. Tereyağında ise, 1972'den beri, müdahale ile yapılan alımların, kâr amacı gütmeyen kuruluşlara ve orduya ucuz fiyatlar ile satılacağı ve özel güvenlik amacı ile destekleneceği belirtilmektedir.

Türkiye'de hayvansal ürünlerin yurtiçi talebinin desteklenmesi politikası mevcut değildir. Süt tüketimi için okullarda uygulanan sistem devamlılık ve yaygınlık göstermemektedir. Dış satımları teşvik için ise; çeşitli teşvik primleri, vergi iadeleri ve muafiyetleri vardır ve dışsatım gelirinde ithalat kolaylıkları uygulanmaktadır.

4.2.3) Arz ve Talep Dengesi ve Kendi Kendine Yeterlilik Durumu

Topluluğun hayvansal ürünlerin arz ve talep dengesi ile kendi kendine yeterlilik durumu topluca Tablo 5'de verilmiştir.

Topluluk hayvansal ürünlerde arz ve talep dengesini henüz tam anlamıyla sağlayamamıştır. Tereyağında 1985 yılı için stok değişimi 1.1 milyon tonu aşmış, tavuk eti üretiminde kendi kendine yeterlik yüzde 304'e yükselmiştir. Koyun etinde kendi kendine yeterlik yüzde 79.7 ile henüz sağlanamamış iken, sığır etinin yüzde 105.3'lük, domuz etinin yüzde 102.0'lik, yumurtanın yüzde 101.6'lık taze sütün yüzde 100.5'lik kendine yeterlik oranları nisbetin daha dengeli olarak kurulmuştur (4).

Türkiye'de kırmızı ve beyaz etlerde dışsatımın mevcut olması, üretimin yurt içi talebi geçtiği şeklinde açıklanabilmekte ise de, gerek tüketim düzeyinin düşük olması ve gerekse ithal etlerin iç piyasalarda satılması, yeterliliğin mevcut olmadığını göstermektedir. Süt ve mamullerinde ise açık bir yetersizlik bulunmaktadır.

Genelde Türkiye hayvansal ürünler bakımından kendi kendine yetersiz iken, AET bu ürünlerde son sözünü söylemiş ve ülkeler çapında üretimlerine kota koymak zorunda kalmışlardır. Türkiye'nin tam üyeliği kabul edilince bu tür kısıtlamalara boyun eğmek zorunda kalacaktır. Bu kısıtlamalar belli bir yıla göre yapılacağından, Türkiye hiç olmazsa yurtiçi talebini tam karşılayacak üretimi şimdiden sağlamalıdır.

AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK POLİTİKASI

5) TÜRKİYE'DE VE AT'DA HAYVANSAL ÜRÜNLER PAZAR VE FİYAT POLİTİKASI

5.1) Türkiye'deki Sistem

Türkiye'de 1980 yılından önceki dönemde TSEK tarafından süt; Et ve Balık Kurumu tarafından sığır ve koyun; Türkiye Tiftik ve Yapağı A.Ş. ve TİFTİKBİRLİK tarafından tiftik, merinos ve yerli yapağı ve Kozabirlik tarafından da yaş koza gibi hayvan ve hayvansal ürünler piyasalarına müdahale edilmiştir. Bu çerçevede, canlı hayvan ve hayvansal ürünler piyasalarında fiyatların serbest oluşumu yapılan desteklemeler ile yöresel de olsa, etkilenmeye çalışılmıştır.

24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konulan "İstikrar Tedbirleri" çerçevesinde tarım ürünleri piyasalarına devlet müdahalesi azaltılmış, sonuçta et ve süt piyasalarının düzenlenmesinde görev alan Et ve Balık Kurumu ile TSEK destekleme alımlarına devam etmekle birlikte, maliyetlerini düşürebilmek amacıyla üretimi teşvik edici fiyat politikaları yerine, kârlılık esası üzerine çalışmaya başlamışlardır (19). Uzun yıllar desteklenen canlı hayvan, tiftik, merinos yapağısı ve yaş koza gibi ürünler destekleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Destekleme alımları yapan kuruluşlara düşük faizli Merkez Bankası kaynaklı verilen krediler kesilmiştir. Kurumlar kendi çabaları ile normal kredi faizleri ile çalışmaya girmişlerdir. Diğer taraftan dış ticaret politikasında yeni uygulamalar sonucu ülke, hayvan ve hayvansal ürünlerde hem ihracatçı ve hem de ithalatçı bir durumuna gelmiş (4), dışsatım artışları için piyasa fiyatlarını yükseltirken, dışalımда uygulanan fonlar dışalımı frenleyememiştir. Böylece Topluluğun ihracatını subvanse ettiği et ve süt, piyasalarımıza rahatlıkla girmiştir.

Sonuç olarak serbest piyasa uygulamaları, tarım ürünleri ve piyasalarının kendine özgü birtakım özellikleri nedeniyle hayvan ve hayvansal ürünler üretimi de miktar ve kalite yönünden olumsuz etkilemiş, ürün fiyatlarında ve üretici gelirlerinde istikrarsızlık artmıştır (7). Bu olumsuz gelişmeler karşısında hükümet, özellikle hayvan ve hayvansal ürünleri ilgilendiren "Tarım Paketi" önlemlerini uygulamayla koymuştur (35). Bu paket ile ilgili olarak damızlık hayvanların dışalımını libere edilmiş, karma yem satışında subvansiyon ödenmesine başlanmış, 1985'den itibaren yüzde 20 olan yem primi, daha sonra 1 Mayıs 1987'den itibaren su ürünleri ve hayvancılık kredilerinde yüzde 22 faiz uygulamasına

başlanmıştır. Bu yardım şekli son olarak yemin miktarı başına verilme şekline dönüştürülmüştür. Ayrıca hayvan hastalıkları ile mücadele için alınan ilaçlara da subvansiyon yapılmaktadır. Büyük ölçekli süt fabrikalarına sütü teslim eden üreticiye litre başına 25-35 TL prim ödenmesi yapılmaktadır. Ne varki, bu paket yapısal sorunlarla ilgili herhangi bir önlemi içermediğinden, özellikle AT'ye tam üyelik aşamasında yeterli görülmemektedir (26). Türkiye'nin hayvan ve hayvansal ürünlerde uygulaması gereken pazar ve fiyat politikalarına ışık tutabilmek amacıyla, adı geçen ürünlerde AT tarafından uygulanan politikalar, aşağıda anahatları itibariyle verilmeye çalışılmıştır. Bu politikaların bilinmesi ve izlenmesi, Türkiye'nin muhtemel üyeliği ile ilgili uyum çalışmalarında son derece büyük önem arz etmektedir.

5.2) AT'daki Sistem

Topluluk, tarım sektörü için belirlemiş olduğu hedeflere ulaşabilmek amacıyla hayvan ve hayvansal ürünlerde de her ürün ve ürün grubunun niteliklerine uygun "Ortak Piyasa Düzenleri" oluşturmuş ve uygulamaya koymuştur. Toplulukça benimsenen ortaklık anlaşması uyarınca bu piyasa düzenlerinin tümünde "Serbest Rekabet Piyasası" esas alınmıştır. Ancak, Topluluk bu piyasalardaki fiyat seyirlerini devamlı izlemekte, gerektiğinde değişik şekillerde piyasalara müdahale ederek genellikle üreticilere belirli bir fiyat garantisi vermekte ve aynı zamanda ölçülü fiyatlarla tüketicilerin mal tedarikini garanti altına almaya çalışmaktadır. Bu amaçla yürütülmekte olan ve ilgili ürün ve ürün grubunun özelliklerine uygun değişik uygulamalar, ortak piyasa düzenleri çerçevesinde ele alınarak aşağıda incelenmeye çalışılmıştır.

5.2.1) Sığır Eti Ortak Piyasa Düzeni

29.7.1968 tarihinde uygulamaya konulan ve zaman içerisinde değişikliklere uğrayan bu piyasa düzeni, içerdiği ürünlerin* ortak iç piyasası için koruyucu bir pazar ve fiyat mekanizması üzerine oturtulmuştur (22).

---

*Bu ürünler: Canlı sığır ve dana; sığır ve dana eti (taze, dondurulmuş, tuzlanmış, salamura, kurutulmuş veya tütsülenmiş); sığır ve dana sakatatı; sığır ve dana eti ya da sakatatını içeren hazır yiyecekler ve konserveler; sığır eti mezbaha artıkları; sığır ve dana eti iç yağları.

Fiyat mekanizmasının odak noktasında yer alan Yönelim Fiyatı, normal pazar koşullarında üreticilerin elde etmeleri amaçlanan piyasa fiyatını temsil etmekte ve her yıl için Konsey tarafından yetişkin sığırlar için belirlenmektedir. Topluluğun temsili piyasalarında saptanmış bulunan fiyatların tartılı aritmetik ortalaması, Ortak Piyasa Fiyatı'nı vermekte ve haftalık olarak belirlenen bu fiyat ithal prelevmanının hesabında kullanılmaktadır. Konsey ayrıca karkas ağırlığına göre bir Müdahale Fiyatı saptamaktadır. Genellikle yönelim fiyatının yüzde 90'ını düzeyinde tutulmuş olan müdahale fiyatı, resmi alımlarda geçerli olan ve her üye ülke için farklı düzeylerdeki Satınalma Fiyatları'nın hesaplanmasında bir ölçü durumundadır. Müdahale organları, belirli koşullar altında ve kalite olarak tam tanımlanmış sığır etini bu fiyat üzerinden satın almayı taahhüt etmiştir.

İç piyasa ile ilgili düzenlemeler çerçevesinde ayrıca müdahale alımları ile stoklarda birikmiş olan donmuş etin indirimli fiyatlardan satılarak et talebinin canlandırılması, özel depolama yardımlarının yapılması ve çeşitli primlerin* ödemesi şeklindeki uygulamalar sürdürülmektedir (21).

Üçüncü ülkelere yönelik ticari düzenlemelerde ise, ithalatta safkan ıslah ırkları dışında ortak gümrük vergisi tahsil edilmekte, ayrıca önemli ürünlerde değişken Prelevman (ön kesinti) uygulanmaktadır. Prelevman hesabı karmaşık olduğu için burada bu konuya girilmemiştir.** Canlı sığırlar için saptanan prelevman, birtakım katsayılar yardımıyla et için kullanılabilir şekle dönüştürülmektedir. İhracata gelince; lisans uygulaması yanında, dünya piyasasında Topluluk ihracatçılarına rekabet gücü kazandırmak amacıyla sığır, sığır eti veya dana eti dışsatımında kendilerine üçer aylık dönemler için İhracat İadesi (Restitüsyon) ödenmektedir.

5.2.2) Koyun ve Keçi Eti Ortak Piyasa Düzeni***

20.10.1980 tarihinde uygulamaya konmuş, 1.4.1984 tarihinde ise yeniden

---

*Örneğin İngiltere'de yetişmiş kasaplık sığırlar için kesim primi; İtalya, Yunanistan ve İrlanda'da sığır mevcudunun korunabilmesi amacıyla buzağılama primi ve İrlanda'da et üretimine yönelik ana ineklerin bakımı için prim ödemeleri söz konusu olmaktadır (23, S.50 ve 22, S.23)

**Önce Temel Prelevman (Yönetim fiyatı-ortak ithal fiyatı) hesaplanmakta, sonra haftalık olarak piyasa fiyatı ile yönelim fiyatı oranına göre belirtilen katsayı, Temel Prelevman ile çarpılarak Fiilen Uygulanan Prelevman elde edilmektedir.

***İçerdiği ürünler: Canlı koyun ve keçi; taze veya dondurulmuş koyun ve keçi eti; taze veya dondurulmuş koyun ve keçi sakatatı; kurutulmuş, tuzlanmış veya tütülenmiş et veya sakatat; konserve koyun ve keçi eti iç yağları. Yün, sanayi ürünü olarak nitelendirildiğinden, bu ürünlere dahil edilmemiştir.

düzenlenmiştir (20). Bu piyasa düzeni ile Topluluk dahilinde koyun eti ticaretinin kolaylaştırılması, üretici gelirlerinin yükseltilmesi ve üçüncü ülkelerden mal girişinin garanti altına alınması amaçlanmıştır. Keçi eti için henüz iç piyasada korumacılık sözkonusu değildir (20).

Fiyat düzenlemelerinde Konsey'ce belirli kalitedeki koyun karkası için yıllık olarak bir Temel Fiyat belirlenmektedir. Bu fiyat, piyasada elde edilmesi umulan fiyatların tartılı aritmetik ortalamalarını yansıtmakta ve mevsimlik dalgalanmalara göre haftalık olarak ayarlanabilmektedir. Daha önceleri bölgesel olarak saptanmakta olan Referans Fiyatları, 1984/85 döneminden itibaren tek bir fiyata dönüştürülerek temel fiyata ulaşılmaya çalışılmıştır. İç piyasadaki müdahale düzenlemeleri çerçevesinde piyasa fiyatının temel fiyatın yüzde 90'nın altına düşmesi durumunda Özel Depolama yardımları öngörülmüştür. Piyasa fiyatının, temel fiyatın yüzde 85'i olarak belirlenen mevsimsel Müdahale Fiyatı'nın altında seyretilmesi halinde, müdahale alımlarına başvurulmaktadır. Müdahale alımlarının uygulanmadığı bölgelerde (İngiltere'de), bu durumda cari piyasa fiyatı ile Yönelim Fiyat Düzeyi (Temel Fiyatın yüzde 95'i) arasındaki fark üreticiye değişken Kesim Primi olarak ödenmektedir. Ayrıca pazarlama dönemi boyunca piyasa fiyatının düşük seyretmesi karşısında üreticilere gebe ve yavrulu koyun başına Prim hesaplanarak, ödenmektedir.

İthalatta İthal Prelevman* tahsili yanında, damping uygulamaları karşısında özel prelevmanlar da belirlenebilmektedir. Anlaşmalar çerçevesinde saptanan kotalar dahilinde tarife indirimlerine gidilebilmektedir (20). İhracatta Restitüsyon uygulaması bu ürünler için de öngörülmüşse de, şimdiye kadar hiç kullanılmamıştır (22).

5.2.3) Domuz Eti Ortak Piyasa Düzeni

1.7.1967 yılında başlatılan uygulama, canlı domuz ve domuz etini dondurulmuş, tuzlanmış, kurutulmuş veya tütsülenmiş) içine almaktadır. Domuz eti üretiminin toprağa bağlı olmaması ve yem tedariki garantili olduğu sürece üretiminin kısa sürede arttırılabilmesi gerçeği karşısında bu piyasa düzeni, diğer piyasa düzenlerinin aksine belirli bir fiyat garantisi olmayan koruyucu bir sistemi içermektedir.

---

*Komisyon'ca aylık olarak belirlenen ithal prelevmanı, koyun eti için (karkas ağırlık) mevsimsel temel fiyat ile Topluluk sınırındaki ithal fiyatı arasındaki farka eşit olmaktadır.

İç piyasa ile ilgili düzenlemelerde Konsey, domuz eti (Ticari sınıf: II) için yıllık bir Temel Fiyatı saptamaktadır.* Müdahale alımlarını düzenlemek üzere konulan bu fiyat, kesin masraflarının da dahil olduğu ortalama üretim masraflarına karşılık gelmektedir. Toplulukta kesilmiş domuz için piyasa fiyatı, Temel fiyatın (yani maliyet fiyatının) yüzde 103'ünün altına düştüğü takdirde müdahale önlemlerine başvurulabilmektedir. Zorunlu olmayan bu önlemler çerçevesinde, daha sık olarak özel depolama yardımlarına** başvurulmakta, çok nadir olarak da müdahale alımlarına gidilmektedir. Müdahale alımları, temel fiyatın yüzde 78-92'si arasında saptanmış bulunan Satınalma Fiyatı'ndan gerçekleştirilmektedir.

Üçüncü ülkelerle olan ticari düzenlemeler, yumurta ve kümes hayvanlarındaki uygulamaya benzemekte ve piyasadaki fiyat stabilizasyonun sağlanması açısından önem arz etmektedir. Dışa karşı iç piyasanın korunması, kesilmiş domuz ithalinde Prelevman uygulaması ile sürdürülmektedir. Prelevman hesabında; tahıl prelevmanı ile özel Topluluk tercihi dikkate alınmaktadır. İthal edilecek ürünün prelevman ilave edilmiş yeni giriş fiyatı, Set Fiyatından düşük olduğu takdirde, ayrıca Ek Bir Bedel tahsiline gidilmektedir. Buradaki Set Fiyatı, Komisyon tarafından üçer aylık dönemler halinde belirlenen ve en iyi koşullar ve masraf yapısı altında üretim yapan üçüncü ülkelerin domuz eti üretim maliyetini yansıtmaktadır (22).

Üçüncü ülkelere ihracatta burada da bir Restitüsyon*** uygulaması söz konusudur. Topluluk domuz eti üreticisinin dış pazarlara fazlasıyla bağımlılığının önlenmesi açısından bu uygulama, sadece canlı domuz ve taze ette esnek bir şekilde uygulanmaktadır (21).

---

*Geçerlilik süresi: 1 Kasım - 31 Ekim (gelecek yılın)

**Komisyon, ürünün kamu organları yerine şahıslar tarafından depolanmasını bu şekilde teşvik etmekte ve Komisyon kararı uyarınca söz konusu şahıslar (firmalar) ürünü 3-5 ay kadar depolamayı taahhüt etmektedir.

***İhraatçıya ödenen bu miktar, esasında en yüksek Prelevman tutarı düzeyindedir.

5.2.4) Süt ve Süt Mamulleri Ortak Piyasa Düzeni

Bu ürün grubu* için esas rejim 29.7.1968 tarihinde oluşturulmuştur. Amaç Üreticilere yeterli bir gelir temini yanında, pazardaki arz ve talep dengesi- nin sağlanmasıdır.**

İç piyasa ile ilgili fiyat düzenlemelerinde Hedef Fiyatı. yüzde 3.7 oranın- da yağ içeren sütün çiftliklere ve mandıralara tesliminde üretici eline geçmesi hedeflenen ortalama bir fiyatı ifade etmektedir. Tereyağı ve yağı alınmış sütto- zuna işlenen süt mamulleri için bir Müdahale Fiyatı sözkonusu olmakta, ancak mü- dahale organlarınca daha düşük bir fiyattan alımlara gidilebilmektedir. Müdahale fiyat düzeyi belirlenirken, maliyetler ve verim durumu dikkate alınarak üretici- lerin elde edecekleri fiyatın, sütteki hedef fiyatı düzeyinde olması amaçlanmak- tadır (26). Ayrıca bazı peynir çeşitleri (Grana-Padano, Parmigiano-Regiano, Pro- volene) için İtalya'daki müdahale yerleri, üreticiye ölçülü bir gelirin garanti- si için Konsey'ce belirlenen bir müdahale fiyatı üzerinden alımlar yapmaktadır(22). Diğer taraftan bu peynir çeşitleri ile tereyağı ve yağı alınmış süttozu için, bu ürünlerin belirli bir süre depolanması karşılığında Özel Depolama Yardımları öden- mektedir.

Üçüncü ülkelerle olan ticari düzenlemelerde, ithalatta değişken Prelevman uygulaması sürdürülmektedir. Prelevman, ilgili ürünün sınırdaki serbest giriş fiyatı ile Esik fiyatı arasındaki farklılık kadar bir miktar olup, ithalatçıdan tahsil edilmektedir. Konsey tarafından değişik ürün grupları için her yıl belir- lenen Esik Fiyatı ise, üçüncü ülkelerden Topluluğa ithalatta en düşük fiyatı temsil etmektedir. İhracatta, dünya piyasalarında rekabet gücü kazanabilmesi açı- sından, dünya fiyatı ile iç piyasa fiyatı arasındaki farklılık kadar bir miktar ihracatçılara Restitüsyon olarak ödenmektedir.

İç ve dış piyasa düzenlemelerine ilişkin bu uygulamalar yanında ilgili ürün- lere pazar olanakları yaratabilmek amacıyla süt üreticilerinden 6.4.1981 tarih- den itibaren Ortak Sorumluluk Ödentisi*** tahsil edilmekte;süt arzını sınırlandıır- mak amacıyla, sütünü yem olarak hayvanına veren veya süt hayvanını kesen ve süt işletmesini besi işletmesine dönüştüren üreticilere Prim ödenmekte ve 1980 yılında

---

*İçerdiği temel ürünler: Taze, konserve, konsantre veya tatlandırılmış süt veya krema; tereyağı, peynir; laktoz ve laktoz şurubu; süte dayalı karma yemler (bu- zağı ve kuzu maması).

**Ancak 30.8.1986 tarihi itibariyle stok miktarları; tereyağında 1.508 milyon ton ve yağı alınmış konsantre süt tozunda ise 0.956 milyon tondur.

***Hedef fiyatın yüzde 2.5 kadarı

yürürlüğe konulan uygulama çerçevesinde kaliteli et sığırıcılığının teşviki açısından ana inek sahiplerine de bir Prim ödenmektedir (21).

5.2.5) Yumurta ve Kümes Hayvanları Ortak Piyasa Düzeni

Bu piyasa düzeni 1.7.1967 tarihinde uygulamaya konmuştur. Domuz eti üretiminde olduğu gibi yumurta ve tavuk eti üretimi de esas itibariyle yemlik tahıl grubu ürünlerle yakından ilgili bulunmaktadır.* Diğer birçok tarım ürünleri ile ilgili ortak piyasa düzenlerinin aksine bu piyasa düzeninde iç piyasa fiyatlarının desteklenmesi veya üreticilere gelir garantisi sözkonusu değildir. Piyasada fiyat arz ve talebe göre olduğundan, burada önemli olan üreticilerin kendi arzlarını yönlendirerek pazarda dengeyi sağlamaları ve en azından üretim masraflarını karşılayacak şekilde bir fiyat elde etmeleridir. Ortak piyasa düzeni, ancak ortak dış ticaret düzenlemeleri sayesinde üreticileri korumaktadır.

Dünya piyasasında damping uygulamalarına sık sık rastlanılan bu ürünlerin dış ticaretinde; prelevman, ek bedel ve restitüsyon uygulamaları yaygındır. İthalatta tahsil edilen prelevman, ilgili üründen bir kg üretebilmek için gerekli olan yemlik tahıl miktarının (1 kg kasaplık piliç için 1.99 kg tahıl) Topluluk ve dünya fiyatları üzerinden farklılığı belirlenmektedir (22, S.65 ve 21 S.37). Damping uygulamalarında ithal fiyatına prelevman ilave edildikten sonra, yine de Set Fiyatına ulaşamıyorsa, Ek bir bedel'in tahsili ile de amaç gerçekleştirilmektedir. Set Fiyatı üçüncü ülkelerin temsili bir fiyattır. Bu fiyat, en iyi teknik etkinliğe sahip üçüncü ülkelerdeki maliyet fiyatını yansıtmaktadır. Komisyon set fiyatı ve prelevman düzeyini üçer aylık dönemler için saptamaktadır.

Topluluğun uluslararası yumurta ve kümes hayvanları ticaretine katılımının garanti altına alınması için, ilgili üründe Topluluk ve dünya piyasası arasındaki fiyat farklılığını ortadan kaldıracak Restitüsyon adı altında bir ödeme dış satım sonrası ihracatçılara yapılmaktadır.

Toplulukta uygulanan ortak piyasa düzenleri Topluluk içinde fiyatları yükseltmektedir. Bu fiyat seviyeleri Türkiye'dekinden çok farklıdır. Topluluğa tam üye olmaya namzet Türkiye, bu fiyatlara nasıl yaklaşacağını şimdiden incelemeli, hesaplarını yapmalı ve buna uyumun programını belirlemelidir. Bu nokta Türkiye ile Topluluk ekonomisinin karşılıklı olarak araştırılmasının önemini göstermektedir.

---

*Nitekim yumurta üretim masraflarının yüzde 60'ı ve kümes hayvanları üretim masraflarının yüzde 45'inin tahıla ait olduğu ifade edilmektedir (23, S.65)

6) TÜRKİYE'DE AT'DA HAYVANSAL ÜRÜNLER PAZARLAMA POLİTİKASI

AT'da hayvansal ürünler pazarlama politikası, pazarda kaliteli ürünün bulunması ve uygun pazarlama hizmetlerinin yapılmasına yönelmiştir. AT'nun tarım politikası içinde yer alan son müdahale programında, çeşitli ürünler arasında özellikle hayvansal ürünlerde, kalite politikasına geniş yer verilmiştir. Bu politika, yetiştiricilere yetiştirdikleri bu ürün pazarının garantili olacağı güvencesinin yaratılmasına dayanmaktadır. Bu politikanın uygulaması ile bugün, kaliteli ürün AET pazarında yerleşmiştir. Şüphesiz bu politika, müdahale masraflarını arttırmıştır, fakat üreticiyi pazara yöneltme bakımından etkili olmuştur.

Çeşitli pazarlama hizmetlerinin teknik esaslara uydurulması da bu politika içindedir. Ürünler için yeter ve tekniğe uygun depo yerlerinin yapılması sağlanmaktadır. Bunun sonucu ile bu şekilde yapılan depolardan geniş miktarda sığırti Brezilya'ya satılmıştır. Aynı şekilde eski tereyağı stoklarının eritilmesi de bu politikalar ile sağlanmaktadır. Kısa dönemde bu tür müdahale hareketleri, geniş masraflara neden olmakla beraber, erimeyen stokların çözümünü sağlamaktadır.

Pazarlama politikalarında, büyük stokların oluşmasını önleyebilmek amacı ile belirli kotalar ile garanti edilen ürün miktarlarının sınırlandırılmasına başlanmıştır. Örneğin, süt sektöründe bu kota 1 Nisan 1987'den itibaren yüzde 2 nisbetinde azaltılmıştır. 1 Nisan 1988'den itibaren yüzde 1 nisbetinde yeniden yapılan azaltma ile bu politikaya devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Tarımsal ürünlerin işlenmeleri ve pazarlama hizmetlerinin teknik usullere ve AET standartlarına göre yapılmasında Topluluğa yeni giren ülkelerden belirli şartları yerine getirmesi istenmektedir. Bu ülkelerden mesela İspanya ve Portekiz'e bu hizmetleri EEC No: 355/77 düzenlemesine göre yapmaları için iki yıllık bir süre verilmiştir. Bu süre içinde istenilenleri yerine getirmeyenlere Topluluğun maddi yardım sağlanmamaktadır.

Türkiye'de hayvansal ürünler pazarlama politikası, ürün kalitesini yükseltici ve pazarlama hizmetlerini ıslah edici yönde açık değildir. Alım yerlerinde, kaliteli ürüne daha yüksek fiyatlar ödeneceği açıkça belli edilmelidir. Yurdumuzda halen ürünlerin derecelendirilmeleri (etler de grading), depolanmaları, işlenmeleri ve taşınmaları gibi çeşitli pazarlama hizmetlerini teknik olarak düzenleyici zorunlu kurallar konulmamıştır ve mevcut olanlar da tam olarak işletilmemektedir. Türkiye, Topluluğun tam üyesi olmadan önce, hayvansal ürün pazarlama hizmet-

lerinin yapılması ve işleme yerlerinin çalıştırılmasında teknik kuralları belirlemeli ve AET standartlarına uyum çalışmaları yapmalıdır. Bu husus tam üyelik öncesinde Türkiye için büyük önem taşımaktadır.

7) TÜRKİYE'DE VE AT'DA HAYVAN YETİŞTİRME VE HAYVANSAL ÜRÜNLERİ PAZARLAMA ORGANİZASYONLARI

AT ülkelerinde üreticilerin yetiştirme, ıslah ve hatta ürünün pazarlanmasındaki örgütlenmeleri, çok eski yıllara dayanmaktadır. Bu örgütlerin kurulmasına devlet önayak olmuşsa da, örgütler güçlendikçe devlet kontrol ve düzenleme görevi dışındaki görevlerini yavaş yavaş bunlara terk etmiştir. Özellikle Topluluğun eski üyelerinde hayvancılık örgütlerinin, üretimin her aşamasında ve geliştirilmesinde büyük payları olmuştur. Örgütlerin esas çalışma alanları olarak verim kontrolleri, damızlık seçimi, sun'i tohumlama, pazarlama, eğitim-arastırma ve teşvik ile sağlık konuları oluşturmaktadır.

Bu çalışma'da AT içerisinde son derece gelişmiş örgütlere sahip ülkelere Batı Almanya ve Fransa'daki durum özlüce açıklanacaktır.

Batı Almanya'da hayvansal üretim ülke tarımında çok önemli bir yer tutmaktadır. Hayvan yetiştiriciliği daha çok küçük ve orta büyüklükteki tarım işletmelerinde yapılır. Hayvancılığın gelişme durumuna paralel olarak devletin ençok önem verdiği konu teknik eleman ve ihtisas elemanı yetiştirmek olmuştur. Bunun yanında araştırma kurumları ve hayvan ıslahı konuları da ele alınmıştır. Almanya'daki Hayvancılıklı ilgili kuruluşlara bakıldığı zaman, Federal Hükümetin Gıda, Tarım ve Ormancılık Bakanlığının hayvancılıkla ilgili yasaları hazırladığını, damızlık hayvanlar için gerekli belgeleri verdiğini, soy kütüğü derneklerini tescil ettiğini, verim kontrollerinin uygulanmasında özel kuruluşlara önderlik ettiği görülmektedir.

Alman Tarım Derneği (DLG) büyük hayvancılık sergilerini düzenlemekte, performans testi için kuralları saptamakta ve soy kütüğü derneklerine öncülük etmektedir. Soy kütüğü dernekleri, bölgesel olarak organize edilmektedir. Her dernek bir soy kütüğü yürütmektedir. Çeşitli türden hayvanlarla ilgilenen dernekler, federal düzeyde soy kütüğü dernekleri ulusal birliklerini oluşturmaktadırlar. Bu birlikler, Bonn'da Tüm Alman Soy Kütüğü Dernekleri Ulusal Birliğini oluşturmuştur (A.D.T.). Bu birliğin ana görevi federal hükümet yetkililerine ve merkez tarım kuruluşlarına hayvansal üretim, hayvan ıslahı, hayvan bakımı ve yönetimi konularında önerilerde bulunmaktır. Eyalet hükümetlerinin Tarım Bakanlıkları ile

Ziraat Odalarına ait eğitim ve araştırma merkezi de hayvansal üretime katkı sağlamaktadır. Altmış yılı aşkın zamandır hizmet veren Alman Hayvansal Üretim Derneği (D.G.F.Z.) hayvan yetiştiriciliği, sağlığı ve beslemesi konusunda katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Alman soy kütüğü dernekleri Ulusal Birliği (ADT) ve Alman Tarım Derneği (DLG), Federal Hükümetin Gıda Tarım ve Ormancılık Bakanlığı ile uyularak, Alman Hayvansal Üretim Organizasyonları Ölkeleri bürosunu kurmuşlardır. Bu büronun amacı hayvansal üretimin sorunları üzerinde çalışan yabancı ülke organizasyonları ile ilişki kurarak, teknik işbirliğini geliştirmektir. Alman Soy Kütüğü Dernekleri Ulusal Birliği (ADT), Alman Tarım Derneği (DLG) ve Alman Canlı Hayvan ve Et Tüccarları Birliği, Alman Hayvan Yetiştiricileri Birliği, bir araya gelerek Dışalım ve Dışsatım Organizasyonunu (IMEX) oluşturmuşlardır. Bu kuruluş Batı Almanya'nın damızlık hayvanlarının dışsatımındaki düzenlemelerden sorumludur.

Fransa'da hayvancılık konusunda devletçe kurulan organizasyonlar büyük önem taşımaktadır. Özellikle süt kontrolü, yapay tohumlama ve araştırma konularında organizasyonlar kurulmuştur. Paris'te Institut National Agronomique, projelere dayalı araştırmalar yapmakta ve süt verim kontrolü sonuçlarını değerlendirerek damızlık seçimi uygulamalarını yönetmektedir. Fransa'da çeşitli üniversite ve yüksek okullarda hayvan yetiştirme üzerinde çalışacak elemanları yetiştiren bölümler vardır. Centre National de Recherches Zootechnique, Jouyen Josas (Seine et-Oise) hayvancılık konusunda önemli araştırmalar yapan bir araştırma merkezidir. Her hayvan türüne araştırmalarında yer veren bu kurumda hayvan fizyolojisi ve sağlığı konularında Veteriner Hekimler; yetiştirme, ıslah, genetik konularında ise Ziraat Mühendisleri ve temel bilimciler çalışmaktadır. Tarım Bakanlığı her yıl büyük bir Ziraat Fuarı düzenlemektedir. Zaten devlet organizasyonlarının etkili olmasında büyük ölçüde çiftçinin eğitim düzeyi, organize olma yeteneği ve teknik gelişmeye göstereceği ilgi önemlidir. Bu organizasyona örnek olarak Fransa'daki koyun ıslahı için kurulan organizasyon Fransa'da koyun ıslahı ulusal bir projeye bağlanmıştır. Genetik ilerlemeler, koyunlarda yapay tohumlama uygulamaları, kayıtların tutulması ve değerlendirilmesi alanındaki en son bilgileri kullanarak uygulanan modern ıslah metodları, genetik ilerlemenin artmasını, organizasyonların geliştirilmesini ve yeni organizasyonların kurulmasını sağlamıştır. Bu organizasyonlara Fransa'da Ulusal Irk Derecelendirme ve Yetiştirme Dernekleri (UPRA) adı verilmektedir.

Ölkemizde hayvancılık konusunda devlet dışındaki örgütlenme, yani yetiştiricilerin örgütlenmesi henüz gerçekleşmemiştir. Devlet örgütlerinde temelde damızlık temini, sağlık koruma ve eğitim-öğretim amacıyla kurulmuş örgütlerdir.

Çiftçiye damızlık temin etmeleri ve yeni teknolojilerin uygulanmasına önayak olmaları amacıyla kurulan Hara, İnekhane ve Devlet Üretim Çiftlikleri, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü adı altında bir araya getirilmiştir. Bu işletmelerin çoğu günümüzde amaçlarından giderek uzaklaşan bir işleve bürünmüşler ve etkinliklerini kaybetmişlerdir. Bu noktaya gelinmesi de işletmelere kazandırılan yeni statü kadar, uzun yıllar araştırmadan uzak, çevreden kopuk çalışmaları ve kendilerini bir damızlıkçı işletmeden ziyade, üretim işletmeleri olarak görmelerinin önemli payı vardır.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü dışında önceleri tarla ıslahında kullanılacak çiftlik gübrekisini elde etmek için sığır yetiştiriciliğine başlayan Şeker Fabrikaları Çiftlikleri ise, zamanla geliştirilmiş ve bugün oldukça yüksek verimli sığır sürüleri meydana getirilmişlerdir. Günümüzde bu işletmeler damızlık temini konusunda da çalışma yapar duruma gelmişlerdir. Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, süt sığırcılığı yanında fabrikalarda üretilen posayı değerlendirmek ve şeker pancarı üreticilerine ek gelir temin etmek için kredi kullandırarak ve pazar garantisi vererek besiciliği teşvik yönünde girişimlerde bulunmuştur.

Bu kurumlar yanında Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığına bağlı olarak kurulan ve yeni düzenlemeyle kaldırılan Hayvancılığı Geliştirme Genel Müdürlüğünde üye işletmeler kurulması konusunda çalışmalar yapmışsa da yaygın, sürekli ve tam başarılı olamamıştır.

Hayvancılığın gelişmesinde etki ve önemi büyük olan pazarlama ve değerlendirme konusunda da devletin girişimleri olmuştur. Bunlardan en önemli iki tanesi Süt Endüstrisi Kurumu ve Et-Balık Kurumudur. Bunun dışında Yapağı ve Tiftik Genel Müdürlüğü A.Ş. kurularak bu konuda bugün için yeterli olmasa da çeşitli hizmetlerin verilmesi amaçlanmıştır.

Sun'i tohumlama ve Sağlık hizmetlerini yürütme görevi de Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü bünyesine alınmış, bunun yanında özel sektörün de sun'i tohumlama yapması için yasal düzenlemeler ve bazı teşvikler sağlanmıştır.

Türkiye'de bilindiği gibi Hayvancılık eğitimi Ziraat ve Veteriner Fakültelerince yürütülmektedir. Bu fakültelerin sayılarının artmasıyla güçleri ve etkinliklerinde bir artış olduğunu böylesine söylemek mümkün değildir. Uygulayıcı kuruluşların ve Araştırma Enstitülerinin bu kurumla olan ilişkilerini her geçen gün azaltmaları, hem fakültelerin hem de sözü edilen bu kurumların ülke hayvancılığına hizmet şansını büyük ölçüde sınırlandırmaktadır.

Görüldüğü gibi Türkiye'de Devlet çeşitli konularla ilgili çok sayıda örgüte sahiptir. Ne varki bu örgütlenme sistemine esas unsur olan üreticinin katılımı son derece azdır ve hatta hiç yoktur. Olanlar da kooperatif statüsündeki örgütlerdir ve hem üye sayıları hem de etkinlikleri önemli sayılabilecek düzeyde değildir.

Toplulukta yetiştirme ve ıslah konularındaki organizasyonlarda olduğu gibi, hayvansal ürünlerin pazarlanmasında kooperatif organizasyonları da oldukça yaygındır. Avrupa Topluluğu'nda Kooperatif vasıtasıyla satın alınan hayvansal ürünlerin nisbeti Tablo 6'da verilmiştir. Ayrıca üreticiler ile önceden yapılmış anlaşmalar ile satılan ürün miktarı da oldukça önemlidir. Bu durum da aynı tablodan izlenebilmektedir.

Toplulukta kooperatif yoluyla pazarlanan hayvansal ürünler İrlanda'da sütte görüldüğü gibi yüzde 97 nisbetine kadar ulaşabilmektedir.

Hayvansal ürün pazarlamasında Toplulukta kooperatiflerle, üreticilerle önceden yapılan anlaşmalar önem taşıdığı ve pazarlama düzenlendiği halde, Türkiye'de pazarlama konusunda, ürünün tedarik, derecelendirme, fiyatlandırma, kalite kontrolü ve dağıtım konularında önemli sorunlar vardır. Bu alanda EBK, SEK, Türkiye Yapağı Tiftik A.Ş. ve TİFTİK BİRLİK gibi pazarı düzenlemek için kurulan kuruluşlar bu konuda pek etkin olamamışlardır. Hayvan ve hayvansal ürün kooperatifleri de geliştirilememiştir.

TABLO 6

AVRUPA TOPLULUĞUNDA KOOPERATİF VASITASIYLA
SATIN ALINAN ÜRÜNLER İLE ANLAŞMASI ÖNCEDEN YAPILMIŞ
KONTRAT ŞEKLİNDE SATILAN ÜRÜNLERİN NİSBETİ (%) (1985)

Ülkeler	Domuz Eti		Sığır ve Dana		Tavuk Eti		Yumurta		Süt	
	Koop.	Kont.	Koop.	Kont.	Koop.	Kont.	Koop.	Kont.	Koop.	Kont.
Belçika	10	55	-	90	-	93	-	70	65	-
Danimarka	92	-	71	5	50	70	68	75	88	-
Almanya	-	15	-	15	-	73	-	23	-	27
Yunanistan	4	-	7	-	23	-	16	-	21	7
Fransa	64	27	21	27	45	47	25	17	52	1
İrlanda	27	-	5	-	10	90	4	25	97	10
İtalya	15	-	6	-	-	-	5	-	32	-
Lüksemburg	25	-	25	-	-	-	10	-	86	-
Hollanda	26	50	16	85	27	90	18	50	86	90

Kaynak: Commission of the European Communities, The Agricultural Situation in the community, 1986 Report, Luxemburg 1987, S.313

8) SONUÇ

Topluluğa kıyasla ekonomisinde hala tarımın belirli bir yeri ve önemi olan Türkiye, hayvancılığın tarımdaki yeri bakımından Topluluğun oldukça gerisinde bulunmaktadır.

Hayvan sayısı yönünden tavuk ve domuz dışında Topluluğa kıyasla oldukça büyük bir varlığa sahip olan Türkiye, hayvan başına verim bakımından maalesef AT ortalamalarının oldukça gerisinde yer almaktadır. Türkiye koyun ve keçi eti üretimindeki üstünlük ve potansiyel yanında, koyun başına yetersiz verimliliğe karşın bal üretimini arttırmaya çalışarak, AT'nun düşük olan kendine yeterlilik durumundan yararlanabilir.

Tarım arazisi içinde çayır-mer'aya ayrılan pay bakımından Topluluk ortalamasına yaklaşan Türkiye, nitelik iyileştirmesi yönünden gerekli çalışmaları hızlandırmak ve aşırı otlatmaları önlemek zorundadır. Bu nedenle kaba yem üretiminin geliştirilmesi yanında, Topluluğa kıyasla oldukça düşük düzeylerde bulunan karma yem üretiminin arttırılması ve kullanımının yaygınlaştırılması açısından mevcut iyileştirmelere devam edilmelidir.

Türkiye'de bitkisel ve hayvansal üretim değerleri arasında olumlu bir denge kurulabilmesi bakımından Topluluğa kıyasla geri durumda bulunan hayvan başına verim düzeyinin artırılabilmesi için yeterli bakım ve beslenme faaliyetleri yanında, mevcut popülasyondaki kültür ırkı ve daha çok melezlerinin oranının yükseltilebilmesi açısından ıslah çalışmalarına gerekli ağırlık verilmelidir.

Toplulukta hayvan ve hayvansal ürünler üretim ve arzındaki devamlı artışlar, Türkiye'ye kıyasla oldukça belirgindir. Toplulukta, özellikle hayvan başına süt veriminde kaydedilen önemli artışlar yanında uygulanan fiyat desteği sonucu, süt arzı talebi aşmıştır. Türkiye'de süt üretimi arttırıcı yöndeki politikalarla desteklenerek üretim artışı sağlanmalıdır. Toplulukta koyun ve keçi eti dışında hayvansal ürünler üretimi genelde iç talebi aştığından, stoklar oluşmakta ve dışsatım yapılması önem kazanmaktadır. Buna karşılık Türkiye'nin bu ürünler için kişi başına ortalama tüketim düzeyinde ortaya çıkabilecek olan gelişmeler, bu talep potansiyelinden yararlanmasını kısıtlar nitelikte görülmektedir. Ancak Türkiye'nin yakın komşularının büyük boyutlarda hayvan ve hayvansal ürünler talebi mevcuttur ve bundan yararlanabilecek durumdadır.

Hayvan ve hayvansal ürünler pazar ve fiyat politikalarında Türkiye'deki son yıllardaki uygulamalar, fiyat desteklemelerinden ziyade, kredi kolaylıkları, süt alım fiyatı desteklemeleri, ilaç ve yem primleri ile, inek ithalatına yapılan destekler gibi önlemleri içermektedir. Tarımda ve tarımın bir kolu olan hayvancılıkta önemli olan yapısal düzenlemeler halen ihmal edilmekte, kalite yükseltici ve pazarlama hizmetlerini ıslah edici uygulamalar üzerinde gereğince durulmamaktadır. Oysa Topluluk bu ürünler için oluşturmuş olduğu "Ortak Piyasa Düzenleri" ile hayvan ve hayvansal ürün iç ve dış pazarlarına farklı şekillerde müdahale ederek, benimsemiş olduğu tarım politikası ile ilgili hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır. Ancak belirli kalite sınıflarına giren ürünleri içeren bu müdahaleler genelde karmaşık bir mekanizmaya sahip olmakla beraber, tartışmaya gerek olmayacak şekilde kesindir ve genelde hükümet politikalarına bağımlı değildir. Türkiye AT'na tam üyelik aşamasında bu ürünler için uygulanmakta olan politikaları yakından ilmek ve uyum çalışmalarını bu uygulamalara göre yönlendirmek zorundadır.

Türkiye'de üzerinde önemle durulması gereken diğer önemli bir konu, hayvancılık konusunda yetiştiricilerin kendi aralarında örgütlenmelerinin temini yönündeki çalışmalar olmalıdır. Bu, devlet kurumları arasındaki ilişkiler ve gerekli olan koordinasyon arttırılırken, bu kurumlara üreticilerin katılımı teşvik edilmeli, üreticilerin örgütlenmesine başlangıçta önyak olan devlet, AT ülkelerinde olduğu gibi, zamanla tüm denetim ve düzenleme görevini bu örgütlere devretmelidir. Ayrıca yetiştiricilerin ürünlerini kendi örgütleri ile pazarlamaları için eğitim ve finans yardımları sağlanmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. AKMAN, N.: Türkiye Sığırcılığının Islahı Olanakları, Ziraat Fak.Yayınları 947/624, 1985.
2. ANABRITANNICA, Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler, Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica, INC. Yayını 1986.
3. ARIKAN, R.: "Tarımda Destekleme Politikası", 2. Türkiye İktisat Kongresi Tarım Komisyonu Tebliğleri, DPT, 2-7 Kasım 1981, İzmir, S.755-784.
4. BİNGÖLLER, C.: "Türkiye'de ve AET'de Uygulanan Hayvancılık Politikası", Türk Tarımı ve AET Sempozyumu 25-26 Mart 1987, Konya, basılmadı.
5. Commission of the European Communities, The Agricultural Situation in the Community, 1986 Report, Office for Official Publications of the European Community, Luxemburg 1987.
6. Cunningham, E.P., The Structure of the cattle population in the E.E.C. Optimization Publications of The European Communities, Boite Postale 1002 Luxemburg 1975.
7. ÇAĞLAYAN, L.: "Türkiye'de Serbest Piyasa Ekonomisi Uygulamaları Karşısında Tarım Sektörünün Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Yolları", Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçişin Tarım Sektörü Üzerine Etkileri Sempozyumu, 16-18 Aralık 1985, İzmir, basılmadı.
8. DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim 1984, Yayın No: 1168, Ankara, Mart 1986.
9. DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1985, Yayın No: 1150, Ankara, Kasım 1985.
10. DPT, V.Bes Yıllık Plan Destek Çalışmaları: 2, Yayın No: 1975, Ocak 1985.
11. DPT, Beşinci Bes Yıllık Kalkınma Planı 1985-89, Yayın No: 1975, Ankara 1985.
12. DPT Kayıtları
13. DOZGONEŞ, O.: ELİÇİN, A.: SÖNMEZ, R. ve YALÇIN, B.C.: "Türkiye Koyunlarının Genetik Islahı", Uluslararası Akdeniz Bölgesi Koyun ve Keçi Üretim Sempozyumu, 17-21 Ekim 1983.
14. DOZGONEŞ, O.: ELİÇİN, A. ve AKMAN, N.: Hayvan Islahı, A.O. Ziraat Fakültesi Yayınları, 1003/29, Ankara 1987.
15. DOZGONEŞ, O. ve ELİÇİN, A.: Hayvan Yetiştirme İlkeleri, A.O. Ziraat Fakültesi Yayınları 978/288, Ankara
16. DOZGONEŞ, O.: Dünya ve Türkiye Koyuncululuğunun Gelişme Yönleri, A.O.Ziraat Fakültesi Yıllığı, 17, Ankara 1975.
17. DOZGONEŞ, O.: YARKIN, İ. ve SÖNMEZ, R.: "A study on the variation in colour in the fatteiled white Karaman Sheep, Merino-Fleisch -Schafe and their crosses", Zeitschrift für Tierzüchtung und Zuchtungsbiologie 74 (1).

18. ELİÇİN, A.: Y.Lisans Ders Notları, Ankara 1987.
19. ERKUŞ, A. ve diğerleri: "Türkiye'de Serbest Piyasa Ekonomisi Uygulamalarının Hayvancılık ve Hayvansal Ürünlerin Üretim, Pazarlama ve Tüketim Düzeyi Üzerine Etkileri", Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçişin Tarım Sektörü Üzerine Etkileri Sempozyumu, 16-18 Aralık 1985, İzmir, basılmadı.
20. Eurpean Community Commission, Sheepmeat, Green Europa, No: 201, Agricultural Information Service of the Directorate General for Information Brussels 1984.
21. Europäische Gemeinschaft, Mechanismen der gemeinsamen Organisation der Agrarmarkte-tierische Erzeugnisse- Green Europa Nr. 188, Luxemburg 1983.
22. Europäische Gemeinschaft, Grünes Europa, Allgemeine Beschreibung der Regeln des gemeinsamen Agrarmarktes, Zweiter Teil: Tierische Erzeugnisse und Sonderkulturen, Nr.210, Luxemburg 1985.
23. FAO, Production Yearbook 1982.
24. GONEŞ, T.: "Türkiye'nin AET Ortak Tarım Politikasına Uyumu", Ziraat Mühendisliği, Ocak 191, Şubat 192, Ankara 1987.
25. GONEŞ, T.: Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye Tarım ve Hububat Hayvan Ekonomisi, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayın No: 424, Ankara 1970.
26. HARRIS, S.: The Food and Farm Policies of the European Communities, John Wiley and Sons Ltd, 1983.
27. KAHYA, C.: "Tarım Paketi", İzmir Ticaret Odası Dergisi, Yıl 60, Sayı 5, Mayıs 1987, İzmir, S.7-8
28. LERNER, M.I. ve DONALD, H.P.: Modern Developments in Animal Breeding, Academic Press, London and New york, 1966.
29. MANDLE, E.: Agrarpolitik, Band 69,Verlay W.Kohl Hammer Stuttgart/L.Schwann Verlag, Düsseldorf 1971.
30. PEKEL, E.: Hayvancılık Organizasyonları, Ç.Ü.Ziraat Fakültesi, Ders Notları No: 47, Adana 1979.
31. SÖNMEZ, R.: Hayvancılık Organizasyonları, E.Ü.Ziraat Fakültesi Yayınları 150, İzmir 1969.
32. SÖNMEZ, R.: Koyunculuk ve Yapağı, E.Ü.Ziraat Fakültesi Yayın No: 108, İzmir 1966.
33. SÖNMEZ, R.: SARICAN, C. ve KAYMAKÇI, M.: "Türkiye Koyuncululuğunun Geliştirilmesinde Koyun Tipleri" Koyun yetiştiriciliği Semineri, 23-31 Mayıs 1983, Tahirova 1984.
34. Tarım, Orman ve Köyşleri Bakanlığı Kayıtları, Ankara 1986.

35. TC Resmi Gazete, 3.5.1987 tarihli.
36. TC Ziraat Bankası, Türkiye Tarımsal Üretim Değeri 1984, Ankara 1987.
37. TUNCEL, E. ve BAYINDIR, Ş.: "Türkiye'de Keçilerin Genotipik Islahı", Uluslararası Akdeniz Bölgesi Koyun ve Keçi Üretimi Sempozyumu, 17-21 Ekim 1983.
38. YALÇIN, B.C.: "Türkiye'de Koyun Islahı Alanındaki Araştırma ve Geliştirme Çalışmaları", TÜBİTAK VI. Bilim Kongresi VHAG Tebliğleri, 17-21 Ekim 1977, Ankara
39. YALÇIN, B.C.: Genel Zootečni, İ.O.Veteriner Fakültesi Yayınları Rektörlük No: 2769, İstanbul 1981

TÜRK EKONOMİSİNİN 1989'DA ÇÖZÜLMİYİ BEKLEYEN İÇ VE DIŞ MESELELERİ

DOÇ.DR. VİLDAN SERİN

Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi
İktisat-Maliye Bölümü

Türk ekonomisinin 1989 yılına girerken, iktisadi gündeminin ana başlıkları değişmemiştir. Kronikleşen enflasyon, "ihracata dönük sanayileşme modelinin" gelir dağılımındaki payı ihracat ve bunun bir uzantısı olarak iç ticaret kesimi lehine arttırırken, ücret ve sabit gelirliler aleyhine daraltması, yüksek faizler*, kredi yetersizliği**, Avrupa Topluluğu'na üyelik yolundaki ilerlemelere paralel olarak tartışılan Avrupa Para Sistemi'ne iştirak edilmesi meselesi, bunun için de Türk Lirasının konvertibl olma şartı, ancak yüksek enflasyona rağmen konvertibiliteye geçişin mümkün olmayışı, iç ve dış denge hedefleri arasındaki çatışmalar 1989 yılında da çözüm bekleyecektir. Zira 1989 yılını, 1988'in iyi veya kötü yanları ile mirasını taşıdığı için 1988'den bağımsız düşünmek imkansızdır.

I. DÜNYAMIZIN 1989 YILINDA KARŞILAŞACAĞI EN ÖNEMLİ İKİ MESELESİ:

DIŞ BORÇLAR ve HİMAYECİLİK AKIMLARI

1989 yılında dünya ticaretini tehdit eden iktisadi problemlerin başında, dış borçlar ve himayecilik akımları gelecektir. Özellikle dış borçlar konusunda çok ciddi endişeleri olan Nobel Ödülü Fransız iktisatçısı, Prof.Maurice Allais***: "Tarihin hiçbir döneminde hükümetler bugünkü kadar borca saplanmamıştır, bu sebeple dünya ekonomisi büyük bir felaketin eşiğinde" demektedir.

---

* TÜSİAD'ın üyeleri arasında yapılan bir ankete göre, sabit sermaye yatırımlarına en önemli engeller arasında yüzde 89'la yüksek faizler birinci, yüzde 48'le kredi yetersizliği ikinci sırayı almaktadır. (The Turkish Economy 1988 TÜSİAD, S.162).

** Aynı eser, s.162.

*** Maurice Allais, 1987'nin Ekim ayında Wall-Street Borsa Krizini, beş yıl önce 1982'de görerek, 1929 krizi de ortaya çıktığında Amerikan ekonomisi bugünkü gibi gayet müreffeh idi, onun için bu rahatlık sizi aldatmasın demektedir.

Gerçekten de hem gelişmekte olan ÷lkelerde, hem de ABD gibi gelişmiş ÷lkelerde dış borçlar hızla artmaktadır. Nitekim gelişmekte olan ÷lkelerin toplam dış borçları 1987 yılında yüzde 8.7 oranında artarak, 1 trilyon 195 milyar dolara ulaşmıştır. 1988'de de bu miktar muhtemelen 1 trilyon 239 milyar dolara yükselecektir.

Gelişmiş ÷lkelerden ABD'nin dış borç stoku ise 2.5 trilyon dolara çıkmıştır. Bunu 161 milyar dolarlık cari işlemler açığı ve federal bütçe açıkları takip etmektedir. Amerika'nın dış borç ve açıklarının devam etmesi, ABD'nin doların değerini düşük tutan bir politikayı sürdüreceğinin işaretidir. ABD'de Kasım ayında yapılan Başkanlık seçimlerini George Bush'un kazanmasından sonra dolar yeniden düşüşe geçmiştir. ABD'de enflasyonu yüzde 3.5 civarında tutmaya çalışacağını, vergileri arttırmamaya dikkat edeceğini ve işsizliği yüzde 5.5'lik seviyede tutmaya gayret edeceğini vaad eden Bush, genelde Başkan Reagan'ın politikalarını takip edecektir. Bundan dolayı, dünya borsalarında dolar değerinde açık bir yükselme ihtimali söz konusu değildir.

1987 yılı Aralık ayında, ABD ve SSCB'nin, Brüksel'de INF (Orta Menzilli Nükleer Füzelerin Sökülmesi) Anlaşmasını imzalaması, milletlerarası piyasaya, daha pahalı dolar ve daha düşük altın fiyatı olarak aksetmiştir. Geçtiğimiz günlerde Gorvaçov'un ABD'de yaptığı konuşmada, dünya barışı için ümit verici açıklamalar da bulunması, doları arttırırken, altın fiyatlarını geriletmiştir.

Dünya ekonomisinin 1989'da ikinci büyük meselesi himayecilik olmaya devam edecektir. Aralık 1988'de 103 ÷lkenin katıldığı Montreal'deki toplantıda, Kanada Başbakanı Mulroney "Dünya ekonomisi bir dönüm noktasındadır, ya kararlı bir şekilde çok taraflı ticaret sistemine gidilecek, veya geriye doğru gidilerek, çeşitli himayecilik yollarına başvuracağız" demiştir*. Serbest ticaretin faydaları hakkında hiçbir zaman bugünlerde olduğu gibi, savunma yapılmamıştır. Ancak, serbest ticaret, dünyanın birçok bölgelerinde, himayeci güçlerin tehdidi altındadır. Montreal'deki toplantıda, Japonya iyi niyetlere rağmen, AT'nin 1992'deki tek pazardan sonra, rekabet edenleri dışlayarak, bir Avrupa kalesi haline geleceğinden endişelenmekte ve Avrupa ve ABD'lileri sık sık 1930'lardaki krizin nedenleri olarak, himayeciliği görmekle birlikte, Doğu Asya'nın ihracata dayalı büyüyen ekonomilerinde korumacı bölgesel bloklar oluşturma gayreti içinde oldukları için de suçlamaktadır. Bu durum dışa açılma ve ihracata dayalı büyüme modellerini uygulama yolunda adımlar atan Türk ekonomisi için de önemli problemler yaratmaktadır.

---

* The Economist, December 17, 1988, s.12.

II. TÜRK EKONOMİSİNİN 1989'da AŞMAK ZORUNDA OLDUĞU BÜYÜK ENGEL: ENFLASYON

1988 yılı programında, enflasyon oranının yüzde 33'e çekilmesi hedeflenmiş, ancak yıl sonunda açıklanan resmi enflasyon oranının yüzde 79'a kadar yükselmesi, hedeften ne ölçüde uzaklaşıldığının açık delili olmuştur. 1988 yılı için programlanan yüzde 5'lik büyüme hızının da hedefi aşarak, yüzde 6.7 civarında olduğunu görüyoruz. 1988 yılındabaraaj ve yol yapımı gibi altyapı yatırımlarının devam etmesi ve özellikle büyük şehir belediyelerinin "gösterişli" faaliyetlerini sürdürmeleri, bu büyüme faaliyetlerinin finansmanının geniş ölçüde emisyonla ya da borçlanmaya dayandırılması enflasyonun önemli bir kaynağını meydana getirmiştir.

TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN KAYNAKLARI

1980 sonrasında, 1976-1980 döneminde enflasyona sebep olan dış faktörler de ortadan kalkmıştır. 1976-1980 arası petrolün varili 35 Dolara çıkmışken, 1980 sonrası 12 Dolara kadar düşmüştür. Yine 1980 öncesi dünyada enflasyonun yüzde 10'lara fırlamasına karşılık olarak bütün sanayileşmiş ülkeler ortalaması 1988'de yüzde 3.6*'dır. Avrupa Topluluğu ülkelerinde ise Belçika'da yüzde 1.0, Danimarka'da yüzde 4.7, Fransa'da yüzde 3.3, Yunanistan'da yüzde 16.9, İrlanda'da yüzde 3.2, İtalya'da yüzde 4.9, Lüksemburg'da yüzde 1.4, Hollanda'da yüzde 0.6, Portekiz'de yüzde 8.2, İspanya'da yüzde 4.4, İngiltere'de yüzde 3.5'tir**. Görüldüğü gibi, bu ülkeler arasında enflasyon eksi olan ülkeler dahi vardır. O halde, 1980 sonrası enflasyon kaynaklarını, dış etkenlerde değil de, kendi iç dengesizliklerimizde aramakta fayda vardır.

1980 sonrası uygulanan ekonomi politikalarında ağırlık para politikasına kaydırılmak istenmiştir. Hernekadar 1980 sonrası "sıkı para politikası" devamlı gündeme gelmişse de, uygulamada para arzı toplam üretimden daha hızlı arttırılmıştır. Buna da hızlı büyüme hedefi ve yüksek kamu borçlanması sebep olmuştur. Bu durumda enflasyon kaçınılmazdır.

Para politikasının yanlış uygulanmasının yanında asıl vurgulamak istediğimin, ekonomik dengeyi sağlamada seçilen aracın yanlışlığıdır. Türkiye gibi kro-

---

* International Currency Review, London, 1988, s.31

** Aynı eser, s.31.

nik bütçe açıkları* olan bir ülkede, kamu harcamalarını kıstak ve vergi gelirlerini arttırmak için asıl aksiyoner rolün maliye politikasına düşeceği herkesin rahatlıkla görebileceği bir gerçektir.

Enflasyona kaynak teşkil eden ikinci hata, faiz politikasında yapılmıştır. Türkiye'de faiz gelirin bir fonksiyonudur ve gelir dağılımı ile ilgilidir. Buna karşılık Türkiye'de faizin tasarrufların fonksiyonu olduğunu kabul eden klasik görüşün geçerliliğini esas alan bir uygulama ile karşılaşyoruz.

Türkiye'de kamu kesiminde oluşan tasarruflar üzerinde faizin teşvik edici bir rolü yoktur, özel kesimde ise tasarruflar elde edilen kârın dağıtılmayarak otofinansmanda kullanılmasıyla elde edilmektedir. Yüksek faiz politikası sonucu kârın bir kısmı bankalara girer ve otofinansmanın payı azalır. Nitekim 1988 yılında 500 büyük firma incelemesinde otofinansmanın toplam özkaynak içinde yüzde 16'lık paya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca tasarrufun olduğu Emekli Sandığı, SSK, Bağkur, Oyak gibi kuruluşlarda da faizin etkisi yoktur.

Bunun yanında gelenekler ve dini inançlar da faizin hanehalkı tasarruflarının mali kurumlara akışını olumsuz yönde etkilemektedir.

Aynı zamanda faiz geliri, emek harcamadan elde edildiği için tüketimi hızlandırmakta ve enflasyonu körüklemektedir. Böylece ilk anda yüksek faiz politikası ile toplam talep üzerinde beklenen daraltıcı etki, zaman içinde değişerek genişletici etkiye dönüşmektedir.

Ayrıca faiz bir maliyet unsuru olduğu için maliyet enflasyonuna yol açmaktadır. Maliyet şokları dolayısıyla finansman darboğazına pekçok firma girmiştir. Yüksek kredi faizleri üretimi daraltarak, enflasyonu beslemektedir. Enflasyonun gelir dağılımını etkileyebildiği de bilinen bir gerçektir. Gelir dağılımının bozulmasıyla da piyasada mark-up uygulamaları yaygınlaşmakta, fiyatlar reel gelirleri enflasyondan zarar görmeyenlerin satın alma gücüne göre ayarlanmakta, bu da fiyat artışlarının hızla devam etmesine neden olmaktadır.

---

* 1987 yılında kamu kesiminin bütçe açığı 2.5 trilyon liradır. 1988 yılının ilk yarısında ise 1.7 trilyon TL açık verilmiştir. 1989 mali yılı konsolide bütçesinde 4 trilyon 480 milyar TL açık bulunmaktadır. Kurtcebe Alptemoçin, "1989 Mali Yılı Konsolide Bütçe Kanunu'na Sunuş Konuşması", Maliye Dergisi 90, Mayıs-Ağustos 1988, s.15,

Türkiye'de ekonomi politikaları açısından enflasyonu besleyen üçüncü hatalı politika "İhracata Dönük Büyüme Modeli" ardına sığınan kur politikalarıdır.

1980 başında Dolar karşısında 90 TL 15 kuruş olan TL, 1989 Ocak ayında 1855 TL'na çıkmıştır. Bu kur politikası ihracatı teşvik ederken iç dengeyi de bozmuştur.

24 Ocak 1980 programında üretim artışında ihracat artışı tek uyarıcı etken olarak düşünülmüştür. O dönemde özel imalat sanayii yüzde 51 kapasite ile çalışıyordu, ayrıca enflasyonu kontrol etmek için iç talep darlığı yaratılmak istenmişti ve döviz darboğazından dolayı üretimde ithal girdi sıkıntısı çekiliyordu. Ancak 1987 sonunda özel imalat sanayii kapasite kullanım yüzde 76.6'ya yükselmiştir. Bu arada toplam yatırımlar içinde imalat sanayii yatırımlarının payı 1988'de yüzde 15.6'ya gerilemiştir. Birçok sanayii dalında kapasite sınırına yaklaşmış olması yeni yatırımların önemini giderek arttırmaktadır. Ancak yüksek reel faizler yatırım artışlarını engellemektedir.

Özet olarak, Türkiye'nin 8 yıldan beri uygulamakta olduğu ekonomi politikalarını üretimi teşvik edecek ve üretici kesimlere öncelik verecek ve iç dengeyi sağlayıcı reel ve yapısal tedbirlere öncelik verecek şekilde gözden geçirmesinde fayda vardır. Türkiye gibi gelişmekte olan ve yapısal problemleri olan ülkelerde parasal tedbirlerden ve para politikalarından çok şey beklemek hata olmaktadır.

EURO-PAZARLAR

EURO-KREDİ VE EURO-TAHVİL NEDİR, NE DEĞİLDİR?

ERDOĞAN KUTLU*

Euro-Pazarlar (Euro-Markets) milyonlar tutarında Euro-Dolar, Euro-Mark gibi "devletsiz" paraların gün boyunca dünyanın her yanında hemen hemen tümüyle yasal düzelmelerden bağımsız olarak dolaştıkları bütünleşmiş bir para ve sermaye sistemidir.

EURO-KREDİ

Euro-Kredi pazarı bir dönüşümün sürecini simgelemektedir. Pazarda faaliyet gösteren uluslararası bankalar -ki biz bunlara Euro-bankalar diyoruz- kısa süreli mevduatları fon gereksinimi duyanlara orta ve uzun süreli kredi olarak vermektedirler. Açılan kredilerin kaynağı "Euro-mevduat" (Euro-deposit) denilen ulusal sınırlar dışındaki döviz mevduatlarıdır. Bu mevduatların da büyük bir bölümü bankalararası mevduat (Interbank deposit) biçimindedir.

Pazardaki aracı kuruluşlar olan bankalar bu mevduata bir faiz ödemek zorundadırlar. Bankaların ödedikleri faiz LIBOR (London Interbank Offered Rate) olarak adlandırılmaktadır.

Son yıllarda Orta ve Uzakdoğu büyük Euro-kredilerin bir-iki gün içinde kolaylıkla organize edildiği finansal merkezler özelliğini kazanmışlar ve LIBOR'un yanısıra SIBOR ve KIBOR kavramlarını gündeme getirmiştir. SIBOR Singapur'da, KIBOR ise Kuveyt'te bankalararası mevduata ödenen faiz oranıdır.

Euro-bankalar kredi sunarken müşterilerinden ödedikleri faizin üstüne ek bir faiz isteminde bulunmaktadır. Borç alanın kredi değerliliğine göre değişen bu ek faize "spread" denmektedir ve yüzde 1 civarındadır.

---

* Makine Mühendisi, İstanbul Ulaştırma Bölge Müdürlüğü, Gemi Sörvey Kurulu Uzmanı.

EURO-KREDİLERİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

a) Kredilerin süresi 2 ile 10 yıl arasında değişmektedir. Özellikle son yıllarda likidite bolluğu, sürelerin uzaması yolunda bir yönelim yaratmaktadır.

b) Kredi büyüklükleri genellikle 100.000.000 \$ ve üstü olmaktadır. Son yıllarda 1 milyar Dolarlık jumbo kredilere de oldukça sık rastlanmaktadır.

c) Özellikle üç yılın üstündeki Euro-krediler için dalgalı faiz geçerlidir. Bu faiz oranı LIBOR'un üstüne sabit bir faiz eklenmesi ile belirlenmektedir. Her altı ayda bir LIBOR'daki değişikliklere göre kredinin faizi yeniden belirlenmektedir.

d) 7-8 yıl süreli Euro-kredi iken birinci sınıf borçluların ödedikleri faiz yaklaşık olarak LIBOR yüzde 3/4 dolaylarındadır. Sağlam olmayan borçluların ise yaklaşık yüzde 2/3 dolaylarında bir "spread" ödemeleri gerekmektedir.

e) Euro-kredilerde çoğunlukla kullanılan para birimi Amerikan Dolarıdır. Son yıllarda DM ile verilen krediler de önem kazanmaktadır.

f) Euro-kredilerin bir güvence koşulu gerekli değildir. Buna karşılık özellikle kredi değerliliği yüksek olmayan azgelişmiş ülkelere verilen krediler bu genel koşulun dışında bırakılmıştır.

EURO KREDİ MALİYETİ

Kredi Maliyeti: Üç aylık LIBOR (SIBOR veya KIBOR)+Spread-Yönetim Komisyonu
+Taahhüt Komisyonu+Katılım Komisyonu

LIBOR : Londra bankalarının mevduatlara ödedikleri faiz (3 ayda bir değişir)

SIBOR : Singapur bankalarının mevduatlara ödedikleri faiz (3 ayda bir değişir)

KIBOR : Kuveyt bankalarının mevduatlara ödedikleri faiz (3 ayda bir değişir)

Spread : Bankaların istediği ek faiz

Yönetim Komisyonu : Kredinin bir yüzdesi olarak yönetici bankaya (Leading bank) ödenmektedir.

Taahhüt Komisyonu: Kredinin belirli dilimler şeklinde verilmesi halinde kullanılmayan tutarı üzerinden çalışmaktadır. Borçlunun kredi değerliliğine göre ödenen taahhüt komisyonunun oranı yüzde 1/4 ile yüzde 3/4 arasında değişmektedir.

Katılım Komisyonu: Borçlu tarafından krediye katılan bankalara ödenmektedir. Bu komisyonun oranı yaklaşık olarak yüzde 1/8 civarındadır.

Euro kredi maliyetleri, geçen yıl Ağustos ayında Euro-bankalardan kredileri değişik maliyette temin eden iki firma örnek verilecek açıklanabilir:

a) Fransız Peugeot-Citroen grubu Euro-pazarlardan 200 milyon Dolar tutarında Euro-kredi sağlamıştır. 8 yıl süreli kredi için ödenen "spread" yüzde 3/4'tür. Morgan Guaranty Trust Company of New York'un yönettiği bu kredinin maliyeti şu şekilde hesaplanabilir.

$$\begin{aligned}\text{Kredi Maliyeti} &= \%8 \frac{3}{4} + \%3/4 + \%3/8 + \%1/4 + \%1/8 \\ &= 10 \frac{2}{8}\end{aligned}$$

Borçlunun birinci sınıf bir borçlu olması spread'in düşük olmasını sağlamıştır.

b) Uluslararası bankalar tarafından daha riskli kabul edilen Brezilya şirketi Elektrobrás şirketinin 10 yıl vadeli 250 milyon Dolar Euro-kredi için ödediği "spread" 17/8'dir. Tüm komisyonların yüksek olduğu kredinin maliyeti:

$$\begin{aligned}\text{Kredi Maliyeti} &= \text{LIBOR} + \text{Spread} + \text{Yönetim Komisyonu} + \text{Taahhüt Komisyonu} + \text{Katılım Komisyonu} \\ &= \%9 + \%17/8 + \%1/2 + \%3/4 + \%1 \\ &= 13 \frac{1}{8}\end{aligned}$$

Spread'in yanısıra Yönetim, Taahhüt ve Katılım Komisyonları da ilk örneğe oranla yüksektir. Riski minimize etmek için uluslararası bankalar borçlunun kredi değerliliğine göre bu tür komisyonların alt ve üst sınırları arasında oynamayı yapabilmektedirler.

EURO-KREDİ İSTEMLERİNİN KREDİ DEĞERLİLİĞİNİ BELİRLEME:

Euro-kredi pazarından borç fon sağlayanlar, Hükümetler, uluslararası kuruluşlar, kamu kuruluşları ve özel şirketler olmak üzere temel olarak 4 gruba ayrılmaktadır.

Euro-kredi pazarında bir ülkenin "kredi değerliliği" (Credit worthiness) kavramı ön plana çıkmaktadır. Ülkelerin kredi değerliliklerinin incelenmesi şirketlere oranla çok farklıdır. Bu incelemede ülkenin potansiyel kaynakları da dikkate alınmaktadır. Ayrıca o ülkenin ödemeler dengesi, enflasyon oranı, dışalım/dışsatım oranı, borçların ihraç edilen mal ve hizmetlere oranını gösteren borç karşılama oranı (Debt servicing ratio) gibi ekonomik göstergelerin yanısıra politik istikrar da gözönüne alınmaktadır.

IMF'nin rolü: Euro-kredi pazarında Uluslararası Para Fonu'nun (International Monetary Fund) bankalar üzerinde önemli bir etkisi vardır. Kambiyo düzensizlikleri çeken bir ülkenin borçlarını ödeyememe durumunun resmen açıklanması halinde bu durum, o ülke için olduğu kadar finansal aracılık işlevi ile yaşamını sürdüren bankalar açısından da istenmeyen durumdur.

Her iki taraf açısından da geçerli çözüm borç erteleme ve yeniden finanslama (refinancing) denilen yeni kaynak sağlanmasıdır. Böylece ülke geçici de olsa bunalımı atlattıkça, banka ise batacak bir alacağı geç de olsa tahsil olanağına kavuşmaktadır.

EURO-KREDİLERİN ORGANİZE EDİLMESİ

Euro-kredi isteminde bulunan bir şirket veya ülkenin kredi değerliliğinin bankalarca yeterli görülmesinden sonra sıra bu kredinin organize edilmesine gelmektedir.

A) Finansal aracılar

- a- Yönetici Banka
- b- Co-manager
- c- Ajan banka

B) Kredinin organize edilmesinde taraflarca hazırlanması gerekli belgeler

A) Finansal Aracılar

Euro-kredilerin işlemlerinin boyutları tek bir bankanın finansal olanaklarını aşması nedeniyle uluslararası bankalar biraraya gelerek bir grup oluşturmaktadır. Bu gruba katılan bankaların herbiri kredinin belirli bir bölümünü üstlenmekte ve böylece riski dağıtma yoluna gitmektedir. Bu bankalardan biri borçlanan şirket veya ülke ile doğrudan ilişki halindedir. Bu bankaya "Yönetici Banka" (Lead manager-Leading bank) veya manager denmektedir.

Yönetici banka açılan kredinin normal olarak büyük bir bölümünü üstlenmiştir. Kredinin geri kalan bölümünü sağlayan finansal araçlara ise "co-manager" adı verilmektedir. Ajan banka ise kredilerin birden çok banka tarafından açılmasını ve bu bankalar arasındaki eşgüdümü gerçekleştirmektedir.

B) Bir Euro-Kredinin Organize Edilmesinde Taraflarca Hazırlanması Gerekli Başlıca Belgeler

- a) Memorandum: Borçlanacak şirketi tanıtıcı bir broşürün hazırlanması
- b) Kredi Mektubu: (Loan-Letter) Bu mektup ile bankalar aralarında anlaştıktan sonra belirli koşullarla belirli tutarda kredi açma kararı borçluya bildirilmektedir.
- c) Kabul Mektubu: Kredi mektubunu alan borçlu bu mektuptaki koşulları kabul ettiğini resmen açıklamak durumundadır. Bunun için kredi mektubunda imzası olan bankalara tek tek bu arzunun belirtilmesi gereklidir. Bu amaçla borçlu tarafından bankalara gönderilen mektuba Kabul Mektubu (Letter of Acceptance) adı verilmektedir.
- d) Güvence ve Sözleşme : Borçlanan şirket ve ülkeden koşulların benimsendiğini gösteren kabul mektubunun gelmesinden sonra artık iş son aşamaya gelmiş, kredi sözleşmesinin taraflarca imzalanmasına kalmıştır.
- e) Duyuru : Kredi işlemi tamamlandıktan sonra sıra bu Euro-kredinin büyük yayın organları kanalıyla duyurulmasına gelmiştir. Duyurunun üst tarafında borçlunun adı ve onun altında yönetici banka ve Co-managerler ile duyurunun en altında ajan bankanın ismi yazılır.

EURO-TAHVİL

Euro-tahvil pazarı uzun süreli ve sabit faiz temeline dayalı uluslararası bir finansal araç olan Euro-tahvil etrafında oluşmuş bir pazardır. Pazarın gücü 100 milyar Doların üzerindedir. Euro-tahvil borsasında Amerikan Doları egemen durumda olan para birimidir. Onu Alman Markı, Kanada Doları ve son yıllarda Japon Yeni ile Kuveyt Dinarı izlemektedir.

EURO-TAHVİL PAZARINDA FON KAYNAKLARI

Euro-tahvil pazarına borç fon sunan yatırımcı türleri ve bunların yatırım nedenleri ulusal pazarlardan oldukça farklıdır. Fonların büyük bir bölümünün ulusal vergi otoritelerinin gözetiminden ve döviz denetimlerinden kaçan fonlar olmaları fon kaynaklarına ilişkin çalışmaları oldukça güçleştirmektedir. Tahvillerin büyük bir bölümü İsviçre bankaları tarafından satın alınmaktadır. İsviçre bankalarının "geleneksel gizlilik" ilkesi bu taşınır değerlerin sahipleri hakkında bilgi edinilmesini oldukça güçleştirmektedir.

"The Banker" dergisinin Euro-tahvil pazarına ilişkin özel raporuna göre tüm Euro-tahvillerin yaklaşık yüzde 60'ına bireysel yatırımcılar, yüzde 25'ine kurumsal yatırımcılar, yüzde 15'ine de bankalar sahip bulunmaktadır.

Bireysel yatırımcılar; Amerikalı, Avrupalı, Orta ve Uzakdoğulu uluslararası yatırımcılardır. Bireysel yatırımcıların bu taşınır değerleri satın almaları büyük ölçüde uluslararası bankalar kanalıyla gerçekleşmektedir. Pazar tahminlerine göre 140 milyar Dolar tutar ile İsviçre bankaları müşterileri adına alımda bulunan kuruluşların başında gelmektedir.

Kurumsal Yatırımcılar; Çokuluslu şirketlerin yanısıra Birleşmiş Milletler, NATO, OECD gibi kuruluşlar da bu grubun içinde yer almaktadır.

Bankalar; Son grubu pazarda alım-satım amacıyla bir stok bulunduran veya tümüyle satılamayan tahvilleri kendi portföylerinde tutan bankalar oluşturmaktadır.

EURO-TAHVİL PAZARINDAN BORÇ FON SAĞLAYANLAR

Euro-tahvil pazarından borç fon sağlayanları temel olarak üçe ayırabiliriz: Hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve özel şirketler.

EURO-TAHVİL PAZARININ ORGANİZASYONU

Euro-tahvil pazarının çalışması ve yeni bir tahvil ihracı için hangi aşamalardan geçmesi gerektiği şöyle açıklanabilir:

A) Finansal Aracılar

- a) Yönetici banka ve Co-managerler
- b) İhraç güvencesi grubu (Underwriting group)
- c) Satış grubu (Selling group)

İlk olarak Euro-tahvil ihracı ile borçlanma arzusunda olan ve kredi değerliliği yüksek olan bir hükümet, kamu kuruluşu, uluslararası kuruluş veya özel bir şirket söz konusudur.

Borçlu ilk aşamada, ihracı düzenleyecek ve yönetecek bir finansal aracıyı seçecektir. Bu finansal aracıya "Yönetici Banka" (lead manager) denmektedir. Daha sonra yönetici banka telefon ve telexle yaklaşık yedi-sekiz co-manageri ihraca davet eder. Yönetici Banka ve co-managerlerden oluşan "yönetim grubu" (Management group) toplanarak buna hangi finansal araçların davet edilmesinin uygun olacağı gibi konuları tartışmaktadır. Bazı durumlarda borçlu ihraç güvencesi grubu içinde görmeyi arzuladığı bankaları önermektedir. Çoğu kez bu seçimin yönetici bankaya bırakılmış olduğu gözlemlenmektedir.

Yönetici banka bu seçimde genellikle iki etmeni gözönünde bulundurmaktadır. Bunlardan ilki plasman gücü yüksek olan bankaların seçilmesidir. Bir diğer deyişle yönetici banka doğal olarak tahvilleri uygun yatırımcılara satım gücü olan finansal aracıları seçecektir. İkincisi yönetici banka kendisini daha önce bu tür ihraçlara davet etmiş olan bankalara borcunu ödemek için seçim yapabilmektedir.

İhraç güvencesi grubunun oluşturulmasını satış dönemi (selling period) izlemektedir. Bu aşamada borçlanan şirketin de onayı alınarak süresi, tutarı ve ve faiz oranı belirlenmiş tahviller satışa sunulmaktadır. Pazar genel olarak bu ihraçtan haberdar olmaktadır. Satış döneminin ilk on günü sonunda yönetici banka istem düzeyi hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bu aşamada yönetici banka ihracın koşullarını değiştirme olanağına sahiptir. Yalnız bu değiştirme yetkisi tahvillerin süreleri için geçerli değildir.

İstem düzeyinin düş kırıklığı yaratması halinde yönetici banka borçlanmaya giden şirkete ihracın ertelenmesi teklifinde bulunur. Ancak yönetici banka gerçek istem düzeyinden emin değilse bunu sınamak için son bir koza daha sahiptir. Bunun için yönetici banka tasarlanan tutarın üstünde bir tahvil toplamını pazara sürer. Daha sonra fazla olan bölümü geri satın alır ve psikolojik etkiden yararlanma yoluna gider. 50 milyon Dolar tutarında bir ihraç için 55 milyon Dolar tutarında tahvillerin satış dönemi sonunda pazara sürülmesi ve daha sonra ikincil pazar kanalıyla 5 milyon Dolarlık kısmının geri satın alınması bu finansal politikanın somut bir uygulamasıdır.

B) Ücret ve Komisyonlar

- a) Yönetim ücreti (Management fee)
- b) İhraç güvencesi ücreti (Underwriting)
- c) Satış Komisyonu (Selling Commission)

Beş yıla kadar olan ihraçlarda; borçlu tarafından ödenen ücret ve komisyon tutarı yüzde 2 dolaylarındadır. Bunun yüzde 3/8'i yönetim ve ihraç güvencesi ücretleri geri kalan yüzde 1 1/4 de satış komisyonudur.

Beş-Yedi arasındaki ihraçlarda yönetim ve ihraç güvencesi ücretleri değişmemekte, fon satış komisyonunun yüzde 1 1/2'ye yükselmesi ile toplam 2 1/4'e çıkmaktadır.

Yönetim ücretinin yönetici banka ve Co-managerler arasında dağılımı bir sözleşme ile belirlenmektedir. Bu ücretin her ikisi arasında eşit olarak paylaşılması zorunlu değildir. İhraç güvencesi ücreti ihraç güvencesi grubuna katılanlara, satış komisyonu ise satış grubuna katılanlara verilmektedir.

EURO-TAHVİL İHRACI İÇİN SÖZ KONUSU BELGELER

1- Broşür: Pazara çıkan şirketi tanıtıcı bir belgedir.

2- Taahhüt Sözleşmesi: (Subscription Agreement) Euro-tahvil pazarını ulusal sermaye pazarından ayıran belirgin bir özellik tahvillerin doğrudan doğruya halka satılmayıp ihraç fiyatının altında bir fiyatla yönetici banka ve Co-managerlere satılmasıdır. Bu nedenle borçlanan işletme ile yönetici banka arasında özellikle tahvillerin satışına anapara ve faiz ödemelerin yapılmasına ilişkin temel sorumlulukları belirleyen bir Taahhüt Sözleşmesinin imzalanması

gerekli olmaktadır. Avrupa ihraç güvencesi yönteminde ihraç güvencesi verenler, borçlanan şirketle karşı karşıya gelmemekte, yönetim grubu ile sözleşme imzalamamaktadırlar. Bu sözleşmede ilke olarak yönetim grubu ile borçlanan şirket arasında imzalanan sözleşmeye benzetilmektedir. İhraç güvencesi verenlerin yönetim grubuna karşı sorumluluklarını belirleyen bu sözleşmeye "Taahhüt ve İhraç Güvencesi" sözleşmesi denmektedir.

3- Güvence Senedi: (Trust Deed) İngiliz ve Amerikan yasalarına göre yürütülen tahvil ihraçlarında tahvil sahiplerinin çıkarlarını gözetme amacıyla yönetici banka dışında bir başka finansal kurumun güvencesi gerekli olmaktadır. Bu kuruma "Trustee" adı verilmekte ve borçlanma bu kurumun güvencesini taşımaktadır. Yalnızca Avrupa'ya yönelik tahvil ihraçlarında aynı işlevi yönetici banka yerine getirmektedir.

4- Duyuru: Bu son aşamadan sonra ihracın öyküsü önde gelen finans yayın organlarında bir duyuru yapılmaktadır. Euro-kredi pazarında olduğu gibi kalın puntolarla borçlanan şirket, ülke, kamu kuruluşu adı yazılmakta, onun hemen altında daha küçük olarak ihracın tutarı, değerlendirme birimi ve süresi belirtilmektedir. Tahvil sahiplerinin arzularına göre sürenin uzaması söz konusu ise parantez içinde bu koşula yer verilir. Güvence söz konusu olan tahvillerde güvence veren kurumun da adı belirtilmektedir. Bunların hemen altında, yönetim grubu, yönetici banka ve Co-managerler sıralanmıştır. Daha altta ise daha küçük puntolarla ihraç güvencesi grubu üyeleri yer almaktadır. Duyurunun üst noktasında tüm tahvillerin satılmış olduğu belirtilmekte, sol tarafında da yeni ihraç (New issue) sözcüğü, sağ köşede ise tarih yer almaktadır.

KOTASYON VE İKİNCİL PAZAR

Euro-tahvil ihraçları çoğunlukla bir veya birden fazla taşınır değerler borsasına kote edilmişlerdir. Bunun da nedeni pek çok ülkede yatırımcıların yalnızca borsada kote olunmuş taşınır değerleri olma hakkına sahip olmalarıdır. Bir sermaye pazarı temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Yeni ihraç veya birincil pazar (Primary market) ve alım-satım pazarı yahut ikincil pazar (Secondary market)

Euro-tahvil pazarında taşınır değerlerin pek azının borsada işlem gördükleri gözlemlenmektedir. Alım-satım işlemlerinin büyük bir bölümü borsa dışında gerçekleşmektedir.

Borsa dışı pazarda dünyanın her yöresindeki yatırımcılar telefonla birbirlerine bağlanmışlardır. Böylece Londra'daki bir alım emrinin İtalya'dan gelen bir satış emri ile karşılanma olanağı ortaya çıkmaktadır.

